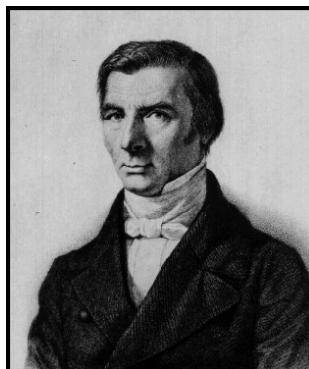

კლდე ურდუნიკ ბასტია

1801 - 1850

ქანონი

ის, რატ ჩენს ღუ ის, რატ ურ ჩენს

დასწერილის 1849 და 1850 წლებში - ეხება დღევანდელი მსს

თბილისი, საქართველო

ნოემბერი, 2007

კლოდ ფრედერიკ ბასტიას კლასიკური ნაშრომების წინამდებარე ქართული გამოცემა მომზადებულია ეკონომიკური ცოდნის გამავრცელებელი საზოგადოება "ახალი ეკონომიკური სკოლა – საქართველოს" მიერ, კატონის სახელობის ინსტიტუტთან (ვაშინგტონი, აშშ) თანამშრომლობით.

თარგმნილია ფრანგულიდან. ორიგინალის სტილი დაცულია.

სარედაქციო ჯგუფი მადლობას უხდის ყველას, ვინც მონაწილეობა მიიღო და დაგვეხმარა ამ წიგნის მომზადებასა და გამოცემაში, განსაკუთრებით კატონის სახელობის ინსტიტუტის ვიცე-პრეზიდენტს საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხებში დრ. ტომ პალმერს.

სარედაქციო საბჭო:
პაატა შიშელიძე
ბია ჯანელიძე
ნინო გორგაძე
ტომ პალმერი

მთავარი რედაქტორი, ბიოგრაფიული ცნობების და გარეკანის დიზაინის ავტორი

პაატა შიშელიძე

მთარგმნელი
თეონა ოქელაშვილი

სტილისტური რედაქტორი
სესილი ხანჯალაძე

ტექნიკური რედაქტორი
თამარ ხვთისიაშვილი

დამკაბადონებელი
ირაკლი შიშელიძე

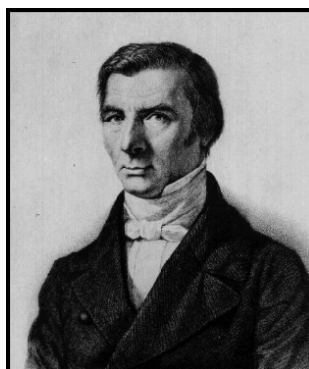
© ახალი ეკონომიკური სკოლა — საქართველოს გამომცემათა სერია "თავისუფლების კლასიკა", 2007.

© გამომცემლობა "წიგნის სახელოსნო", 2007.

ISBN 978-9941-0-0204-5

CLAUDE FRÉDÉRIC BASTIAT

1801 - 1850

LA LOI

CE QU'ON VOIT ET CE QU'ON NE VOIT PAS

Écrit en 1849-1850 - L'actualité d'aujourd'hui

TBILISSI, GÉORGIE

NOVEMBRE, 2007

La publication géorgienne de l'œuvre littéraire de Claude Frédéric Bastiat est préparée par la société pour la propagation de la connaissance scientifique "L'école économique nouvelle – Géorgie" coopération avec Cato Instituté, Washington, É.U.

La traduction est fait de la langue Français. Le style original est gardé.

Le group de rédaction voudrait exprimer la gratitude à tout le monde qui a aidé et participé a la publication. La gratitude spécial a Dr. Tom Palmer Vice-président de Cato Instituté.

Le conseil de rédaction
PAATÀ CHECHELIDZÉ
GIÀ JANDIERI
NINO GORGADZÉ
TOM PALMER

Le rédacteur eu chef, l'auteur des notes biographique et le désigner de la couverture

PAATÀ CHECHELIDZÉ

Le traducteur
TEONÀ ODZELACHVILI

Le rédacteur stylistique
SESILI KHANJALADZÉ

Le rédacteur technique
TAMAR KHVTISIACHVILI

É taler
IRAKLI CHECHELIDZÉ

© La série des publication de l'école économique nouvelle – Géorgie

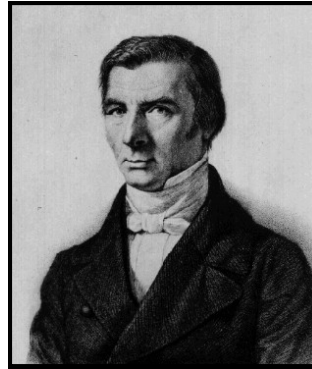
“ Les œuvres classiques de la liberté” 2007

© La maison d'édition “Tsignis sakhelosno”

ISBN 978-9941-0-0204-5

CLAUDE FREDERIC BASTIAT

1801 - 1850

THE LAW

THAT WHAT IS SEEN AND THAT WHAT IS NOT SEEN

written in 1849 and 1850 - just as true today

TBILISI, GEORGIA

NOVEMBER, 2007

Georgian publication of classical writing of Claude Frédéric Bastiat is prepared by the Society for Dissemination of Economic Knowledge “New Economic School – Georgia” in cooperation with Cato Institute, Washinton, USA.

Translation is made from French. Original style is preserved.

Editorial group would like to express its gratitude to everyone who participated in and helped with the preparation of this publication, special thanks to Dr. Tom Palmer, Vice President of the Cato Institute for International Affairs.

Editorial board:

PAATA SHESHELIDZE

GIA JANDIERI

NINO GORGADZE

TOM PALMER

Editor in Chief, Author of Biographical Notes and Cover Designer

PAATA SHESHELIDZE

Translator

TEONA ODZELASHVILI

Stylistic Editor

SESILI KHANJALADZE

Technical Editor

TAMAR KHVTISIASHVILI

Layout

IRAKLI SHESHELIDZE

© Series of Publications of New Economic School - Georgia “Classics of Freedom”. 2007.

© Publishing House “Tsignis sakhelosno” 2007.

ISBN 978-9941-0-0204-5

სარჩევი

რედაქტორის წინასიტყვაობა. პაატა შეშელიძე.....	9
წინასიტყვაობა ბასტიას პირველი ქართული ბამონცემისთვის. ტომ პალმერი.....	11
ბაჭრთხილვა მ-19 საუპუნდიან. გია ჯანდიერი.....	12
კანონი.....	14
– სიცოცხლე ღვთის საჩუქარია.....	15
– რა არის კანონი.....	15
– სამართლიანი და მტკიცე მმართველობა	16
– კანონის სრული გაუკუღმართება.....	17
– კაცობრიობის დამლუპველი მიდრეკილება.....	17
– საკუთრება და ძარცვა.....	18
– დაკანონებული ძარცვის მსხვერპლნი.....	18
– დაკანონებული ძარცვის შედეგები.....	19
– არაკონფორმისტების ბედი.....	20
– ვინ განსჯის?.....	20
– საარჩევნი უფლების შეზღუდვის მიზეზები.....	21
– პასუხი კანონის შეზღუდვაში მდგომარეობს.....	21
– დაკანონებული ძარცვის დამლუპველი იდეა.....	22
– გაუკუღმართებულ კანონს დაპირისპირებამდე მივყავართ.....	22
– მონობა და საბაჟო ტარიფები ძარცვაა.....	23
– ძარცვის ორი ფორმა.....	23
– კანონი ძარცვას იცავს.....	24
– როგორ ამოვიცნოთ დაკანონებული ძარცვა?.....	24
– დაკანონებულ ძარცვას ბევრი სახელი აქვს.....	25
– სოციალიზმი დაკანონებული ძარცვაა.....	25
– არჩევანი ჩვენს წინაშეა.....	26
– კანონის ჯეროვანი ფუნქცია.....	26
– სოციალიზმის მაცდური მომხიბვლელობა.....	27
– იძულებითი ძმობა თავისუფლებას ანადგურებს.....	27
– საკუთრების უნებართვო მითვისება ძალადობაა.....	27
– მძარცველობის სამი სისტემა.....	28
– კანონი ძალაა.....	28
– კანონი თავის თავში აკრძალვას გულისხმობს.....	29
– პოლიტიკური მიდგომა.....	29
– კანონი და ქველმოქმედება.....	30
– კანონი და განათლება.....	30
– კანონი და მორალი.....	31
– აბდაუბდა ტერმინები.....	31
– სოციალისტი მწერლების ზეგავლენა.....	31
– სოციალისტებს ღვთის როლის თამაში სურთ.....	32
– სოციალისტები კაცობრიობას გმობენ.....	33
– სავალდებულო შრომის დაცვა.....	34
– მამობრივად მზრუნველი მთავრობის დაცვა.....	34
– პასიური კაცობრიობის იდეა.....	35
– სოციალისტები მიზეზებს და ფაქტებს უარყოფენ.....	35

– სოციალისტებს ადამიანების ყაზარმებში განაწილება სურთ.....	36
– ცნობილი სახელი და ბოროტი განზრახვა.....	37
– შედეგად, კანონს ყოველგვარი სიმდიდრის განაწილება მართებს.....	37
– საზარელი იდეა.....	38
– დემოკრატების ლიდერი.....	39
– სოციალისტებს იძულებითი შესაბამისობა სურთ.....	40
– კანონმდებლებს კაცობრიობის გამოძერწვა სურთ.....	40
– კანონმდებლებმა იციან როგორ მართონ ადამიანები.....	41
– დროებითი დიქტატურა.....	42
– სოციალისტებს ქონებრივი თანასწორობა სურთ.....	43
– სოციალისტი მწერლების შეცდომა.....	43
– რა არის თავისუფლება?.....	44
– ფილანტროპული ტირანია.....	44
– სოციალისტებს სურთ დიქტატურა.....	45
– დიქტატორული ქედმაღლობა.....	46
– დესპოტიზმთან არაპირდაპირი მიახლოება.....	47
– ნაპოლეონს პასიური კაცობრიობა სჭირდებოდა.....	47
– სოციალიზმის მანკიერი წრე.....	48
– დემოკრატების დოქტრინა.....	49
– სოციალისტური წარმოდგენა თავისუფლებაზე.....	50
– სოციალისტებს ყოველგვარი თავისუფლების ეშინიათ.....	50
– ზეადამიანის იდეა.....	51
– სოციალისტები თავისუფალ არჩევანს უარყოფენ.....	51
– საფრანგეთის რევოლუციის მიზეზი.....	52
– მთავრობის გიგანტური ძალაუფლება.....	52
– პოლიტიკა და ეკონომიკა.....	53
– ჭეშმარიტი საკანონმდებლო ფუნქციები.....	54
– კანონი და ქველმოქმედება ერთი და იგივე არ არის.....	54
– მთავარი გეზი კომუნიზმისკენ.....	55
– სტაბილური მმართველობის საფუძველი.....	55
– სამართლიანობა თანასწორ უფლებებს გულისხმობს.....	56
– გზა კეთილშობილებისა და პროგრესისკენ.....	57
– იდეის მტკიცებულება.....	57
– სხვების მართვის სურვილი.....	58
– ნება მოგვეცით, ვცადოთ რა არის თავისუფლება.....	58
ის რატო ჩანს და ის, რატო არ ჩანს	60
– შესავალი.....	61
– ჩამსვრეული ფანჯარა.....	62
– ჯარის დათხოვნა.....	63
– გადასახადები.....	66
– უნდა დაუჭიროს თუ არა სახელმწიფომ მხარი ხელოვნებას?.....	68
– სახელმწიფოს მიერ შექმნილი სამუშაო ადგილები.....	72
– შუამავლები.....	74
– შეზღუდვები.....	79
– მანქანები.....	82
– კრედიტი.....	86
– ალჟირი.....	89
– დანაზოგი და ფუფუნება.....	92
– ვისაც მუშაობის უფლება აქვს, მოგების უფლება აქვს.....	96

რედაქტორის წინასიტყვაობა

ფრედერიკ ბასტიას შრომების წინამდებარე ქართული თარგმანი კატონის სახელობის ინსტიტუტის საერთაშორისო ურთიერთობების ვიცე-პრეზიდენტის დოქტორ ტომ პალმერის ინიციატივით და ფინანსური მხარდაჭერით გაკეთდა. მისი აზრით, რომელსაც მეც ვიზიარებ, ბასტიას სიბრძნე, რომელსაც ფასი არ აქვს, რაც შეიძლება მეტ ენაზე და რაც შეიძლება უფრო სრულად უნდა ითარგმნოს.

რატომ არის ბასტიას შრომები ფასდაუდებელი?

უბრალოდ იმიტომ, რომ მის ესეებსა და პამფლეტებში ლოგიკურად, სხარტად, ცხოვრებისეული მაგალითებითა და გონების გამომაცოცხლებელი იუმორით არის ახსნილი საზოგადოების წარმატებების მიზეზები, პიროვნული თავისუფლებისა და კერძო მესაკუთრეობის მნიშვნელობა.

ბასტიამ მეურნეობის მართვის შესწავლას ახალგაზრდობაშივე ეკონომიკის შესწავლა ამჯობინა. ისტორიამ მას საკადრისი პატივი მიაგო. ის ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სახელმწიფოს ჩაურევლობის მომხრე იმ ფრანგი ლიბერალების მოწინავე წარმომადგენლად აღიარეს, რომლებსაც ჟან ბატისტ სეი, ჟაკ ტიურგო, ალექსის და ტოკვლი, კონდენსიე და სხვები განეკუთვნებიან. ინტელექტუალურად, ის თანამედროვე პოლიტიკური მსოფლმხედველობა “ლიბერტარიანიზმის” ერთ-ერთ წინამორბედად და ე.წ. “ავსტრული ეკონომიკური სკოლის” წევრად მოიაზრება.

მან კალამი საკამოდ გვიან, 1844 წელს, მისი მეგობრისა და თანამოაზრის რიჩარდ კობდენის გავლენით მოსინჯა, როდესაც ეკონომიკურ ჟურნალ *Le Libre Échange*-ს (ვაჭრობის თავისუფლება) რედაქტორი გახდა. იოზეფ შუმპეტერის აზრით, ის “ყველაზე დიდებული ჟურნალისტია, ვისაც კი ოდესმე უცხოვრია”.

ბასტიას მთავარი დამსახურება ეკონომიკური მეცნიერების გახალხურებაა: მან შეძლო მოეძებნა ენა და ლიტერატურული ხერხები, რომლებიც ყველასთვის და ყოველ დროში გასაგები აღმოჩნდა. ის მრავალ თემას შეეხო: მცდარი ეკონომიკური წარმოდგენების მხილებას მან “ეკონომიკური სოფიზმები” მიუძღვნა. პროტექციონიზმის კრიტიკას — “მესანთლეების პეტიცია”; ბიუროკრატიულ უსამართლობას — “გადასახადების ამკრები”; ეკონომიკური კანონზომიერებების ახსნას — “ეკონომიკური ჰარმონია”. სამართლებრივი თეორიის საფუძვლებს — “კანონი”. სახელმწიფოს თეორიის საფუძვლებს — “სახელმწიფო” და ა.შ.

მან მოახერხა, რომ საკუთარი შრომები ერთი მთლიანი კონცეფციის შემადგენელ ნაწილებად ექცია: ბასტიას პოლიტეკონომია კერძო საკუთრებას, თავისუფალ ვაჭრობასა და სახელმწიფოს მხრიდან ჩაურევლობას ეფუძნება.

მისი აზრით, არსებობს ბუნებრივი ჰარმონია საზოგადოებრივ ურთიერთობებში: ადამიანები უსასრულო მოთხოვნილებების შეზღუდული რესურსებით დაკმაყოფილებას ცდილობენ. საზოგადოება — ესაა გაცვლებზე აგებული სისტემა, რომლიც ეფუძნება თითოეული ადამიანის პირად ინტერესს, კერძო საკუთრებას და კონკურენციას. კერძო მესაკუთრეობა ადამიანებს მე-

წარმოების, შემოქმედებითობის, მუყაითობის, მომჭირნეობის, შორსმჭვრეტელობისა და მშვიდობისკენ უბიძგებს. ვაჭრობა და შრომის დანაწილება საზოგადოების ერთიანობას ამტკიცებს. ნებაყოფლობითი საქონელგაცვლებით ყველა მოგებული რჩება. ერთის მოგება ყველას მოგებაა. მატერიალური კეთილდღეობა ყველასთვის უფრო ხელმისაწვდომი ხდება. ამ პროცესს არ სჭირდება მართვა, ის სპონტანურად ყალიბდება და მომხმარებლის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისკენაა მიმართული. თავისუფალ ბაზარზე მომხმარებელი ბატონობს და მთელი წარმოება მის სამსახურში დგას. მომხმარებლის ჭირვეულობა და მიმწოდებლების კონკურენცია შეზღუდულ რესურსებს მინიმალური დანახარჯებითა და მაქსიმალურად შესაბამისი ხარისხით გამოყენებისკენ მიმართავს.

მთავრობა გადასახადის გადამხდელთა ხარჯზე არსებობს. სამეურნეო ურთიერთობებში მისი ჩარევა სხვა არაფერია, თუ არა მომხმარებლების ფულის ხარჯვა და ბევრის ხარჯზე მცირე ჯგუფის უზრუნველყოფა. გადანაწილება არ ზრდის დოვლათს, არამედ ერთის მაგივრად სხვას ამდიდრებს. როდესაც ყველა ხედავს, რომ მთავრობა “აშენებს”, ცოტა ამჩნევს, რომ გადასახადების გადამხდელი ვეღარ აწარმოებს იმას, რისი შეძენაც მომხმარებელს სურს. ის, ვინც იხდის, როგორც გადასახადის გადამხდელი, ცდილობს, დაკარგული სახელმწიფო დაკვეთებით, შეღავათებითა და სუბსიდიებით მიიღოს უკან. სამეურნეო ურთიერთობებში სახელმწიფოს ნებისმიერი ჩარევა ადამიანებს წარმოების ნაცვლად კორუფციაში ჩართვას აიძულებს. მენარმეობას ბიუროკრატია ანაცვლებს. ეკონომიკურ თავისუფლებას — სახელმწიფო რეგულირება. აკრძალვები უკანონობას ამკვიდრებს. ნებისმიერი შეზღუდვა, ლიცენზიებით დანყებული, იმპორტის ტარიფების ჩათვლით, ხელოვნურად ზრდის დანახარჯებს, გაავლენას ახდენს ფასებზე და, შესაბამისად, დოვლათის წარმოება და საყოველთაო კეთილდღეობა იკლებს.

სიცოცხლე, თავისუფლება და საკუთრება იმიტომ კი არ არსებობს, რომ ეს კანონითაა დადგენილი, არამედ, პირიქით, სიცოცხლე, თავისუფლება და კერძო საკუთრება განაპირობებს, რომ საზოგადოება კანონით მმართველობის პირველმნიშვნელობას აღიარებს. თავად კანონის საფუძველი ადამიანის ბუნებაა. იმისათვის, რომ იცოცხლოს, ადამიანი საჭიროებს თავისუფლებას და კერძო საკუთრებას, ბუნების ათვისება რომ შეძლოს. კანონი, რომელიც ზღუდავს თავისუფლებას და საკუთრებას, არის არა კანონი, არამედ ძალადობა, თანმდევი ქაოსით და სიდუხჭირით.

ბასტია სვავს კითხვას: როგორი ეკონომიკაა ხელსაყრელი ხალხისთვის?... და პასუხობს, რომ ხალხს თავისუფალი ბაზარი და მთავრობის მხრიდან ჩაურევლობის პოლიტიკა სჭირდება, რადგან მხოლოდ ამ შემთხვევაში აქვთ საშუალება, კერძო საკუთრება საკუთარი შეხედულებით განკარგონ.

ამ აზრს მეც ვეთანხმები და ვფიქრობ, ჩვენ ამ წიგნის ყველა მკითხველიც შემოგვიერთდება.

პაატა შეშელიძე

ახალი ეკონომიკური სკოლა - საქართველოს
პრეზიდენტი

წინასიტყვაობა ბასტიას პირველი ქართული გამოცემისთვის

ფრედერიკ ბასტია მსოფლიოში აღიარებულია, როგორც ეკონომიკის და პოლიტიკის ერთ-ერთი საუკეთესო ექსპერტი. მისი შეხედულებანი ერთდროულად ღრმა და ადვილად გასაგებია ყველასთვის, იქნებიან ისინი ნობელის პრემიის ლაურეატები, პრემიერ-მინისტრები, ტაქსის მძღოლები, მენარმეები, სტუდენტები თუ დიასახლისები... მოკლედ რომ ვთქვათ, ნებისმიერთვის ვისაც სალი აზროვნება და სურვილი აქვს, რომ შეიცნოს თუ როგორ მოქმედებს მსოფლიო.

ბასტია საფრანგეთის პარლამენტის წევრი იყო, სადაც მან შეძლო ძლიერი არგუმენტები წარმოედგინა პროტექციონიზმის, იმპერიალიზმის და კომუნიზმის წინააღმდეგ, რამაც, ბევრის აზრით, 1848 წელს საფრანგეთში კომუნიზმის დამკვიდრების შეჩერება განაპირობა.

მისი “იარალი” მისივე ჭკუა და დაუღალავი ენერგია იყო, რომელიც სოციალისტური იდეების აბსურდულობის წინააღმდეგ იყო მიმართული. მისი საქმიანობის ძირითადი მიზანი იყო ადამიანებისთვის იმ საშიშროებათა შესახებ შეეტყობინებინა, რომლებიც ნებაყოფლობით გაცვლით ურთიერთობებში ძალისმიერ ჩარევას მოჰყვებოდა. ბასტიას მიხედვით, სახელმწიფოს დანიშნულება საბაზისო კანონების დაცვა და კეთილდღეობის მიზნით მომხმარებლებს, მწარმოებლებსა და მენარმეებს შორის თავისუფალი გაცვლის უზრუნველყოფაა. მისი შეხედულებანი მკაცრად გააკრიტიკა კარლ მარქსმა, რომელმაც მას იმათი “კლასიკური წარმომადგენელი” უწოდა, ვინც თავისუფალ გაცვლას ღირებულების შემქმნელად მიიჩნევს.

ბასტიამ ყველა ეკონომისტს იმის მაგალითი აჩვენა, თუ მარტივი და გასაგები ენით როგორ უნდა ახსნა ის პრინციპები, რომლებიც უმნიშვნელოვანესია თანამედროვე მსოფლიოს გასაგებად. მისი შეხედულებები მდიდარი და თავისუფალი საზოგადოების ინტელექტუალურ საფუძველს ქმნის.

მოხარული ვარ, რომ შემიძლია ბასტიას ნაშრომები ქართულ ენაზე ვიხილო და მსურს თარჯიმნებს, რედაქტორებსა და გამომცემლებს ეს წარმატება მივულოცო.

ტომ პალმერი

კატონის სახელობის ინსტიტუტის
ვიცე-პრეზიდენტი საერთაშორისო ურთიერთობებში

გაფრთხილებაჰი მე-19 საუკუნიდან

სწორედ ასე შეიძლება დაარქვა ფრედერიკ ბასტიას შემოქმედებას. თავისი საქმიანობა მან მთლიანად იმას მიუძღვნა, რომ ადამიანი სახელმწიფო-პოლიტიკური უტოპიებისაგან დაეცვა, ისეთის, როგორცაა სავაჭრო და წარმოებითი პროტექციონიზმი, სუბსიდიები, სავაჭრო დეფიციტის საფრთხე, მამასახელმწიფო, გადასახადების სიკეთე და ასე შემდეგ.

სოციალური და სახელმწიფო პოპულიზმის ზრდის ეპოქაში ბასტიამ გაგვაფრთხილა: „სახელმწიფო დიადი ფიქციაა, რომლის საშუალებითაც ყველა სხვის ხარჯზე „ცხოვრებას ცდილობს“ („სახელმწიფო“; ფრ. ბასტია). კორუფცია, მექრთამეობა, ძალმომრეობა, ძალაუფლების გადამეტება, უსაქმურობა, გაფლანგვა, პრივილეგიები, სხვა ათასგვარი გარყვნილება, ეს სწორედ სახელმწიფო აპარატის ცხოვრების წესია. ამ ყველაფრის არსებობა მხოლოდ იმიტომია შესაძლებელი, რომ ადამიანები ხშირად სცოდავენ და, ადვილი ლუკმის მისაღებად ან პასუხისმგებლობის მოსახსნელად, სახელმწიფო აპარატის არსებობას და გაძლიერებას უჭერენ მხარს.

ჩვენი დროც „მდიდარია“ ზემოაღნიშნული გამოცდილებით. ეს განსაკუთრებით ეხება განვითარებულ ევროპულ ქვეყნებს, სადაც მთავრობა ადამიანების მიერ შექმნილი დოვლათის ნახევარს მოიხმარს, ანუ, როგორც ბასტია ამ შემთხვევაში იტყოდა: დაკანონებულმა ძარცვამ მოსახლეობის შემოსავლების ნახევარს მიაღწია (ბედის ირონია ისაა, რომ ეს ყველაზე მეტად საფრანგეთს, ბასტიას სამშობლოს ეხება). ახლა ეს „განვითარებული“ ერები „განუვითარებლებს“ უხსნიან და მოუწოდებენ, რომ სწორედ ასეთ ჭაობში გადაეშენონ.

ნიშანდობლივია, რომ სწორედ იმ დროს, როდესაც ბასტია გამალებულ ბრძოლას ეწეოდა სახელმწიფო აპარატის გავლენის გაძლიერების წინააღმდეგ, ევროპაში სოციალურმა რევოლუციებმა იფეთქა. სწორედ იმ პერიოდში შეიქმნა მთავარი იდეოლოგიური დოქტრინა ამ რევოლუციების გასამართლებლად — კომუნიზმი. მისი მთავარი იდეა ყოვლისმომცველი სახელმწიფოს შექმნა იყო, სადაც პიროვნება აღარ არის ღირებულება და მხოლოდ ჭანჭიკია ნათელი „მომავლის შემოქმედ“ სახელმწიფო მანქანაში. სამწუხაროდ, ამ დოქტრინის მოქმედების სავალალო შედეგები, ათობით მილიონი ადამიანის სიცოცხლის ხელყოფის ჩათვლით, საკმარისი არ აღმოჩნდა მსოფლიოსთვის — გამორკვეულიყო საღათას ძილიდან. უმრავლესი კრიტიკა მხოლოდ იმ ლიდერებს შეეხო, რომლებმაც უბრალოდ „კარგად“ ისარგებლეს შექმნილი მდგომარეობით, ხოლო დოქტრინა პრაქტიკულად ხელშეუხებელი დარჩა.

ბასტიამ ასევე გვიჩვენა, ყოველთვის ვეცადოთ არ ვიმსჯელოთ მოვლენებზე მხოლოდ მათი მყისიერი, ხილვადი ნიშნებით, არამედ შევეცადოთ გავერკვიოთ იმ შედეგებში, რომელიც მომავალში გველოდება. ეს რჩევა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმისთვის, რომ დავინახოთ — პოლიტიკური ინსტიტუტები და საქმიანობა მოკლევადიან მიზნებს ემსახურება და ამის გამო მათი

ეფექტი ვერ გასცდება ძალაუფლების შენარჩუნების მცდელობას. განსაკუთრებული სიფრთხილეა საჭირო პოლიტიკურ დაპირებასთან დაკავშირებით — პოლიტიკოსები საკუთარ ხარჯზე არავის არაფერს და არასდროს ჰპირდებიან. მათი ნებისმიერი ახალი დაპირება ჩვენს, გადასახადების გადამხდელების, ჯიბეში მთავრობის ხელის კიდევ უფრო ღრმად ჩაყოფაა...

ფრედერიკ ბასტიას დროული და ბრძნული გაფრთხილებები არასდროს გაუფერულდება ცივილიზაციისთვის.

გია ჯანდიერი

ახალი ეკონომიკური სკოლა - საქართველოს
ვიცე-პრეზიდენტი

კლდე ურდარიკ ბასტია

1849

კანონი

“კანონი” ფრედერიკ ბასტიამ 1849 წელს, საფრანგეთის მესამე რევოლუციიდან ერთი წლის შემდეგ გამოაქვეყნა.

- თითოეულ ადამიანს საკუთარი სიცოცხლის, თავისუფლებისა და საკუთრების დაცვის ბუნებითი უფლება აქვს;
- სახელმწიფოს ადამიანები თავდაცვის ერთობლივი ორგანიზების მიზნით ქმნიან და მისი არსებობა გამართლებულია მხოლოდ მანამ, სანამ ის ამ ფუნქციას ასრულებს;
- კანონი ბუნებრივი წესრიგის მანიფესტაცია უნდა იყოს: ის სამართლიანია, თუკი ყოველი ადამიანის სიცოცხლეს, თავისუფლებასა და საკუთრებას თანაბრად იცავს, ხოლო უსამართლოა, როდესაც ადამიანების ერთ ჯგუფს სხვების ხარჯზე პროტექციას უწევს;
- ყველას აქვს უფლება საკუთარი რისკით და ხარჯით იცხოვროს, მაგრამ არავის აქვს უფლება საკუთარი შეხედულებები და მათი განხორციელებისთვის საჭირო ხარჯები სხვებს ძალით მოახვიოს თავს;
- ძარცვის დაკანონება ცივილიზაციას კრახს უქადის.

კანონი

კანონი გაუკუღმართდა! მასთან ერთად სახელმწიფო სამართლებრივი წესრიგი შეირყვნა. კანონმა არა მხოლოდ დაკარგა თავისი ქეშმარიტი არსი, არამედ სრულიად სანინალმდეგო მიზანს ემსახურება. იგი სიხარბის იარაღად გადაიქცა. დანაშაულის შებოჭვის ნაცვლად თავად გახდა იმ ბოროტების წყარო, რომელიც უნდა აღმოეფხვრა!

თუ ეს სიმართლეა, მაშინ ჩემს ზნეობრივ მოვალეობად მიმაჩნია ჩემი თანამემამულეების ყურადღება მივაპყრო ამ ფაქტს.

სიცოცხლე ღვთის საჩუქარია

ის ჩვენ ღვთისგან საჩუქრად მივიღეთ, რომელიც თავის თავში ყველა დანარჩენს მოიცავს, ეს საჩუქარია სიცოცხლე — ფიზიკური, ინტელექტუალური და მორალური.

მაგრამ სიცოცხლეს დამოუკიდებლად არ შეუძლია არსებობა. ჩვენ შემოქმედმა დაგვაკისრა მისი გაფრთხილების, განვითარების და გაუმჯობესების პასუხისმგებლობა. ხოლო იმისთვის რომ ეს მოვალეობა პირნათლად შევასრულოთ, მან არაჩვეულებრივი ნიჭით დაგვაჯილდოვა და ბუნებრივი რესურსების მრავალფეროვნებაში მოგვაქცია. ჩვენ ამ ნიჭს ბუნებრივ რესურსებზე მივმართავთ და მათ შემდგომი გამოყენებისთვის საჭირო პროდუქტებად გარდავქმნით, ეს პროცესი აუცილებელია, რომ ცხოვრებამ თავისი გეზით იაროს.

ადამიანს სიცოცხლე, ნიჭი და წარმოება, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თვითმყოფადობა, თავისუფლება და საკუთრება ქმნის. მიუხედავად პოლიტიკური ლიდერების მოხერხებული ეშმაკობისა, ღვთისგან ბოძებული ეს სამი საჩუქარი საზოგადოებაში მიღებულ ნებისმიერ კანონმდებლობას უსწრებს და მასზე მაღლა დგას.

სიცოცხლე, თავისუფლება და საკუთრება იმიტომ კი არ არსებობს, რომ ადამიანებმა კანონები შექმნეს. არამედ პირიქით, სიცოცხლის, თავისუფლების და საკუთრების არსებობამ განაპირობა, რომ ადამიანებმა კანონები წამოწიეს წინ.

რა არის კანონი?

მაშინ რა არის კანონი? ეს არის პიროვნული უფლებების სამართლებრივი დაცვის კოლექტიური ორგანიზების ფორმა.

თითოეულ ჩვენგანს ღვთისგან აქვს მინიჭებული თავისი თვითმყოფადობის, თავისუფლების და საკუთრების დაცვის ბუნებრივი უფლება, რაც არსებობის სამი ძირითადი პირობაა. ყოველი მათგანი ერთმანეთზე დამოკიდებული და ხელშეუხებელია. მაშინ რაღაა ჩვენი ნიჭი თუ არა ჩვენი თვითმყოფადობის გაგრძელება, ხოლო საკუთრება — ჩვენი ნიჭის გაგრძელება?

თუ თითოეულ ჩვენგანს აქვს უფლება საკუთარი თავი, თავისუფლება და საკუთრება, საჭიროების შემთხვევაში, ძალის გამოყენებითაც კი დაცვა, მაშინ, აქედან გამომდინარეობს, რომ ადამიანთა ჯგუფს შეუძლია ძალები ამ უფლებების მუდმივი დაცვის მიზნით გააერთიანოს. ამის მიხედვით, კოლექტიური უფლების პრინციპი, მისი არსებობის მიზანი და კანონიერება დაფუძნებულია ინდივიდუალური უფლების პრინციპზე. ხოლო საერთო ძალისხმევას, რომელიც იცავს კოლექტიურ უფლებებს, არ შეიძლება ჰქონდეს სხვა ლოგიკური დანიშნულება ან მისია, გარდა იმისა, რის დამცველადაც გვევლინება. გამომდინარე იქიდან, რომ პიროვნებას მეორე პიროვნების თვითმყოფადობის, თავისუფლების და საკუთრების წინააღმდეგ ძალის გამოყენება არ შეუძლია, არც საერთო ძალისხმევა შეიძლება იყოს გამოყენებული სხვა პიროვნების ან ჯგუფების თვითმყოფადობის, თავისუფლების და საკუთრების წინააღმდეგ.

ძალის ამგვარი ბოროტად გამოყენება, ორივე შემთხვევაში, ჩვენს წინაპირობებს ეწინააღმდეგება. ძალაუფლება საკუთარი თავის და უფლებების დაცვის მიზნით მოგვანიჭეს. ვინ გაბედავს და იტყვის, რომ ძალა ჩვენი მოძმეების უფლებების ფეხქვეშ გათელვისთვის მოგვცეს? განა იქიდან, რომ კანონით არც ერთ პიროვნებას არ შეუძლია სხვათა უფლებების შელახვის მიზნით ძალა გამოიყენოს, ლოგიკურად არ გამომდინარეობს კი ის ფაქტი, რომ საერთო ძალისხმევასთან მიმართებაში, რომელიც სხვა არაფერია თუ არა ინდივიდუალური ძალის ორგანიზებული კომბინაცია, იგივე პრინციპი მოქმედებდეს?

თუ ზემოთქმული მართალია, მაშინ ცხადზე უცხადესია, რომ კანონი — ეს არის სამართლებრივი დაცვის ბუნებრივი უფლებების ორგანიზაციის ფორმა. იგი არის ინდივიდუალური ძალისხმევის საერთო ძალისხმევით ჩანაცვლება. ხოლო საერთო ძალისხმევა მონოდებულია აკეთოს ის, რისი კეთებაც კანონიერი და ბუნებრივი უფლებებით ინდივიდუალურ ძალისხმევას აქვს მინიჭებული, ესენია: თითოეული ადამიანის თავისუფლების და საკუთრების დაცვა, თითოეულის უფლებების დაცვა, *კანონიერების* დამყარება და ყველა ჩვენგანზე მისი გაბატონება.

სამართლიანი და მტკიცე მმართველობა

ერი რომ ზემოთქმულ პრინციპებს ეფუძნებოდეს, მაშინ ადამიანების აზრებსა და ურთიერთობებში წესრიგი დამყარდებოდა. ჩემი აზრით, ამგვარ სახელმწიფოში, პოლიტიკური ფორმის მიუხედავად, ისეთი მომჭირნე, შეზღუდული, არადესპოტური, სამართლიანი და მტკიცე მმართველობა იქნებოდა, რომლის წარმოდგენაც კი შესაძლებელია.

მსგავსი მმართველობის პირობებში ყველასთვის ნათელი იქნებოდა,

რომ გააჩნიათ როგორც უფლებები, ისე მოვალეობანი. მთავრობას არავინ შეენინააღმდეგებოდა, რადგან ყველა დარწმუნებული იქნებოდა საკუთარ ხელშეუხებლობაში, აგრეთვე იმაში, რომ მისი შრომა თავისუფალია, ხოლო შრომის ნაყოფი კი ყოველგვარი უსამართლობისგან დაცული. ნარმატების შემთხვევაში სახელმწიფოს აღარ გადავუხდით მადლობას და ნარუმატებლობის შემთხვევაში მისი დადანაშაულების ისეთივე საფუძველი გვექნებოდა, როგორც აქვთ ფერმერებს სეტყვის ან ყინვის დროს. სახელმწიფო ჩვენ მიერ აღიქმებოდა, როგორც **უსაფრთხოების** გარანტია.

ამის შედეგად შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ სახელმწიფოს ჩაურევლობის შემთხვევაში, ჩვენი ზრახვები და მათი განხორციელების გზების ძიება ლოგიკურად ურთიერთკავშირში იქნებოდა. აღარ შევხვდებოდით ღარიბ ოჯახებს, რომლებიც არ ელოდებიან წერილობით მითითებებს თუ როგორ გამოაცხონ პური; ქალაქებს, რომელთა მოსახლეობა სასოფლო დასახლებების ხარჯზე იზრდება და პირიქით; საკანონმდებლო გადაწყვეტილებების საფუძველზე კაპიტალის, სამუშაო ძალის და მოსახლეობის გადაადგილებას.

სახელმწიფოს მიერ გამონვეული ამ გადანაცვლებებით, ჩვენი არსებობის წყაროები საეჭვო და არასაიმედო ხდება. ამას გარდა, ეს ქმედებანი სახელმწიფოს მეტ პასუხისმგებლობას აკისრებს.

კანონის სრული გაუკუღმართება

სამწუხაროდ, კანონი სულაც არ იფარგლება მისთვის შესაფერისი ფუნქციებით, ხოლო ამ ჩარჩოდან გამოსვლის შემდეგ, კანონი არა მარტო არათანმიმდევრული და სადავო გახდა, არამედ უფრო მეტიც, ის თავის ძირითად დანიშნულებას დაუპირისპირდა. კანონი მისივე მიზნის გასანადგურებელ იარაღად იქცა: იმ სამართლიანობის გასათელად, რომელიც მას უნდა შეენარჩუნებინა და იმ უფლებების შესაზღუდად, რომლებიც მას უნდა დაეცვა. კანონის მეშვეობით კოლექტიური ძალაუფლება უსინდისო ადამიანების ხელში აღმოჩნდა, რომლებსაც სხვათა თვითმყოფადობის, თავისუფლების და საკუთრების ექსპლუატაცია სურთ. მან ძარცვა თვით ამ ძარცვის დაცვის მიზნით დააკანონა, ხოლო სამართლიანობის დაცვა დანაშაულად გამოაცხადა მისი აღკვეთის მიზნით.

როგორ და რა შედეგებით დასრულდა კანონის გაუკუღმართება?

კანონის გაუკუღმართება ორი ერთობ განსხვავებული მიზეზის — ბრიყველი სიხარბის და თვალთმაქცური ფილანტროპიის გავლენით მოხდა.

მოდით ჯერ პირველზე ვიმსჯელოთ, შემდგომ კი მეორეზე.

კაცობრიობის დამლუპველი მიდრეკილება

თვითგადარჩენა და თვითგანვითარება ადამიანებისთვის დამახასიათებელი ჩვეულებრივი მისწრაფებანია. თუ ყველას ექნებოდა შესაძლებლობა შეუზღუდავად გამოეყენებინა თავიანთი უფლებები და შრომის ნაყოფი, მაშინ სოციალური პროგრესი უწყვეტი, შეუქცევადი და უნაკლო იქნებოდა.

მაგრამ ადამიანებს კიდევ ერთი მიდრეკილება ახასიათებთ. როცა კი ეს შესაძლებელია, ისინი სხვების ხარჯზე ცხოვრებასა და განცხრომას ცდილობენ. ეს არც წინდაუხედავი ბრალდებაა და არც პირქუში და მზაკვრული სულის ნაყოფი. ამას კაცობრიობის ისტორია — მუდმივი ომები, მასობრივი მიგრაცია, რელიგიური დევნა, საყოველთაო მონობა, უპატიოსნო ვაჭრობა და მონოპოლიები — ადასტურებს. ეს დამლუპველი სურვილი ადამიანის ბუნებიდან მომდინარეობს; იმ პირველყოფილი, საყოველთაო და უდრეკი ინსტინქტიდან, რომელიც ადამიანებს აიძულებს, თავიანთი მოთხოვნილებები ნაკლები ძალისხმევით დაიკმაყოფილონ.

საკუთრება და ძარცვა

ადამიანს ცხოვრება და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება შეუძლია მუხლჩაუხრელი შრომით, თავისი ნიჭის და ბუნებრივი რესურსების უწყვეტი გამოყენებით. ეს პროცესი საკუთრებას უქმნის საფუძველს.

მაგრამ ისიც სიმართლეა, რომ ადამიანს ცხოვრება და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება სხვისი შრომის პროდუქტის მითვისების ხარჯზე შეუძლია. ეს კი ძარცვის საწინდარია.

იქიდან გამომდინარე, რომ ადამიანის ბუნება დასაბამიდან მისწრაფვის გვერდი აუაროს ტანჯვას, ხოლო შრომა კი ტანჯვაა, ადამიანები ყოველთვის უპირატესობას ანიჭებენ ძარცვას, როდესაც ეს შრომაზე იოლია. ისტორიაში მსგავსი მაგალითები მრავლადაა, ამ პირობებში მისი შეჩერება არც რელიგიას შეუძლია და არც მორალს.

როდის წყდება ძარცვა? ეს მაშინ ხდება, როცა იგი შრომაზე უფრო რთული ხდება. ამ შემთხვევაში ნათელია, რომ კანონის მთავარი მიზანი ქურდობის წინააღმდეგ კოლექტიური ძალისხმევის გამოყენებაა. კანონი მონოდებულია, რომ საკუთრება ყველა შესაძლებელი გზით დაიცვას, ხოლო ძარცვა დასაჯოს.

კანონს, როგორც წესი, ერთი ადამიანი ან ადამიანთა გარკვეული ჯგუფი ქმნის. მაგრამ კანონს გაბატონებული ძალის თანხმობისა და მხარდაჭერის გარეშე მოქმედება არ შეუძლია, შესაბამისად, კანონმდებლები ასეთი ძალის ნდობით უნდა აღიჭურვონ.

კანონის გაუკუღმართების პროცესს ხსნის ის ფაქტი, რომ ადამიანები მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას რაც შეიძლება ნაკლები ძალისხმევით ცდილობენ. მარტივია იმის ახსნაც, რომ უსამართლობასთან ბრძოლის ნაცვლად, კანონი უსამართლობის იარაღად გადაიქცა და რომ კანონი კანონმდებლების ხელში საშიშ იარაღად გადაიქცა, რომელიც ადამიანების დამოუკიდებლობას ტყვეობით, თავისუფლებას — რეპრესიებით და საკუთრებას — ძარცვით ანაცვლებს და ანადგურებს. ამას კი სარგებელი მოაქვს იმათთვის, ვინც კანონს ქმნის, მათივე ძალაუფლების პროპორციულად.

დაკანონებული ძარცვის მსხვერპლნი

ბუნებრივია, ადამიანები იმ უსამართლობის წინააღმდეგ ილაშქრებენ, რომლის მსხვერპლნიც ხდებიან. შესაბამისად, როცა ძარცვა კანონმდებ-

ლების სასარგებლოდაა ორგანიზებული, ყველა დაზარალებული ჯგუფი, მშვიდობიანი თუ რევოლუციური გზით, კანონის შექმნაში მონაწილეობის მიღებას ცდილობს. დაზარალებული ჯგუფები, მათი განათლების დონის შესაბამისად, პოლიტიკური ძალაუფლების მოსაპოვებლად ორ, რადიკალურად განსხვავებულ მიზანს ისახავენ: ისინი ან დაკანონებული ძარცვის შეჩერებას, ან მასში მონაწილეობის მიღებას ცდილობენ.

უბედურება ეწვევა იმ ერს, როცა დაკანონებული ძარცვის მსხვერპლთა უმრავლესობის მიზანი ეს უკანასკნელი გახდება და ისინი თავად დაეუფლებიან ძალაუფლებას, რომ კანონები შექმნან.

სანამ ეს არ მომხდარა, დაკანონებული ძარცვის პრაქტიკას უმცირესობა უმრავლესობის მიმართ იყენებს. ეს ჩვეულებრივი პრაქტიკაა, როცა კანონის შექმნის პროცესში მონაწილეობის უფლება ადამიანთა მცირე ჯგუფის პრეროგატივაა. მაგრამ შემდეგ ამ პროცესში მონაწილეობა საყოველთაო ხასიათს ღებულობს და ადამიანები თავიანთ კონფლიქტურ ინტერესებში ოქროს შუალედის მიგნებას საყოველთაო ძარცვით ცდილობენ. უსამართლობის აღმოფხვრის ნაცვლად, მას საყოველთაოს ხდის. როგორც კი გაძარცვული კლასი პოლიტიკურ ძალაუფლებას მოიპოვებს, ისინი სხვა კლასების საწინააღმდეგოდ მიმართული რეპრესიების სისტემას ქმნიან. ისინი სულაც არ იბრძვიან დაკანონებული ძარცვის წინააღმდეგ (რაც განათლების უფრო მაღალ დონეს მოითხოვს), არამედ, პირიქით, თავიანთ წინამორბედებს სწორედ ძარცვაში ეჯობებინან, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ეს მათ ინტერესებში არ შედის.

სანამ სამართლიანობა იზეიმებდეს, თითქოს ყველასთვის აუცილებელია თავის თავზე გამოსცადოს სასტიკი ბედისწერის ბუნება, ზოგმა თავისი ბოროტების და ზოგმაც თავისი მიუხვედრელობის გამო.

დაკანონებული ძარცვის შედეგები

არაფერი არ უქადის საზოგადოებას უფრო დიდ ბოროტებას და ცვლილებებს, ვიდრე კანონის ძარცვის იარაღად გადაქცევა.

რა შედეგები მოჰყვება ამგვარ გაუკუღმართებას? პასუხს ტომები დასჭირდება, ამიტომ ახლა ყველაზე საყურადღებოზე შევჩერდებით.

უპირველეს ყოვლისა, ის თითოეულის გონებაში სამართლიანობასა და უსამართლობას შორის განსხვავებას შლის.

საზოგადოებას კანონების პატივისცემის გარეშე არსებობა არ შეუძლია. კანონების პატივისცემის მიღწევის ყველაზე სანდო გზა მათი პატივისცემა ფორმით ჩამოყალიბებაა. როცა კანონი და მორალი ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, მოქალაქეები მძიმე არჩევანის წინაშე დგანან: მათ ან მორალი უნდა უარყონ, ან კანონების პატივისცემა. ეს ორი ბოროტება თავისი შედეგებით მსგავსია და ადამიანს არჩევანის გაკეთება გაუჭირდება.

კანონის არსი სამართლიანობის დაცვაში მდგომარეობს. საქმე ისაა, რომ ადამიანთა გონებაში კანონის და სამართლიანობის არსი ერთი და იგივეა. ყველა ჩვენგანს აქვს მიდრეკილება ირწმუნოს, რომ ის, რაც კანონ-

ნიერია, ასევე სამართლიანია. ამის რწმენა იმდენად გავრცელებულია, რომ ბევრი რალაცას შეცდომით სამართლიანად მიიჩნევს, რადგან ის კანონითაა განსაზღვრული. აქედან გამომდინარე, ძარცვა კანონიერი და ხელშეუხებელი რომ გახდეს, აუცილებელია, კანონმა სათანადო გადამწყვეტილებები ასახოს და ნება დართოს. მონობას, უკანონო შეზღუდვებს და მონოპოლიას დამცველები ჰყავს არა მარტო მათ შორის, ვინც მათი საშუალებით ხეირობს, არამედ მის მსხვერპლთა შორისაც.

არაკონფორმისტების ბედი

თუ თქვენ ეჭვს შეიტანთ ამ ინსტიტუტების ზნეობრიობაში, თქვენ გამოცხადდებიან საშიშ ნოვატორად, უტოპისტად, თეორეტიკოსად, კანონის დამაქცევლად, რომელიც საზოგადოებას საფუძველს აცლის.

ხოლო თუ თქვენ ზნეობასა და პოლიტიკურ მეცნიერებაზე ლექციებს წაიკითხავთ, მაშინ აუცილებლად გამოჩნდებიან ოფიციალური ორგანიზაციები, რომლებიც მთავრობას შთააგონებენ, რომ “ამ მეცნიერების შესწავლა თავისუფალ ვაჭრობასთან (თავისუფლების, საკუთრების და სამართლიანობის) მიმართებაში აღარ შეიძლება, როგორც ეს აქამდე იყო და რომ მომავალში ეს მეცნიერება უნდა ისწავლებოდეს იმ ფაქტებთან და კანონებთან მიმართებაში, რომლებიც ფრანგულ წარმოებას არეგულირებენ (ფაქტებს და კანონებს, რომლებიც ეწინააღმდეგება თავისუფლებას, საკუთრებას და სამართლიანობას). სახელმწიფო დაფინანსებით შექმნილ სამუშაო ადგილებზე მომუშავე პროფესორებმა თავი უნდა შეიკავონ, რომ თუნდაც მცირე დოზით საფრთხის ქვეშ დააყენონ არსებული კანონები”.

ესე იგი, თუ არსებობს კანონები, რომელთა მიხედვითაც მონობა და მონოპოლია, ჩაგვრა და ქურდობა სანქცირებულია, მათი ხსენებაც კი არ ღირს. რადგანაც როგორ შეიძლება მათი ხსენება იმის პატივისცემის ხელშეუხებლად, რომელსაც ისინი შთაგვაგონებენ? მორალი და ეკონომიკური პოლიტიკა ამ კანონის მიხედვით უნდა ისწავლებოდეს იმ დაშვებით, რომ ის სამართლიანია, რადგანაც კანონია.

კანონის ტრაგიკული შერყვნის სხვა დამახასიათებელი თვისება იმაში მდგომარეობს, რომ ის გადაჭარბებულ მნიშვნელობას ანიჭებს პოლიტიკურ ვნებათაღელვას და თვითონ პოლიტიკას.

ზემოთქმულის დასამტკიცებლად უამრავი ფაქტის მოყვანა შეიძლება, მაგრამ საილუსტრაციოდ ერთი მათგანით შემოვიფარგლები. ესაა საყოველთაო საარჩევნო უფლება, რომელმაც ბოლო ხანს ყველა ჩვენგანის გონება დაიპყრო.

ვინ განსჯის?

რუსოს ფილოსოფიური სკოლის მიმდევრები, რომლებიც საკუთარ თავს პროგრესულ მოაზროვნეებად მიიჩნევენ და რომლებსაც პირადად მეოცი საუკუნის წინანდელი აზროვნების მიმდევრებად ვთვლი, არ დამეთანხმებიან ქვემოთ თქმულში. არჩევნებში მონაწილეობის საყოველთაო უფლება, მკაცრი გაგებით, სულაც არ წარმოადგენს იმ ხელშეუხებელ დოგმათაგან ერთ-ერთს, რომელშიც ეჭვის შეტანა ან მისი გადამონმება

დანაშაულად უნდა ითვლებოდეს. სინამდვილეში კი, საკმაოდ სერიოზული არგუმენტების მოყვანა შეიძლება არჩევნებში მონაწილეობის საყოველთაო უფლების წინააღმდეგ.

ჯერ ერთი, ის, რომ სიტყვა *საყოველთაო* შინაარსს დიდ გაუგებრობამდე მივყავართ. საფრანგეთში 36 მილიონი მცხოვრებია, ხოლო იმისთვის რომ საარჩევნო უფლება იყოს საყოველთაო, ამომრჩეველიც 36 მილიონი უნდა იყოს. თუმცა ეს რიცხვი უკეთეს შემთხვევაში 9 მილიონს აღწევს, მაშასადამე, ოთხიდან სამი ადამიანი გამორიცხულია და, მეტიც, ისინი მეოთხის მიერ არიან გამორიცხული. მეოთხე კი დანარჩენი სამის გამორიცხვის მიზეზად მათ უნარშეზღუდულობას ასახელებს. ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, არჩევნებში მონაწილეობის საყოველთაო უფლება მხოლოდ უნარიანებზე ვრცელდება. ისმის კითხვა თუ ვინ არის ეს ხალხი? არიან კი უუნაროები მხოლოდ არასრულწლოვნები, ქალები, შეურაცხადნი და დამნაშავენი?

საარჩევნო უფლების შეზღუდვის მიზეზები

საკითხს თუ ჩავუღრმავდებით, დავინახავთ იმ მოტივს, რომლის მიხედვითაც საარჩევნო უფლება უნარიანობის პრინციპს ეფუძნება. მოტივის არსი კი იმაში მდგომარეობს, რომ ამომრჩეველი ამ უფლებას არა მხოლოდ თავისთვის იყენებს, არამედ ყველაზე ავრცელებს.

ამის მიხედვით ყველაზე საჯარო და ყველაზე დახურული საარჩევნო სისტემები ერთმანეთის მსგავსია, განსხვავება უნარიანობის განსაზღვრებაშია, რაც არა იმდენად პრინციპის, რამდენადაც ხარისხის საკითხია.

იმის მიხედვით, რასაც თანამედროვე ბერძნულ-რომაული ფილოსოფიური სკოლის მიმდევარი რესპუბლიკის მომხრეები ამბობენ, რომ საარჩევნო უფლება ადამიანს დაბადებიდან აქვს მინიჭებული, უსამართლობაა ქალებს და ბავშვებს არჩევნებში მონაწილეობა აუკრძალო. რატომ ეკრძალებათ მათ ეს? რადგანაც ისინი უუნაროებად არიან მიჩნეულნი. და რატომღა არის უუნარობა საარჩევნო უფლების ჩამორთმევის მოტივი? იმიტომ რომ, არჩევანის შედეგები არა მხოლოდ ამომრჩეველზე, არამედ მთელ საზოგადოებაზე ვრცელდება; იმიტომ რომ, საზოგადოების წევრებს აქვთ უფლება მოითხოვონ იმ ქმედებების გარანტიები, რომლებზეც მათი კეთილდღეობა და არსებობაა დამოკიდებული.

პასუხი კანონის შეზღუდვაში მდგომარეობს

ჩემთვის გასაგებია თუ რა პასუხი შეიძლება გაეცეს ზემოთ თქმულს, რა არგუმენტები შეიძლება მოვიყვანოთ და ა.შ. თუმცა ახლა არ ჩავუღრმავდებით ამ საკითხებს, მხოლოდ ერთს დავამატებდი, რომ საყოველთაო საარჩევნო უფლებასთან დაკავშირებული ეს აჟიოტაჟი თითქმის მთლიანად დაკარგავდა მნიშვნელობას კანონი ყოველთვის ის რომ ყოფილიყო, რაც უნდა იყოს.

სინამდვილეში, კანონი ადამიანების, მათი თავისუფლების და საკუთრების დაცვით რომ იფარგლებოდეს; კანონი რეალურად ინდივიდუალური უფლებების ორგანიზაცია რომ იყოს, რომელიც თვითდაცვაზე

არის მიმართული; კანონი თითოეული ჩაგვრის და ძარცვის წინააღმდეგი და დამსჯელი რომ იყოს, ნუთუ მაშინაც ვიკამათებდით, ჩვენ მოქალაქენი, საარჩევნო უფლების მასშტაბებზე?

ნუთუ ამ შემთხვევაში საარჩევნო ხმის უფლების ზღვრები საფრთხის ქვეშ დააყენებდა უზენაეს ფასეულობას – საზოგადოებრივ სიმშვიდეს? ნუთუ განყენებული ჯგუფები უარს იტყოდნენ მშვიდად დალოდებოდნენ თავიანთ ხმის უფლებას? ნუთუ ასეთი უფლების მიღების შემდეგ ისინი გულმოდგინედ დაიცავენ თავიანთ პრივილეგიებს?

კანონი თავისი ქვეშარიტი ფუნქციებით რომ შემოიფარგლებოდეს, მაშინ თითოეულის ინტერესი კანონისადმი ერთნაირი იქნებოდა. ნუთუ ცხადი არ არის, რომ ამ სიტუაციაში ამომრჩევლები არაამომრჩევლებს რაიმე სახის უხერხულობებს ვერ შეუქმნიდნენ.

დაკანონებული ძარცვის დამლუპველი იდეა

მაგრამ, მეორე მხრივ, წარმოვიდგინოთ შემდეგი სიტუაცია: ორგანიზების, რეგულირების დაცვის ან წახალისების მიზნით კანონი *ერთს ართმევს საკუთრებას და მას მეორეს აძლევს*; კანონი ქონებას ართმევს ყველას და უმცირესობას აძლევს, მაგალითისთვის ან ფერმერებს, ან მრეწველებს, ან გემის მეპატრონეებს, ან მხატვრებს, ან მსახიობებს. ამ პირობებში ლოგიკურია, ყველა ჯგუფი კანონის მართვას შეეცდება.

განყენებული ჯგუფები დაჟინებით მოითხოვენ საარჩევნო ხმის უფლებას და ამისთვის საზოგადოებასაც კი შეარყევდნენ, მათხოვრები და მანანნალებიც კი დაგიმტკიცებენ, რომ მათაც იმავენაირი საარჩევნო ხმის უფლება აქვთ, როგორც თქვენ. ისინი გეტყვიან: “ჩვენ არ შეგვიძლია ვიყიდოთ ღვინო, თამბაქო ან მარილი გადასახადების გადაუხდელად, ხოლო გადასახადები, რომლებსაც ჩვენ ვიხდით, კანონით, ჩვენზე მდიდრებს გადაეცემათ, როგორც პრივილეგია და სუბსიდია. სხვები კანონს იყენებენ პურზე, ხორცზე, რკინასა და ტანსაცმელზე ფასების გასაზრდელად, ხოლო რადგანაც კანონს ყველა თავისი ინტერესებისთვის იყენებს, ჩვენც გვინდება მისი ჩვენი ინტერესებისთვის გამოყენება. კანონისგან ჩვენ შეღავათების უფლებას მოვითხოვთ ე.ი. ძარცვის უფლებას გაჭირვებულების სასარგებლოდ. ამ უფლების მოსაპოვებლად კი ჩვენც უნდა გვექონდეს ხმის უფლება, რომ ჩვენი ჯგუფის **შეჭირვებულობის** დემონსტრირება მოვახდინოთ, როგორც თქვენ მოგინევთ თქვენი ჯგუფის **დაცვის** ორგანიზება. ამიტომ ნულარ გვეტყვი, რომ თქვენ ჩვენს ინტერესებს დაიცავთ და 600 000 ფრანკს გასაჩუმებლად გადმოგვიგდებთ, როგორც ეს ბატონმა მიმერელმა გააკეთა. ჩვენ სხვა მოთხოვნები გვაქვს და ნებისმიერ შემთხვევაში გვინდა, რომ გარიგება ჩვენთვის მომგებიანი იყოს, როგორც ამას სხვა ჯგუფები აკეთებენ.”

რას უპასუხებდით ასეთ არგუმენტს?

გაუკუღმართებულ კანონს დაპირისპირებამდე მივყავართ

სანამ საზოგადოების წევრები ეთანხმებიან, რომ კანონის ქვეშარიტი მიზნებიდან აცდენა შეიძლება, რომ კანონს საკუთრების დაცვის ნაცვლად

მასზე ძალადობა შეუძლია, მაშინ ყველას გაუჩნდება სურვილი მონაწილეობა მიიღოს კანონის შექმნაში, რომ ან თავი დარცვისგან დაიცვას, ან ის დარცვისთვის გამოიყენოს. პოლიტიკური საკითხები ყოველთვის დამლუპველი, გაბატონებული და ყოვლისმომცველი იქნება. საკანონმდებლო პალატის წინ გაიმართება ჩხუბები და არანაკლები მოხდება მის შიგნით. ამის გასაგებად საჭიროა შევისწავლოთ ის, რაც ფრანგულ და ინგლისურ კანონმდებლობაშია ჩადებული; რადგანაც თუ საკითხი გვესმის, მაშინ პასუხიც ვიცით.

არის კი აუცილებელი დავასახელოთ კანონის გაუკუღმართების შედეგების საზოგადოებაზე დამლუპველი ზემოქმედების მაგალითები, და თუ ვინმეს ეს სჭირდება, მოვიყვანოთ აშშ-ს მაგალითი, სადაც კანონმა მაქსიმალურად შეინარჩუნა თავისი ქვეყნის მიზნები: თითოეული ადამიანის თავისუფლების და საკუთრების დაცვა, შესაბამისად, მსოფლიოში არ არსებობს სხვა ქვეყანა, სადაც სოციალური წესრიგი უფრო მყარ საფუძველზე იდგეს, ვიდრე შეერთებულ შტატებში. მაგრამ შეერთებულ შტატებშიც არის ისეთი ორი საკითხი, რომელიც საზოგადოებრივი სიმშვიდისთვის დიდ საფრთხეს წარმოადგენს.

მონობა და საბაჟო ტარიფები დარცვაა

მონობა და საბაჟო ტარიფები ეს ორი საკითხია, რომლებთან მიმართებაში კანონმა შეერთებული შტატების რესპუბლიკის საერთო სულისკვეთების საწინააღმდეგოდ მძარცველის ბუნება გამოამჟღავნა.

მონობა — ეს არის დაკანონებული ძალადობა თავისუფლებაზე, ხოლო დამცავი საბაჟო ტარიფი ძალადობა საკუთრებაზე.

ყველაზე საინტერესო კი ისაა, რომ ეს ორი დაკანონებული დანაშაული, რომელიც ძველი სამყაროს მემკვიდრეობას წარმოადგენს, შეიძლება შეერთებული შტატების დაშლის მიზეზი გახდეს. მართლაც რომ შეუძლებელია საზოგადოების გულში უფრო განსაცვიფრებელი ფაქტის წარმოდგენა, როგორცაა: *კანონის უსამართლობის იარაღად გადაქცევა*. და თუ ამ ფაქტს შეუძლია შეერთებულ შტატებში საშინელი შედეგების მოტანა, სადაც კანონის მთავარი მიზნიდან გადახვევა გამოიხატება მხოლოდ მონობის და საბაჟო ტარიფების არსებობაში, რა შეიძლება მოხდეს მაშინ ევროპაში, სადაც კანონის დამახინჯება პრინციპი და სისტემაა?

დარცვის ორი ფორმა

ბატონმა მონტალამბერმა ბატონი კარლიეს ცნობილ პროკლამაციაში ჩადებული აზრის შესახებ თქვა: “ჩვენ უნდა ვებრძოლოთ სოციალიზმს.” ბატონი შარლ დუპენის მიერ განსაზღვრული სოციალიზმის ცნების მიხედვით ის გულისხმობდა შემდეგს: “ჩვენ უნდა ვებრძოლოთ დარცვას.”

მაგრამ რომელი დარცვის შესახებ საუბრობდა ის? რადგანაც დარცვის ორი ფორმა არსებობს: *დაკანონებული და უკანონო*.

არა მგონია, უკანონო დარცვა, როგორცაა ქურდობა ან თაღლითობა, რომელსაც განსაზღვრავს, ითვალისწინებს და სჯის სისხლის სამართლის დებულებები, შეიძლება სოციალიზმად იყოს აღქმული. ეს არ არის ის

ფორმა, რომელიც საზოგადოების საფუძველს სისტემატურად ემუქრება. ასეა თუ ისე, ძარცვის ამ ფორმისადმი ომის დასაწყებად ბრძანებას არავინ დალოდებია. მის წინააღმდეგ ომი დასაბამიდან დაიწყო. 1848 წლის თებერვლის რევოლუციამდე ბევრად ადრე, სოციალიზმის წარმოშობამდე ბევრად უფრო ადრე, საფრანგეთში უკვე არსებობდა პოლიცია, მოსამართლენი, ჟანდარმერია, ციხეები, საპყრობილები და ემაფოტები, რომლებიც იბრძოდნენ ამგვარი ძარცვის წინააღმდეგ. კანონი თავად უძღვება ამ ომს და ჩემი პირადი სურვილი და მოსაზრებაა, რომ კანონს ძარცვის წინააღმდეგ მუდამ ასეთი დამოკიდებულება ჰქონდეს.

კანონი ძარცვას იცავს

მაგრამ ეს ყოველთვის ასე არ ხდება. ზოგჯერ კანონი არათუ იცავს ძარცვას, არამედ მონაწილეობს მასში. ასე რომ, მოსარგებლები სირცხვილის, ხიფათის და სინდისის ქენჯნისგან თავისუფლდებიან, რაც, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მათ ქცევაზე გავლენას მოახდენდა. ზოგჯერ კანონი მძარცველების სამსახურში აყენებს მოსამართლეებს, პოლიციას, ციხეების ზედამხედველებს და ჟანდარმერიას და მსხვერპლს, რომელიც თავის დაცვას ცდილობს, ისე ეპყრობა, როგორც დამნაშავეს. მოკლედ რომ ვთქვათ, ეს *დაკანონებული ძარცვაა* და ბატონი მონტალამბერი სწორედ ამის შესახებ საუბრობდა.

კანონმდებლობაში დაკანონებული ძარცვა შეიძლება ერთადერთი შავი ლაქა აღმოჩნდეს. თუ ეს ასეა, მაშინ ჯობს, რომ დაინტერესებული მხარეების მიერ ატეხილი ხმაურის მიუხედავად, ის ნაკლები ლაპარაკით და განკითხვის გარეშე ჩამოვრცხვით.

როგორ ამოვიცნოთ დაკანონებული ძარცვა?

მაგრამ შედეგის მიღწევას დანაშაულის ჩადენის გარეშე ვერ შეიძლება.

მაშინ სასწრაფოდ გავაუქმოთ ეს კანონი, ის არა მარტო თავად არის ბოროტება, არამედ ის ბოროტების ნაყოფიერი წყაროცაა, რადგან ის იმარჯვებს რეპრესიებზე. თუ ასეთი კანონი, რომელიც შეიძლება ცალკე შემთხვევა იყოს, სასწრაფოდ არ გაუქმებულა, ის გავრცელდება, გამრავლდება და სისტემად ჩამოყალიბდება. როგორ ამოვიცნოთ დაკანონებული ძარცვა? ძალიან მარტივად. ეს ხდება მაშინ, როცა კანონი ართმევს ადამიანებს იმას, რაც მათ ეკუთვნით და აძლევს იმათ, ვისაც ეს არ ეკუთვნის, როცა კანონი მოქმედებს ერთი მოქალაქის ინტერესების სასარგებლოდ, რადგან ეს მოქალაქე იმავე შედეგს დანაშაულის გარეშე ვერ მიაღწევდა.

პიროვნება, რომელიც ამ კანონიდან ხეირობს, თავისი *მონაგარი უფლებების* დასაცავად დიდ უკმაყოფილებას გამოთქვამს. ის დაიწყებს მტკიცებას, რომ სახელმწიფო ვალდებულია დაიცვას და წაახალისოს მისი წარმოება, და რომ ამისგან სახელმწიფო ისარგებლებს, რადგანაც დაცულ წარმოებას მეტის დახარჯვა და ლარიბი მშრომელების უფრო მაღალი ხელფასებით უზრუნველყოფაც შეუძლია.

ყურადღებას ნუ მიაქცევთ ამგვარ სოფიზმს, ამ არგუმენტების აღი-

არება დაკანონებულ ძარცვას სისტემად ჩამოაყალიბებს, რაც ფაქტობრივად უკვე მოხდა. დღევანდელი ილუზია იმის მცდელობაა, რომ ყველა სხვების ხარჯზე გამდიდრდეს, ძარცვა საყოველთაო გახდეს მისი ორგანიზების მიზნით.

დაკანონებულ ძარცვას ბევრი სახელი აქვს

ასე რომ, ახლა უკვე დაკანონებული ძარცვა შეიძლება მრავალი გზით განხორციელდეს. აქედან გამომდინარე, მისი ორგანიზების მრავალი საშუალება გვაქვს, კერძოდ ტარიფები, პროტექციონიზმი, პენსიები, სუბსიდიები, წახალისებები, პროგრესული გადასახადები, საზოგადოებრივი სკოლები, გარანტირებული სამუშაო ადგილები, გარანტირებული შემოსავლები, მინიმალური ხელფასის ნორმა, შეღავათები, შრომის იარაღების გამოყენებაზე უფლებების გაცემა, მუქთა კრედიტი და ა.შ. ისინი, მთლიანობაში, ძარცვის დაკანონებით ცდილობენ სოციალიზმის დამყარებას.

ამ განსაზღვრებით, როცა სოციალიზმი დოქტრინების ერთობლიობას წარმოადგენს, რა შეგვიძლია მოვიმოქმედოთ მის წინააღმდეგ თუ არა ომის გამოცხადება ამ დოქტრინებისთვის? თუ თქვენ მიგაჩნიათ, რომ სოციალური დოქტრინა ყალბი, უაზრო და ბოროტების განსახიერებაა, მაშინ უკუაგდეთ იგი. რაც უფრო მეტად ყალბი, უაზრო და ბოროტებაა იგი, მით უფრო ადვილია მისი უარყოფა. ხოლო თუ გსურთ იყოთ ძლიერი, მაშინ ამოძირკვეთ სოციალიზმის უმცირესი ჩანასახიც კი, რომელსაც შეიძლება თქვენს კანონმდებლობაში ფესვები გაედგა. და ეს არ იქნება მარტივი.

სოციალიზმი დაკანონებული ძარცვაა

ბატონი მონტალამბერი დაადანაშაულეს იმაში, რომ ის სოციალიზმს უხეში მეთოდებით ებრძოდა. მას უნდა მოვუხსნათ ეს ბრალდება, რადგანაც მან ნათლად განაცხადა: “ბრძოლა, რომელსაც სოციალიზმის წინააღმდეგ ვენევი, უნდა იყოს ჰარმონიაში კანონთან, ღირსებასა და სამართლიანობასთან.”

მაგრამ რატომ ვერ შენიშნა ბატონმა მონტალამბერმა, რომ მანკიერ წრეში მოექცა? განა კანონს სოციალიზმის წინააღმდეგ გამოვიყენებთ? სოციალიზმი ხომ თავისთავად ამ კანონზეა დაფუძნებული? სოციალისტებს *სამართლიანობის დაცვა კი არა, არამედ ძარცვის დაკანონება სურთ*. სოციალისტებს, როგორც მონოპოლისტებს, სურთ კანონი თავის იარაღად აქციონ. როცა ერთ მშვენიერ დღეს კანონი სოციალიზმის მხარეს დადგება, როგორ მივმართავთ მას სოციალიზმის წინააღმდეგ? ხოლო მძარცველებს, რომელთა საქმიანობასაც კანონი ახალისებს, აღარ ეშინიათ სასამართლოების, ჟანდარმერიის და ციხეების. მეტიც, საკუთარი თავის დასაცავად მათი მოხმობაც კი შეუძლიათ.

ეს რომ აღგეკვეთათ შეუშლიდით ხელს სოციალიზმს კანონმდებლობის შექმნაში მონაწილეობის მიღებაში ან საკანონმდებლო პალატაში შესვლაში? მე გეუბნებით, რომ თქვენ ვერ მიაღწევთ სანადელს მანამ, სანამ ძარცვის დაკანონება კანონის მთავარ საქმიანობას წარმოადგენს. სანაწინააღმდეგოს მტკიცება ალოგიკური და აბსურდულიცაა.

არჩევანი ჩვენს წინაშეა

დაკანონებული ძარცვის პრობლემა ერთხელ და სამუდამოდ უნდა გადაიჭრას და ამის სამი გზა არსებობს:

- უმცირესობა ძარცვავს უმრავლესობას;
- ყველა ძარცვავს ყველას;
- არავინ არავის ძარცვავს.

ჩვენ უნდა ავირჩიოთ ძარცვის შეზღუდვას, მისთვის საყოველთაო ხასიათის მიცემასა და მის სრულ აღმოფხვრას შორის. კანონიც ამ სამიდან ერთ-ერთს დაიცავს.

შეზღუდული დაკანონებული ძარცვა: ეს სისტემა მაშინ ჩამოყალიბდა, როცა საარჩევნო ხმის უფლება შეიზღუდა. საჭიროა გავაუქმოთ ეს სისტემა, რათა შევაჩეროთ სოციალიზმის დამკვიდრება.

საყოველთაო ძარცვის დაკანონება: ჩვენ ყველა აღმოვჩნდით ამ სისტემის მუქარის ქვეშ მას შემდეგ, რაც მსგავსი პრივილეგია საყოველთაო გახდა. ამ პრივილეგია მინიჭებულმა უმრავლესობამ გადანყვიტა კანონის დაფუძნება ძარცვის დაკანონების იგივე პრინციპებზე, რომელსაც მათი წინაპრები იყენებდნენ, როცა ხმის უფლება იყო შეზღუდული.

დაკანონებული ძარცვის აღმოფხვრა: ეს არის სამართლიანობის, მშვიდობის, წესრიგის, სტაბილურობის, ჰარმონიის და ლოგიკის პრინციპი. სიკვდილამდე ამ პრინციპს მუდამ ხმამაღლა დავიცავ, ჩემი ფილტვების დაუზოგავად (რომლებიც ვაი, რომ ძალიან სუსტია).

კანონის ჯეროვანი ფუნქცია

გულწრფელნი რომ ვიყოთ, შეიძლება კი კანონისგან სხვა რამის მოთხოვნა, გარდა ძარცვის აღკვეთისა? განა შესაძლებელია კანონის, რომელიც ძალადობას აუცილებლობიდან გამომდინარე მიმართავს ხოლმე, რაციონალური გამოყენება ყველაფერში, ადამიანების უფლებების დაცვის გარდა? თავს დავებ, რომ არავის არ ძალუძს ამ მიზნის ჩარჩოებიდან გამოსვლა მისი გაუკუღმართების და ძალის უფლებების სანინააღმდეგოდ შემობრუნების გარეშე. ეს არის ყველაზე უფრო მეტად დამლუპველი და ალოგიკური სოციალური გახრწნა, რის წარმოდგენაც კი შესაძლებელია. უნდა შევთანხმდეთ, რომ საზოგადოებრივი ურთიერთობის არეალში ჭეშმარიტი გამოსავალი, რომელსაც ამდენი ხანი ვეძებდით, ჩადებულია ამ მარტივ ფრაზაში: **კანონი — ეს ორგანიზებული სამართლიანობაა.**

აქედან უნდა დავასკვნათ, რომ: როცა სამართლიანობა ორგანიზებულია კანონით ე.ი. ძალით, ეს გამორიცხავს კანონის (ძალის) გამოყენების დაშვებას ადამიანის ნებისმიერი საქმიანობის რეგულირებაში, იქნება ეს შრომა, ქველმოქმედება, სოფლის მეურნეობა, ვაჭრობა, მრეწველობა, განათლება, ხელოვნება თუ რელიგია. რომელიმე ჩამოთვლილი საქმიანობის ორგანიზების მცდელობა კანონის მიერ, უპირობოდ გამოუთხრედა ძირს ფუძემდებლურ ორგანიზაციას – სამართლიანობას. სინამდვილეში, როგორ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ძალის გამოყენება მოქალაქეების თავისუფლების წინააღმდეგ და, შესაბამისად, სამართლიანობის წინააღმდეგ.

ნაალმდეგაც, ე.ი. თავისი ქეშმარიტი მიზნის წინააღმდეგ?

სოციალიზმის მაცდური მომხიბვლელობა

აქ მე გადავანყდი ჩვენი დროების ძალიან პოპულარულ ცდომილებას: ის, რომ კანონი უნდა იყოს სამართლიანი, არ არის საკმარისი, კანონი ასევე უნდა იყოს ფილანტროპული. ასევე არ არის საკმარისი, რომ კანონი თითოეულ მოქალაქეს აძლევდეს მათი შესაძლებლობების თავისუფლად გამოყენების გარანტიას ფიზიკური, გონებრივი და მორალური თვითგანვითარებისთვის; პირიქით, ითხოვენ, რომ კანონმა უშუალოდ უზრუნველყოს კეთილდღეობა, განათლება და მორალი.

სწორედ ეს არის სოციალიზმის მაცდური მომხიბვლელობა. მე კვლავ გავიმეორებ: კანონის ამ ორი სახით გამოყენება ერთმანეთს პირდაპირ ეწინააღმდეგება. ჩვენ მათ შორის არჩევანი უნდა გავაკეთოთ. მოქალაქეს არ შეუძლია, რომ ერთდროულად იყოს და თან არც იყოს თავისუფალი.

იძულებითი ძმობა თავისუფლებას ანადგურებს

ერთხელ ბატონმა ლამარტინმა შემდეგი მომწერა: “თქვენი დოქტრინა ჩემი პროგრამის მხოლოდ ნახევარია, თქვენ თავისუფლებაზე გაჩერდით, მე კი წინ მივდივარ ძმობამდე.” რაზეც მას ვუპასუხე: “თქვენი პროგრამის მეორე ნახევარი პირველს გაანადგურებს.”

სინამდვილეში წარმოუდგენლად მეჩვენება სიტყვა *ძმობის* სიტყვა *ნებაყოფლობითისგან* განსხვავება. მე არ მესმის, თუ როგორ შეიძლება ძმობა იძულებით იქნეს თავს მოხვეული *კანონის მიერ*, თუკი *კანონის მიერ არ იქნება* განადგურებული თავისუფლება და შესაბამისად, *კანონის მიერვე არ გაითვლება* სამართლიანობა.

ძარცვის დაკანონებას ორი ძირი აქვს. ერთ-ერთი, როგორც უკვე აღვნიშნე, ადამიანის სიხარბეა, ხოლო მეორე — ცრუ ფილანტროპია. ამ გაგებით, ვფიქრობ, უნდა განვმარტო, თუ რას ვგულისხმობ სიტყვა *ძარცვაში*.

საკუთრების უნებართვო მითვისება ძალადობაა

მე არ ვიყენებ სიტყვა ძარცვას, როგორც ეს ხშირად ხდება ხოლმე, გაუგებარი, არასწორი, მიახლოებითი ან გადატანითი მნიშვნელობით. მე მას მეცნიერულად აღიარებული მნიშვნელობით: საკუთრების (ხალფასის, მიწის, ფულის ან სხვ.) სანაღმდეგო არსის გამოსახატავად ვიყენებ. როდესაც ერთი პირის ქონების ნაწილი, მისი თანხმობის და კომპენსაციის გარეშე, ძალადობით ან მოტყუებით გადაეცემა სხვას, რომელსაც ის არ ეკუთვნის, მაშინ მე ვაცხადებ, რომ საკუთრებაზე განხორციელდა ძალადობა: მოხდა ძარცვა.

მე ვამბობ, რომ ეს ის აქტია, რომელიც კანონმა ყველგან და ყოველთვის უნდა აღკვეთოს. მაგრამ, როცა კანონი თავად სჩადის იმას, რისი აღკვეთაც ევალება, მაშინ ძარცვას აქვს ადგილი და დავამატებ, რომ საზოგადოებისა და მისი კეთილდღეობისთვის, უფლებების წინააღმდეგ მიმართული აგრესია უარესიც კია. დაკანონებული ძარცვის შემთხვევაში პირი, რომელიც მისგან ხეირობს, ძარცვაზე პასუხს არ აგებს. დაკანონებულ

ძარცვაზე პასუხისმგებლობა კანონს, კანონმდებელს და თავად საზოგადოებას აკისრია. ამაში უკვე პოლიტიკური საშიშროება ძევს.

სამსუბაროდ, სიტყვა *ძარცვა* ზოგისთვის შეიძლება გამაღიზიანებელი ნათქვამი აღმოჩნდეს. უშედეგოდ ვცდილობდი სხვა სიტყვის შერჩევას, რადგან არასდროს და განსაკუთრებით ახლა არ მინდა, რომ ჩვენს დისკუსიებში რაღაც სიტყვების ჩართვით გაღიზიანება გამოვინვიო, არ ვიცი რამდენად დამიჯერებენ, მაგრამ არ მსურს სხვათა განზრახვის და მორალის წინააღმდეგ გამოვიდე. მე უფრო იმ *იდეის* წინააღმდეგი ვარ, რომელიც ყალბად მიმაჩნია, იმ *სისტემის*, რომელიც უსამართლო მეჩვენება, იმ უსამართლობის, რომელიც იმდენად თავისუფალია პირადი განზრახვებისგან, რომ თითოეული ჩვენგანი მისით სარგებლობს სურვილისდა მიუხედავად და მისგან იტანჯება ისე, რომ არც კი იცის ტანჯვის მიზეზი.

მძარცველობის სამი სისტემა

აქ არ განვიხილავთ იმათი გულწრფელობის საკითხს, ვინც პროტექციონიზმს, სოციალიზმს ან კომუნიზმს იცავს. ყველა ავტორი, რომელსაც ამის სურვილი ექნება ან პოლიტიკური სულის, ან პოლიტიკური შიშის გავლენის ქვეშ იმყოფება, თუმცა უნდა აღვნიშნოთ, რომ პროტექციონიზმი, სოციალიზმი და კომუნიზმი, საერთო ჯამში, ერთი და იგივე მცენარეა — ზრდის განსხვავებულ სტადიებზე. რისი თქმაც შეიძლება ისაა, რომ კომუნიზმის შემთხვევაში დაკანონებული ძარცვა უფრო თვალსაჩინოა, რადგან მას საყოველთაო ხასიათი აქვს. საკამოდ ხელშესახებია პროტექციონიზმის შემთხვევაშიც, რადგან ის გარკვეულ ჯგუფებს და სანარმოებს მოიცავს.

შესაბამისად, ამ სამი სისტემიდან სოციალიზმი ყველაზე უფრო გაურკვეველი, გაუბედავი და განვითარების ყველაზე უფრო გულწრფელი სტადიაა. მაგრამ აქ ცალკეული ადამიანების გულწრფელობა-არაგულწრფელობის საკითხი არ დგას. მე უკვე აღვნიშნე, რომ ფაქტობრივად დაკანონებული ძარცვა ნაწილობრივ ფილანტროპიაზე დამყარებული, მაშინაც კი, თუ ის ყალბია.

ასეთი განმარტების შემდეგ, იმ პოპულარული სურვილის მნიშვნელობა, წარმომავლობა და ტენდენცია განვიხილოთ, რომელიც მიზნად საყოველთაო კეთილდღეობის მიღწევას საყოველთაო ძარცვის ორგანიზების გზით ისახავს.

კანონი ძალა

იქიდან გამომდინარე, რომ კანონი სამართლიანობას უზრუნველყოფს, სოციალისტები ამბობენ, თუ რატომ არ შეიძლება, რომ შრომის, განათლების და რელიგიის ორგანიზებაც კანონით მოხდეს.

რატომ არ გამოვიყენოთ კანონი ამ მიზნებისთვის? იმიტომ, რომ კანონს არ შეუძლია მათი ორგანიზება სამართლიანობის დარღვევის გარეშე. არ უნდა დაგვაინყდეს, რომ კანონი ძალა და, შესაბამისად, მისთვის ჩვეული ფუნქციები არ შეიძლება ძალის გამოყენების საზღვრებს გასცდეს კანონის დარღვევის გარეშე.

როდესაც კანონი და ძალა ადამიანს სამართლიანობის ჩარჩოებში

აქცევს, ისინი მას ტვირთად არ აწვებიან, გარდა იმისა, რომ ისინი ადამიანს ავალდებულებენ, სხვებს ზიანი არ მიაყენონ. ისინი არ ძალადობენ არც მის პიროვნებაზე და არც მის საკუთრებაზე, ისინი ამ ყველაფერს იცავენ. ატარებენ რა დაცვით ხასიათს, თანაბრად იცავენ ყველას უფლებებს.

კანონი თავის თავში აკრძალვას გულისხმობს

კანონის დანიშნულების უვნებლობა და სამართლებრივი თავდაცვის აუცილებლობა აშკარა, სარგებლობა ცხადი და კანონიერება კი უდავოა.

როგორც ერთხელ ერთმა ჩემმა მეგობარმა შენიშნა, კანონში ჩადებული შემზღვეველი შინაარსი იმდენად მართალია, რომ მტკიცება, თითქოს *კანონის დანიშნულება სამართლიანობის ბატონობის უზრუნველყოფაა*, არ არის სწორი. უნდა ვამტკიცოთ, რომ *კანონის დანიშნულება უსამართლობის გაბატონების არდაშვებაა*.

სინამდვილეში უკანონობა არასამართლიანია. სამართლიანობა მიიღწევა მხოლოდ უკანონობის არარსებობის შემთხვევაში.

მაგრამ, როცა კანონი თავისი შეუცვლელი აგენტის — ძალის გამოყენებით ადამიანებს უდგენს შრომის რეგულირების ნორმებს, განათლების მეთოდს ან თემას, რელიგიურ მრწამსს ან შეხედულებას, მაშინ კანონს უკვე აღარ აქვს აკრძალვითი ხასიათი; ის პოზიტიურად მოქმედებს ადამიანებზე. ანაცვლებს კანონმდებლების სურვილებს და ინიციატივებს მათი სურვილებით და ინიციატივებით. როცა ეს მოხდება ადამიანებს აღარ აქვთ კამათის, შედარების, დაგეგმვის საჭიროება, მათ ნაცვლად ამას კანონი აკეთებს. ინტელექტი ადამიანებისთვის უსარგებლო ხდება, ისინი ნელ-ნელა შორდებიან ადამიანობას, კარგავენ თავიანთ თვითმყოფადობას, თავისუფლებას, საკუთრებას.

შეეცადეთ წარმოიდგინოთ შრომის რეგულირება ძალის მიერ, რომელიც თავისუფლებაზე ძალადობა არ არის, ან კეთილდღეობის განაწილება ძალის მიერ, რომელიც საკუთრებაზე ძალადობა არ არის. თუ თქვენ ვერ შეძლებთ ამ წინააღმდეგობრივი მოვლენების დაკავშირებას, მაშინ აქედან უნდა დაასკვნათ, რომ კანონს არ შეუძლია შრომის და კეთილდღეობის ორგანიზება უკანონობის ორგანიზაციის გარეშე.

პოლიტიკური მიდგომა

როცა პოლიტიკოსი თავისი კაბინეტიდან უყურებს საზოგადოებას, მას დანახული უთანასწორობა ანცვიფრებს. ის დასტირის იმ ხელმოკლეობას, რომელიც საზოგადოებაშია გაბატონებული, ხელმოკლეობას, რომელიც ფუფუნების და სიმდიდრის ფონზე ბევრად უფრო დამორგუნველია.

შესაძლებელია, პოლიტიკოსმა ჰკითხოთ თავის თავს ეს მიდგომარეობა წარსული დაპყრობებით და ძარცვა-გლეჯით ხომ არ არის გამოწვეული, ან იქნებ არც ისე შორეული დაკანონებული ძარცვით? შესაძლებელია, მან შემდეგი მოიფიქროს: რადგან ყველა კეთილდღეობისა და სრულყოფილებისკენ მიისწრაფვის, ხომ არ იქნებოდა კანონი საკმარისი პირობა პროგრესის და მაქსიმალურად შესაძლებელი თანასწორობის მიღწევის გზების სტიმულირებისთვის ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობასთან შეთან-

ხმებით? იქნებოდა ეს იმ პიროვნული პასუხისმგებლობის ცნებასთან შეთანხმებული, რომელიც, ღვთის წყალობით, ადამიანებს არჩევანის საშუალებას აძლევს მანკიერებას და სათნოებას და, შესაბამისად, სასჯელსა და ჯილდოს შორის.

მაგრამ პოლიტიკოსს არასდროს ახასიათებს მსგავსი ფილოსოფიური აზროვნება. მისი გონება მიმართულია კანონიერი თუ თითქმის კანონიერი ორგანიზაციების, კომბინაციების და შეთანხმებებისკენ. ის ცდილობს ბოროტება მისი გამომწვევი მიზეზის — დაკანონებული ძარცვის სივრცის გაზრდით და მისი უკვდავყოფის გზით გამოასწოროს. როგორც ვნახეთ, კანონი თავის თავში აკრძალვას გულისხმობს. არსებობს კი ამ კანონის გამოყენების რომელიმე გზა, რომელიც არ გულისხმობს ძარცვას?

კანონი და ქველმოქმედება

თქვენ იტყვიან: “არსებობენ ადამიანები, რომლებსაც არ აქვთ ფული” და მიმართავენ კანონს. მაგრამ კანონი არ არის მკერდი, რომელიც თავისით ივსება რძით და არც სარძევე სადინარები აქვს, რომლებსაც რძე საზოგადოების გარეთ არსებული წყაროდან მიეწოდება. არაფერი მოხვდება საზოგადოებრივ ხაზინაში ერთი მოქალაქის ან ჯგუფის სასარგებლოდ, სანამ სხვა მოქალაქეები ან კლასები *იძულებით* არ გაიღებენ სათანადო თანხებს. თუ ხაზინიდან ყველა იმდენს იღებს, რამდენიც ჩადო, მაშინ კანონი არავის არ ძარცვავს. მაგრამ ეს პროცესი არაფრის მომცემია მათთვის, ვისაც არ აქვს ფული. ის არ უზრუნველყოფს შემოსავლების თანასწორობას. კანონი შეიძლება გახდეს თანასწორობის მიღწევის იარაღი, თუ ის წაართმევს კონკრეტულ პიროვნებებს და მისცემს სხვებს. როცა კანონი ასე იქცევა, ის უკვე ძარცვის იარაღია.

ამის გათვალისწინებით გადაავლეთ თვალი პროტექციონისტულ ტარიფებს, სუბსიდიებს, გარანტირებულ მოგებას, გარანტირებულ სამუშაო ადგილებს, დახმარებების და კეთილდღეობის პროგრამებს, საზოგადოებრივ განათლებას, პროგრესულ გადასახადებს, უფასო კრედიტს და საზოგადოებრივ სამსახურებს. შენიშნავთ, რომ ისინი კანონიერ ძარცვაზე, ორგანიზებულ უსამართლობაზეა დამყარებული.

კანონი და განათლება

თქვენ იტყვიან: “არსებობენ არასაკმარისად განათლებული ადამიანები” და მიმართავენ კანონს. მაგრამ კანონი თავისთავად არ არის ცოდნის ლამპარი. კანონი ვრცელდება მთელ საზოგადოებაზე, სადაც ზოგს აქვს განათლება, ზოგს კი — არა, სადაც ზოგს სჭირდება სწავლა და სხვებს შეუძლიათ მათთვის ამ მომსახურების მიწოდება. ამ შემთხვევაში განათლებასთან მიმართებაში კანონს ორი არჩევანი აქვს: მას შეუძლია დაუშვას თავისუფალი და ნებაყოფლობითი დამოკიდებულება მოსწავლემასწავლებლებს შორის ან იმოქმედოს ადამიანთა სურვილის სანინა-ალმდეგოდ — წაართვას ადამიანებს იმდენი, რამდენიც საჭიროა მასწავლებელთა ანაზღაურებისთვის, რომლებიც მთავრობის მიერ უფასო სწავლების უზრუნველსაყოფად ინიშნებიან.

კანონი და მორალი

თქვენ იტყვი: “არსებობენ ადამიანები, რომლებსაც აკლიათ მორალი და რელიგიური მრწამსი” და კანონს მიმართავთ. მაგრამ კანონი ძალაა და საჭიროა კი იმის შესწავლა, თუ რამდენად დამთრგუნველი და უშედეგოა ძალის გამოყენება მორალის და რელიგიისადმი?

თითქოს სოციალისტებს, თუნდაც თვითდამშვიდებულებს, არ შეუძლიათ, რომ არ შენიშნონ ეს საშინელი დაკანონებული ძარცვა, რომელიც ამ სისტემიდან და მცდელობებიდან გამომდინარეობს. მაგრამ რას აკეთებენ სოციალისტები? ისინი ჭკვიანურად ნილბავენ კანონიერ მძარცველობას სხვებისგან და საკუთარი თავისგანაც, მაცდუნებელი ცნებებით, როგორებიცაა: ძმობა, ერთობა, ორგანიზებულიობა და თანამშრომლობა. რადგანაც ჩვენ ასე ცოტას ვითხოვთ კანონისგან, მხოლოდ სამართლიანობას, სოციალისტები ამტკიცებენ რომ ამით ჩვენ უარვყოფთ ძმობას, ერთობას, ორგანიზებულიობას და თანამშრომლობას. ისინი *ინდივიდუალისტებად* გვაცხადებენ.

მაგრამ ჩვენ ვარწმუნებთ სოციალისტებს, რომ უარვყოფთ მხოლოდ იძულებით ორგანიზაციას და არა ბუნებრივს.

ჩვენ უკუვადებთ თანამშრომლობის იძულებით ფორმებს და არა თავისუფალს.

ჩვენ უარვყოფთ იძულებით ძმობას და არა წრფელს.

ჩვენ უარვყოფთ ხელოვნურ ერთობას, რომელიც ადამიანებს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობისგან ათავისუფლებს, ჩვენ არ უარვყოფთ საზოგადოების ბუნებრივ ერთობას.

აბლაუბა ტერმინები

სოციალიზმი, იმ თეორიების მსგავსად, რომლებსაც ის ეფუძნება, მთავრობის და საზოგადოების ცნებებს ერთმანეთში ურევს. მოკლედ, ყოველთვის, როცა მთავრობის ამა თუ იმ ქმედებას ვენინააღმდეგებით, სოციალისტები თვლიან, რომ ზოგადად ამ ქმედებას ვენინააღმდეგებით.

ჩვენ არ ვამართლებთ სახელმწიფო განათლებას. ამ შემთხვევაში სოციალისტები აცხადებენ, რომ ჩვენ საერთოდ განათლების წინააღმდეგნი ვართ. არ ვამართლებთ სახელმწიფო რელიგიას, მაშინ ისინი ამბობენ, რომ საერთოდ ნებისმიერი რელიგიის წინააღმდეგნი ვართ. ჩვენ არ მიგვაჩნია სწორედ სახელმწიფოს მიერ იძულებითი თანასწორობა და ისინი აცხადებენ, რომ თანასწორობის მოწინააღმდეგენი ვართ და ა.შ. და ა.შ. ეს ისე ჟღერს ბრალი რომ დაგვდონ, თითქოსდა არ გვინდა ადამიანები იკვებებოდნენ, რადგან არ გვინდა რომ მარცვალ სხელმწიფოს მოჰყავდეს.

სოციალისტი მწერლების ზეგავლენა

როგორ მივიდნენ პოლიტიკოსები ასეთ უაზრო დასკვნამდე, რომ თითქოს კანონი იმის უზრუნველსაყოფად შეიქმნა, რაც მის ბუნებაში არ ძევს. კერძოდ, სიმდიდრის, მეცნიერებისა და რელიგიის, რაც გავრცელებული თვალსაზრისით კეთილდღეობის საფუძვლებია? ნუთუ ეს ჩვენი თანამედ-

როგე მწერლების გავლენით მოხდა, რომლებიც საზოგადოებრივ საკითხებზე წერენ?

თანამედროვე მწერლები, განსაკუთრებით კი სოციალისტური ფილოსოფიური სკოლის წარმომადგენლები, თავიანთ თეორიებს საერთო ჰიპოთეზაზე აგებენ: ისინი ადამიანებს ორ ნაწილად ყოფენ. პირველ ჯგუფს ქმნიან ადამიანები მწერლების გამოკლებით, ხოლო მეორე და ბევრად უფრო მნიშვნელოვან ჯგუფს თვით მწერლები. რა თქმა უნდა, ეს არის ყველაზე უფრო წარმოუდგენელი და ამპარტავნული განმარტება, რომელიც კი ადამიანს ოდესმე მოსვლია თავში. სინამდვილეში, მწერლები უშვებენ, რომ მათ გარდა არავის არ აქვთ გამჭრიახობა, მოქმედების მოტივაცია. ისინი ადამიანებს აღიქვამენ ინერტულ მასად, პასიურ ნაწილად, უმოქმედო ატომებად, საუკეთესო შემთხვევაში რაღაც მცენარის მსგავს არსებებად, რომლისთვისაც სულ ერთია არსებობის საკუთარი მეთოდი. მათ მიაჩნიათ, რომ ხალხი ადვილად ექცევა სხვათა გავლენის ქვეშ.

უფრო მეტიც, თითოეული ამ მწერალთაგანი, რომლებიც სახელმწიფო მართვის შესახებ წერენ, უყოყმანოდ წარმოიდგენს — ორგანიზატორის, აღმომჩენის, კანონმდებლის ან დამაარსებლის უფლებამოსილების შესაბამისად — რომ თავად წარმოადგენს იმ სურვილს, დასაბუთებულ ძალას, შემოქმედ ენერჯიას, რომლის უმაღლესი მისია საზოგადოების დამტყრეული და დაქუცმაცებული მატერიისგან ადამიანის გამოძერწვაა.

სოციალისტი მწერლები ისე უყურებენ ადამიანებს, როგორც მეზღეები — თავის ხეებს. როგორც მეზღე ხეებისგან ქმნის არაჩვეულებრივი პირამიდების, ქოლგების, კუბების, ლარნაკების, მარაოების და სხვ. ფორმებს, ზუსტად ასევე სოციალისტი მწერლები არაჩვეულებრივ ფორმებს ქმნიან ადამიანებისგან: ჯგუფები, ცენტრები, ქვეცენტრები, სამუშაო რაზმები და სხვ. და როგორც მეზღეს სჭირდება ნაჯახი, საჭრელი კაკვები, ხერხი და მაკრატელი, ასევე სჭირდება სოციალისტ მწერალს ძალა, რომელიც მხოლოდ კანონში არსებობს. ამ მიზნის მისაღწევად ის შეიმუშავებს კანონს ტარიფების შესახებ, კანონს გადასახადების შესახებ, კანონს შემწობების შესახებ და კანონს სკოლების შესახებ.

სოციალისტებს ღვთის როლის თამაში სურთ

სოციალისტები ადამიანებს განიხილავენ, როგორც მასალას, რომლისგანაც შეიძლება სოციალური კომბინაციების შექმნა. ეჭვგარეშეა, თუ სოციალისტები უეცრად დაეჭვდებიან ამ კომბინაციების წარმატებაში, ისინი მოითხოვენ რომ კაცობრიობის მცირე ნაწილი ამ ექსპერიმენტის ფარგლებს გარეთ დარჩეს. საკმაოდ ცნობილია ყველა სისტემის მოსინჯვის პოპულარული იდეა. სოციალისტების ერთმა ლიდერმა სახელი იმით გაითქვა, რომ კონსტიტუციურ ასამბლეას სერიოზულად მოსთხოვა მისთვის მცირე ზომის კარ-მიდამო გადაეცათ, იქაური მოსახლეებითურთ, თავისი ექსპერიმენტის ჩასატარებლად.

ასევე იქცევა გამომგონებელი, რომელიც რეალური მანქანის შექმნამდე, ჯერ მოდელს აკეთებს; ახალი იდეის გამოსაცდელად, ქიმიკოსი ქიმიურ ნივთიერებებს აზავებს, ხოლო ფერმერი თესლს მიწაში რგავს.

მაგრამ რა განსხვავებაა მეზალეს და მის ხეებს, გამომგონებელს და მანქანას, ქიმიკოსსა და მის ელემენტებს, ფერმერსა და თესლს შორის! გულახდილად რომ ვთქვათ, სოციალისტი მსგავს განსხვავებას მხოლოდ თავის თავსა და კაცობრიობას შორის ხედავს.

არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ მე-19 საუკუნის მწერლები საზოგადოებას განიხილავენ, როგორც კანონმდებელი გენიის მიერ ხელოვნურად შექმნილ არსებას. ამ იდეამ, კლასიკური განათლების ნაყოფმა, მოიცვა ჩვენი ქვეყნის ყველა ინტელექტუალი და ცნობილი მწერალი, რომლებსაც ადამიანებს და კანონმდებელს შორის ურთიერთობა ნებოს და თიხას შორის ურთიერთობის მსგავსი ჰგონიათ.

ამას გარდა, როცა ისინი შეთანხმდნენ ელიარებინათ ადამიანის გულიდან მომდინარე მოქმედების უნარი და მისი გონებიდან მომდინარე გამჭრიახობა, საბოლოოდ ის ღვთის მიერ ბოძებულ დამლუპველ ძღვნად მიიჩნიეს. მათ გადაწყვიტეს, რომ ადამიანებს ამ ორი ძღვენის ზემოქმედების შედეგად გაუჩნდებოდათ ფატალური მიდრეკილება თვითგანადგურებისკენ. ისინი თვლიან, რომ თუ კანონმდებლები ადამიანებს მიანიჭებენ უფლებას თავისუფლად გაყვნენ თავიანთ მიდრეკილებებს, მაშინ ადამიანები რელიგიის ნაცვლად ათეიზმამდე მივლენ, ცოდნის ნაცვლად, უცოდინრობამდე, წარმოების და გაცვლის ნაცვლად კი — სიღარიბემდე.

სოციალისტები კაცობრიობას გმობენ

ამ ავტორების მიხედვით, მართლაც სასიხარულოა, რომ ღმერთმა ზოგიერთ ადამიანს — მმართველებს და კანონმდებლებს, სრულიად საწინააღმდეგო თვისებები მიანიჭა, არა მარტო მათი, არამედ დანარჩენი სამყაროს სასარგებლოდაც! მაშინ, როცა კაცობრიობა ბოროტებისკენ იხრება, კანონმდებლებს სიკეთე სწყურიათ, როცა კაცობრიობას ბნელეთი მოიცავს, კანონმდებლები განათლებისკენ მიისწრაფვიან, ხოლო როცა ადამიანები მანკიერებისკენ იხრებიან, კანონმდებლები სათნოებას მიმართავენ. მას შემდეგ, რაც მათ ჩათვალეს, რომ ეს არის სწორი მდგომარეობა, ისინი ძალის გამოყენებას ითხოვენ ადამიანების მიდრეკილებების მათი მიდრეკილებებით ჩანაცვლებისთვის.

ალალბედზე გადაშალეთ ნებისმიერი წიგნი ფილოსოფიაზე, პოლიტიკაზე ან ისტორიაზე და ნათლად დაინახავთ თუ რა ღრმად გაიდგა ჩვენს ქვეყანაში ფესვები ამ იდეამ – კლასიკური სწავლების პირმშომ, სოციალიზმის დედამ. თითოეულ მათგანში თქვენ ამოიკითხავთ, რომ კაცობრიობა უბრალოდ ინერტული მატერიაა, რომელიც სიცოცხლეს, ორგანიზაციას, მორალს და განვითარებას სახელმწიფოსგან იღებს; უფრო მეტიც, ისინი ამტკიცებენ, რომ კაცობრიობა თვითგანადგურებისკენ მიისწრაფვის და მხოლოდ კანონმდებლის ჯადოსნურ ხელს შეუძლია ამ დაღმასვლის შეჩერება.

საყოველთაოდ აღიარებული კლასიკური აზროვნება ყველგან აცხადებს, რომ პასიური საზოგადოების უკან დგას ფარული ძალა კანონის ან კანონმდებლის სახით (ან გამოხატული სხვა ტერმინოლოგიით, რომელიც აღნიშნავს უსახელო ადამიანს ან ადამიანთა ჯგუფს, უდავო გავლენით და

ავტორიტეტით), რომელიც კაცობრიობას ამოძრავებს, აკონტროლებს, სწყალობს, აუმჯობესებს.

სავალდებულო შრომის დაცვა

თავდაპირველად მოდით ბოსუიეს ციტატა განვიხილოთ:

“ერთ-ერთი იქიდან, რაც ღრმად იყო ჩაბეჭდილი (ვის მიერ?) ეგვიპტელების გონებაში – იყო პატრიოტიზმი... არავის არ ჰქონდა უფლება ყოფილიყო გამოუსადეგარი სახელმწიფოსთვის. კანონი ყველასთვის ითვალისწინებდა სამუშაოს, რომელიც მამიდან შვილს გადაეცემოდა. არავის არ ჰქონდა უფლება ორი პროფესიის ფლობის, ერთი სამუშაო ადგილიდან მეორეზე გადასვლის... მაგრამ არსებობდა ერთი დავალება, რომლის შესრულება ყველასთვის *სავალდებულო* იყო: კანონის და სიბრძნის შესწავლა. პოლიტიკური ნორმების და რელიგიის იგნორირება არავითარ შემთხვევაში არავის ეპატიებოდა. უფრო მეტიც, თითოეული საქმიანობა განსაზრული რეგიონების მიხედვით იყო განერილი (ვის მიერ?)... კარგ კანონებს შორის ერთ-ერთი საუკეთესოს მიხედვით, ყველა კანონის მორჩილებაში ინვრთნებოდა (ვის მიერ?). საერთო ჯამში ეგვიპტეში ბევრი იყო არაჩვეულებრივი გამოგონება და არაფერი იყო უგულებელყოფილი, რასაც შეეძლო ცხოვრება უფრო იოლი და მშვიდი გაეხადა.”

ბოსუიეს თანახმად, ადამიანებს საკუთრივ არაფერი გააჩნია. პატრიოტიზმი, კეთილდღეობა, გამომგონებლობა, მინათმფლობელობა, მეცნიერება — ეს ყველაფერი მათ კანონის ან მმართველის ძალით ენიჭებათ. ადამიანებს მხოლოდ ისლა დარჩენიათ, დაემორჩილონ ხელმძღვანელს.

მამობრივად მზრუნველი მთავრობის დაცვა

ბოსუიე სახელმწიფოს ცნებაში გულისხმობს ყოველგვარი კეთილდღეობის სანყისს. ის ისე შორს მიდის, რომ იცავს ეგვიპტელებს, რომლებმაც უარყვეს ორთაბრძოლები და მუსიკა. ის ამბობს: როგორ შეიძლება ეს? ისინი ხომ ტრისმეგისტოსის მიერაა შექმნილი (რომელიც ეგვიპტელების ღმერთ ოსირისთან კანცლერად მსახურობდა).

სპარსელებთან მიმართებაში ბოსუიე კვლავ ამტკიცებს, რომ ყველაფერი ზემოდან მოდის:

“*ხელმწიფის* ერთ-ერთი უმთავრესი მოვალეობა სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერა იყო... ისე, როგორც არმიის რეგულირების მიზნით იქმნებოდა უწყებები, ზუსტად ასევე არსებობდა უწყებები სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელობის მიზნით... სპარსელი ხალხი ჩაგონებული იყო სამეფო ხელისუფლებისადმი უსაზღვრო პატივისცემის გრძნობით.”

ბოსუიეს თანახმად, ბერძნებს, მიუხედავად მათი არაჩვეულებრივი ჭკუისა, ძალღების და ცხენების მსგავსად, არ ჰქონდათ ინდივიდუალური

პასუხისმგებლობის გრძნობა და არ შეეძლოთ უმარტივესი თამაშები და-
მოუკიდებლად მოეფიქრებინათ.

“ბერძნები, ბუნებით ჭკვიანი და მამაცი ხალხი, კულტურას ეგვიპტელმა მეფეებმა და ახალმოსახლეებმა აზიარეს. ეგვიპტელი მმართველებისგან ბერძნებმა სხეულის გამაჯასაღებელი ვარჯიშები, მართონი, ცხენებისა და ეტლების დოლი ისწავლეს. მაგრამ საუკეთესო რამ, რაც ეგვიპტელებმა ბერძნებს ასწავლეს, იყო კანონის მორჩილება საერთო კეთილდღეობის მიღწევის მიზნით.”

პასიური კაცობრიობის იდეა

უდავოა, ამ კლასიკური თეორიების მტკიცებით (რომლებიც ჩვენი დროის მასწავლებლებს, მწერლებს, კანონმდებლებს, ეკონომისტებს და მოაზროვნეებს ეკუთვნით) ადამიანები ყველაფერს გარედან იღებენ. კიდევ ერთი მაგალითისთვის ავიღოთ ფენელონი.

ის ლუდოვიკო XIV-ის მმართველობის თვითმხილველი იყო, ამას დამატებული ის ფაქტი, რომ მას მიღებული ჰქონდა კლასიკური განათლება და ეტრფოდა სიძველეებს, ბუნებრივია, აღიარა იდეა, რომ კაცობრიობა პასიური უნდა იყოს, ხოლო ყოველგვარი უბედურების და კეთილდღეობის, მანკიერების და სათნოების გამომწვევ მიზეზად ადამიანზე მოქმედი გარე ფაქტორები — კანონი და კანონმდებლება მიიჩნია.

თავის წიგნში “სალენტუმის უტოპია” ფენელონი ადამიანებს თავიანთი ინტერესებით, უფლებებით, სურვილებით და მფლობელობით კანონმდებლის აბსოლუტური ძალაუფლების ქვეშ აყენებს. რასაც არ უნდა ეხებოდეს საქმე, ადამიანები თავად არ იღებენ გადაწყვეტილებებს, მათ ნაცვლად ხელმწიფე წყვეტს. ხელმწიფე ადამიანთა უფორმო მასის სულის გამოხატულებაა, რომლებიც ერს ქმნის. ხელმწიფემია თავმოყრილი აზროვნება, მოვლენების წინასწარ ჭვრეტა, პროგრესი და ყოველგვარი ორგანიზებული პრინციპი. ასე რომ, მთელი პასუხისმგებლობა მას აკისრია.

სწორედ ამას ამტკიცებს ფენელონის “ტელემახის” ათივე წიგნი. მკითხველს ვურჩევდი მათ ნაკითხვას, ახლა დავჯერდები ამ მშვენიერი ნაწარმოების ციტირებას, რომელსაც ჯეროვნად ვაფასებ.

სოციალისტები მიზეზებს და ფაქტებს უარყოფენ

კლასიკოსებისთვის დამახასიათებელი განსაცვიფრებელი მიმდობობით, ფენელონი ვერ ამჩნევს მიზეზების და ფაქტების ავტორიტეტს, როდესაც ის ეგვიპტელების კეთილდღეობას მიანერს არა მათ, არამედ მათი მეფეების სიბრძნეს:

“თვალთახედვის არედან ვერ გამოგვრჩება მდიდარი ქალაქებით განსახლებული სანაპიროები, საუკეთესო ადგილას გაშლილი სოფლები; ყოველწლიურად ოქროს თავთავებით დაფარული მინდვრები; საქონლით სავსე მდელოები; ნაყოფის, რომლითაც დედამიწა გულუხვად აჯილდოებს მინათმფლობელებს, სიმძიმით წელში მოდრეკილი

მუშები; მწყემსები, რომელთა ნაზი სალამურები და ფლე-იტები ექოს გამოსცემენ. “ბედნიერია ბრძენი ხელმწიფის მიერ მართული ერი...” — თქვა მენტორმა.

მოგვიანებით მენტორი შეეცადა ჩემი ყურადღება კმა-ყოფილებასა და სიმდიდრეზე მიექცია, რომლებსაც მთელი ეგვიპტე მოეცვათ, სადაც 22 ათასამდე ქალაქს ითვლიდნენ. ის აღფრთოვანებული იყო ქალაქებში კარგი პოლიციური წესრიგით, სამართლიანობით, რომელიც მიმართული იყო ღარიბების სასარგებლოდ მდიდრების ხარჯზე; ბავშვების განათლებით, რომელიც მათ ასწავლიდა მორჩილებას, შრომას, სიფხიზლეს და ხელოვნების და ლიტერატურის სიყვარულს, სიზუსტით, რომელიც დამახასიათებელი იყო რელიგიური ცერემონიებისთვის, უანგარობით და ღირსებით, ადამიანების და ღმერთის პატივისცემით, რომელსაც ყველა მამა ასწავლის თავის შვილს. ის აგრძელებდა აღფრთოვანებას ქვეყნის კეთილდღეობით. “ბედნიერია ბრძენი ხელმწიფის მიერ ამგვარად მართული ერი” — თქვა მან.

სოციალისტებს ადამიანების ყაზარმებში განაწილება სურთ

ფენელონიესული იდილია კრეტაზე ბევრად უფრო მაცდურია. მენტორი იძულებულია განაცხადოს:

“ყველაფერს, რასაც ამ არაჩვეულებრივ კუნძულზე შეხვდებით, მინოსის კანონების ნაყოფია. აღზრდის მეთოდი, რომელიც მან ბავშვებისთვის დაანესა, მათ სხეულებს სიძლიერეს და სიმტკიცეს სძენს. ბავშვებს თავიდანვე აჩვევენ ზომიერებას და შრომას, რადგან მიჩნეულია, რომ ყოველგვარი ხორციელი სიამოვნება ასუსტებს სხეულს და გონებას. ამიტომაც მათ არ აძლევენ სიამოვნების მიღების უფლებას, სიმამაცის წყალობით დაუმარცხებლობისა და სახელის მოხვეჭის გარდა... კრეტაზე იმ სამ მანკიერებას სდევნიან, რომლებიც სხვა ქვეყნებში დაუსჯელია: უმადურობას, მლიქვნელობას და ძუნწობას. არ არსებობს ადამიანების დასჯის აუცილებლობა ფუფუნებისა და მფლანგველობისთვის, რადგან ისინი უცნობია კრეტაზე... აკრძალულია ასევე ძვირფასი ავეჯი, მშვენიერი კაბები, საუცხოო ნადიმები და მოოქროვილი სასახლეები.”

სწორედ ასე ამზადებდა კეთილი ზრახვებით აღტკინებული მენტორი თავის მონაფეებს იტაკის მოსახლეობის მანიპულირებისა და მართვისთვის, ხოლო იმისთვის, რომ ისინი ამ იდეის სიბრძნეში დაერწმუნებინა, მენტორს სალენტის მაგალითი მოჰყავს.

სწორედ მსგავსი ტიპის ფილოსოფიისგან ვიღებთ ჩვენს პირველ პოლიტიკურ იდეებს!

ჩვენ გვასწავლიან ისე მოვექცეთ პიროვნებებს, როგორც აგრარული

ინსტრუქტორი ფერმერებს მიწის დამუშავებას და მოვლას ასწავლის.

ცნობილი სახელი და ბოროტი განზრახვა

ახლა მოვუსმინოთ თუ რას ამბობს ამავე თემაზე დიდი მონტესკიე:

“კომერციული სულის მხარდასაჭერად აუცილებელია, ყველა კანონი მას უმართავდეს ხელს. ამ კანონებმა კომერციაში შექმნილი სიმდიდრის პროპორციული გაყოფის შედეგად, ყველა ღარიბი მოქალაქე იმ აუცილებელი ხელმისაწვდომი პირობებით უნდა უზრუნველყოს, რომ მათ სხვებზე მუშაობა შეძლონ. ამავე კანონებმა ყველა მდიდარი ადამიანი ისეთ რთულ პირობებში უნდა ჩააყენოს, რომ თავის გატანის მიზნით მუშაობა აიძულოს.”

შედეგად, კანონს ყოველგვარი სიმდიდრის განაწილება მართებს

მონტესკიე შემდეგ ამბობს:

“მართალია, სრული თანასწორობა დემოკრატიული სახელმწიფოს სულია, მაინც რთულია იმის აღიარება, რომ უკიდურესი სიზუსტე ამ საქმეში ყოველთვის სასურველი არაა. საკმარისია ისიც, რომ შემოღებული იქნება კეთილდღეობის ცენზი ან არსებული სხვაობა გარკვეულ საზღვრებში მოექცევა. მას შემდეგ, რაც ეს შესრულდება, სპეციალური კანონები უთანასწორობის აღმოფხვრას მოემსახურება, მთელი ტვირთის მდიდრებისთვის დაკისრებითა და ღარიბებისთვის ნუგეშისცემით.”

აქ ისევ ვხვდებით კანონის ან ძალის მიერ შესაძლებლობების გათანაბრების იდეას.

“საბერძნეთში ორი ტიპის რესპუბლიკა არსებობდა: პირველი — სპარტა, რომელიც იყო სამხედრო და მეორე — ათენი, რომელიც იყო სავაჭრო. პირველ რესპუბლიკაში *სასურველი იყო*, რომ მოქალაქეებს არ ეშრომათ, ხოლო მეორეში პირიქით — შრომის სიყვარული *წახალისებული იყო*.”

უნდა შევნიშნოთ კანონმდებლების გასაოცარი ნიჭიერება: მათ წინასწარ იცოდნენ, რომ დადგენილი ზნე-ჩვეულებების უარყოფით და ღირსებაზე შეხედულებების აღრევით მსოფლიოს ალაფრთოვანებდნენ.

ლიკურგმა სპარტას სტაბილურობა ქურდობის სამართლიანობის სულთან, სრული კონტროლის სრულ თავისუფლებასთან და ყველაზე უფრო სასტიკი რწმენის ყველაზე დიდ ზომიერებასთან შეთავსების გზით მოუტანა. მან ქალაქს ყველა რესურსი, ხელოვნება, ვაჭრობა, ფული და დაცვის საშუალება ჩამოართვა. სპარტაში პატივმოყვარეობა ყოველგვარ მატერიალურ ჯილდოს იყო მოკლებული. ბუნებრივი სიყვარულისთვის ასპარეზი არ არსებ-

ბობდა, რადგანაც მამაკაცი აღარ იყო არც შვილი, არც ქმარი და არც მამა. უბინოებაც აღარ ითვლებოდა შესაფერისად. ამ გზით ლიკურგმა სპარტას დიდება მოუტანა.

ბერძნული დადგენილებების გამბედაობა ჩვენი დროისთვის დამახასიათებელი გადაგვარებისა და გარყვნილების მიზეზებშიც ვლინდება. რომელიღაცა პატიოსანმა კანონმდებელმა ხალხზე იმგვარი ზემოქმედება მოახდინა, რომ მათთვის ერთიანობა ისეთივე ბუნებრივი გახდა, როგორც სიმამაცე იყო სპარტანელებისთვის.

მაგალითად უილიამ პენი ნამდვილი ლიკურგია. მიუხედავად იმისა, რომ პენი მიზნად სიმშვიდეს ისახავდა, ლიკურგისგან განსხვავებით, რომლის მიზანსაც ომი წარმოადგენდა, ისინი ერთმანეთს ჰგვანან იმით, რომ მათი ავტორიტეტი თავისუფალ ადამიანებს შორის, მათ საშუალებას აძლევდა უარეყოთ ცრუ შეხედულებები, ჩაეხშოთ ვნებანი და თავიანთი ხალხი ახალ გზაზე დაეყენებინათ.

პარაგვაი კიდევ ერთი მაგალითია იმ ხალხის, რომელიც საკუთარი კეთილდღეობისთვის კანონმდებლებს ემორჩილება. სიმართლე ისაა, რომ თუ ვინმე ბრძანებლობით მიღებულ სიამოვნებას ამ ცხოვრებაში ყველაზე დიდ სიხარულად მიიჩნევს, მას საზოგადოების წინაშე დანაშაულის ჩადენა აქვს განზრახული; თუმცა ადამიანების მართვა ისე, რომ მათ ბედნიერება მიანიჭო, ყოველთვის იქნება კეთილშობილური იდეა.

ისინი, ვისაც მსგავსი ინსტიტუტის დაფუძნება სურთ, შემდეგნაირად უნდა მოიქცნენ: ისე, როგორც ეს პლატონის რესპუბლიკაშია, შექმნან საზოგადოებრივი საკუთრება, პატივი სცენ ღმერთებს, ტრადიციების შენარჩუნების მიზნით არ დაუშვან უცხოელების ხალხთან ურთიერთობა, ვაჭრობის უფლება ხალხის მაგივრად სახელმწიფოს მისცენ. კანონმდებლებმა უნდა წაახალისონ ხელოვნება და არა ფუფუნება, უნდა დააკმაყოფილონ მოთხოვნილებანი და სურვილები.”

საზარელი იდეა

ისინი, ვინც მდაბიური ბრმა სიყვარულით არიან შეპყრობილნი, წამოიყვირებენ: “ასე თქვა მონტესკიემ! ეს ხომ შესანიშნავია! ეს გრანდიოზულია!” რაც შემეხება მე, მტკიცედ ვდგავარ ჩემს აზრზე: “როგორ?! თქვენ გყოფნით თავხედობა ამას შესანიშნავი უწოდოთ? ეს საშინელებაა! საზიზღრობაა! ეს ნანყვეტ-ნანყვეტი ციტატები მონტესკიეს ნაშრომებიდან ნათლად ასახავს, რომ იგი ადამიანებს, მათ თავისუფლებას, საკუთრებას და თვით კაცობრიობას, კანონმდებლების გონების სავარჯიშო მასალად აღიქვამს.”

დემოკრატების ლიდერი

იმავე საკითხებზე რუსოს შემოქმედებაც განვიხილოთ. ეს პუბლიცისტი დემოკრატთა შორის უდიდესი ავტორიტეტით სარგებლობს. მართალია, ის სოციალურ სტრუქტურას ადამიანთა ნებაზე აგებს, მაგრამ კაცობრიობის სრული ინერტულობის თეორია მან ყველაზე მეტად აღიარა კანონმდებლების არსებობის პირობებში:

“თუ ჭეშმარიტია, რომ დიდი ხელმწიფე იშვიათობაა, მაშინ დიდი კანონმდებელი უფრო დიდი იშვიათობა არაა? ხელმწიფე უნდა მოქმედებდეს კანონმდებლის მიერ შექმნილი მოდელის მიხედვით. *კანონმდებელი მანქანის გამოც - გონებელი მექანიკოსია*, ხელმწიფე კი მუშა, რომელსაც მანქანა მოქმედებაში მოჰყავს.”

რა როლი აქვთ აქ ადამიანებს? ისინი მოქმედებაში მოყვანილი მანქანები არიან. სინამდვილეში ისინი მხოლოდ ნედლეული ხომ არ არიან, რომლისგანაც ეს მანქანები მზადდება?

ასე და ამგვარად, კანონმდებელსა და ხელმწიფეს შორის ურთიერთობა სოფლის მეურნეობის სპეციალისტის და ფერმერის ურთიერთობის მსგავსია, ხოლო ხელმწიფესა და მის ქვეშევრდომებს შორის ურთიერთობა კი ფერმერის და მიწის ურთიერთობის მსგავსი. ამ შემთხვევაში კაცობრიობაზე რამდენით მაღლა დგას ეს პუბლიცისტი? რუსო თვით კანონმდებლებს მართავს და ასეთი მბრძანებლური ტონით ასწავლის საქმეს:

გსურთ სახელმწიფოს სტაბილურობა მიანიჭოთ? მაშინ არსებული უკიდურესობანი რაც შეიძლება დააახლოვეთ. არ დაზოგოთ არც მდიდრები და არც ღარიბები.

თუ ნიადაგი ღარიბი და მოუსავლიანია ან ქვეყანა ძალიან პატარაა მისი მოქალაქეებისთვის, მაშინ მიმართეთ ხელოვნებას და მრეწველობას და სურსათზე მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად ივაჭრეთ მათი პროდუქტებით... ნიადაგის ნაყოფიერების შემთხვევაში, თუ *მოსახლეობა მცირეა*, მთელი ყურადღება სოფლის მეურნეობაზე გადაიტანეთ, რადგან ეს გამოიწვევს მოსახლეობის ზრდას; გააძევეთ ხელოვნება, რადგან ის მხოლოდ ერის გადაშენებას ემსახურება.

თუ თქვენ ფლობთ განვითარებულ და მისადგომ სანაპირო ზოლს, მაშინ სავაჭრო გემებით *გადაფარეთ ზღვა*; სანაცვლოდ თქვენ მიიღებთ ბრწყინვალე, მაგრამ ხანმოკლე სიცოცხლეს. თუ თქვენი ზღვა მხოლოდ ფრიადო კლდეებს რეცხავს, მაშინ დაე ადამიანები *ბარბაროსებად დარჩნენ* და თევზით იკვებონ; ისინი ბევრად უფრო მშვიდად იცხოვრებენ, შეიძლება უკეთესადაც კი და ალბათ, უფრო ბედნიერადაც.

მოკლედ რომ ვთქვათ, იმის გარდა, რაც ყველას ახასიათებს, თითოეული ქვეყანა გარკვეულწილად თავისებურია და ეს განაპირობებს, რომ კანონმდებლობა გარემოებებს უნდა შეესაბამებოდეს.

ეს არის მიზეზი, თუ რატომ იყო ძველი ებრაელებისთვის და ამ ბოლო დროს არაბებისთვის რელიგია ძირითადი მიზანი, ათენელებისთვის კი — ლიტერატურა, კართაგენელების და ტირანელებისთვის — ვაჭრობა, რო-

დოსტოიესკისთვის — საზღვაო საქმე, სპარტანელებისთვის — ომი და რომაელებისთვის კი — ღირსება. “კანონების სულის” ავტორმა კარგად გვაჩვენა თუ როგორ უნდა მიმართოს კანონმდებელმა თავისი ინსტიტუტები თითოეულ ამ მიზანზე... მაგრამ დავუშვათ, კანონმდებელი ცდება მიზნის არჩევაში და მოქმედებს პრინციპით, რომელიც განსხვავებულია იმისგან, რაზეც საგანთა ბუნება მიუთითებს. წარმოიდგინეთ, რომ არჩეული პრინციპი ზოგჯერ მონობას წარმოშობს, ზოგჯერ კი თავისუფლებას, ზოგჯერ სიმდიდრეს და ზოგჯერ სიღარიბეს, ზოგჯერ მშვიდობას და ზოგჯერ დაპყრობებს. მიზნის არჩევანში შეცდომის დაშვება თანდათანობით ძალას ართმევს კანონს და ასუსტებს კონსტიტუციას. სახელმწიფოს მუდმივი მღელვარება მოიცავს მანამ, სანამ არ დაიღუპება ან არ შეიცვლება, ხოლო საგანთა უძლეველი ბუნება კვლავ არ გაბატონდება თავის სამფლობელოში.

მაგრამ, თუ საგანთა ბუნების გაბატონება გარდაუვალია, მაშინ რატომ არ აღიარებს რუსო, რომ კანონმდებლის საჭიროება, რომელიც საგანთა ბუნებას თავის ადგილს მიანიჭებს, არ არსებობს? რატომ ვერ ხედავს ის იმას, რომ ადამიანები ინსტინქტურად დამუშავებენ ნაყოფიერ ნიადაგს, ხოლო ფართოდ გაშლილ და ადვილად მისადგომ ნაპირებზე კი ვაჭრობას გააჩაღებენ და ამას ლიკურგის, სოლონის ან თვით რუსოს ჩარევის გარეშე მოახერხებენ, რომლებიც მარტივად შეიძლება რომ შეცდნენ?

სოციალისტებს იძულებითი შესაბამისობა სურთ

როგორც არ უნდა იყოს, რუსო მძიმე პასუხისმგებლობას აკისრებს შემოქმედ ადამიანებს, ორგანიზატორებს, ადმინისტრატორებს, კანონმდებლებს და საზოგადოებრივ რევიზორებს, ამიტომაც ის მათდამი განსაკუთრებით მომთხროვნია:

ის, ვინც გაბედავს და თავის თავზე აიღებს ხალხის პოლიტიკურ შეკავშირებას, უნდა სწამდეს, რომ მას შუძლია ადამიანური ბუნების შეცვლა; თითოეული პიროვნების შეცვლა, რომელიც თავისთავად ერთიანი და განუყოფელი არსებაა, მხოლოდ რალაც უდიდესი მთლიანის ნაწილია, საიდანაც ის თავის სიცოცხლეს და ყოფიერებას იღებს.

მაშინ მან, ვინც ადამიანების პოლიტიკურ შეკავშირებას იკისრებს, უნდა ირწმუნოს, რომ შესწევს ძალა შეცვალოს ადამიანის კონსტიტუცია; გააძლიეროს ის; ღვთისგან ბოძებული ფიზიკური და ინდივიდუალური არსებობა მორალურითა და კოლექტიურით ჩაანაცვლოს. მოკლედ, ადამიანმა, რომელიც კაცობრიობის პოლიტიკურ შეკავშირებას გადანყვეტს, მას საკუთარი არსი უნდა წაართვას და სანაცვლოდ უცხო მიანიჭოს.

საცოდავი ადამიანური ბუნება! რა მოელოდა პიროვნების ბედს, რუსოს მიმდევრებისთვის რომ დაგვეჯერებინა?

კანონმდებლებს კაცობრიობის გამოძერწვა სურთ

ახლა გადავხედოთ რეინალის შრომებს კანონმდებლის მიერ გამოძერწილი ადამიანების შესახებ:

“კანონმდებელს თავდაპირველად კლიმატის, ჰაერის და

ნიადაგის შეფასება მოეთხოვება. მის განკარგულებაში მყოფი რესურსები განსაზღვრავს მის ვალდებულებებს. თავდაპირველად მან უნდა შეაფასოს თავისი ადგილმდებარეობა. ჩვენ, ვინც ზღვის სანაპიროზე ვცხოვრობთ, უნდა გვექონდეს ზღვაოსნობის მარეგულირებელი კანონები, ხოლო ხმელეთის სიღრმეში მცხოვრებთათვის, კანონმდებელმა გეგმები ნიადაგის ტიპის და მოსავლიანობის მიხედვით უნდა დასახოს...

კანონმდებლის სიბრძნე განსაკუთრებით საკუთრების განაწილების პროცესში ჩანს. როგორც წესი, როცა ნებისმიერ ქვეყანაში ახალი მოსახლეობა სახლდება, ოჯახის შენახვის მიზნით ყველა მამაკაცს შესაფერისი მიწის ნაკვეთი გამოეყოფა...

დაუსახლებელ კუნძულზე, რომელზეც ბავშვებს დაასახლებთ, საკმარისია სიმართლის მარცვლებს აღმოცენების საშუალება მისცეთ გონების განვითარებასთან ერთად... მაგრამ, როცა თქვენ წარსულის მქონე ადამიანებს ახალ მხარეში გადაასახლებთ, კანონმდებლის მოხერხება ძვეს პოლიტიკაში, ადამიანებს აუკრძალოს მავნე აზრები და ჩვევები, რომელთა გამოსწორება და მკურნალობა შესაძლებელია. თუ გსურთ, რომ ეს აზრები და ჩვევები არ გახდეს მუდმივი, თქვენ მომავალ თაობას სახელმწიფო განათლების ერთიანი სისტემით აღზრდით. ხელმწიფემ ან კანონმდებელმა ახალგაზრდების აღსაზრდელად ბრძენი ადამიანების წარგზავნის გარეშე ახალშენი არ უნდა დააარსოს...

ახალშენში ფრთხილ კანონმდებელს, რომელსაც ადამიანების ადათნესების დახვეწა სურს, დიდი შესაძლებლობები ეძლევა. თუ ის ღირსეული და ნიჭიერია, მის განკარგულებაში მყოფი მიწა და ადამიანები მის გონებას საზოგადოების კეთილდღეობისთვის საჭირო ახალ გეგმებს შთააგონებენ. მწერალს წინასწარ შეუძლია მხოლოდ გეგმის მონახავის შექმნას, რადგან ის უცილობლად დაკავშირებული ნებისმიერი ჰიპოთეზის არასაიმედოობასთან; პრობლემას მრავალი ფორმა, სირთულე და გარემოება ახასიათებს, რომელთა განჭვრეტა და დეტალებში დადგენა რთულია.”

კანონმდებლებმა იციან როგორ მართონ ადამიანები

რეინალის ინსტრუქციები კანონმდებლებისთვის, თუ ამ უკანასკნელებმა როგორ უნდა მართონ ადამიანები, გვაგონებს ლექციებს, რომლებსაც სოფლის მეურნეობის პროფესორი თავის სტუდენტებს უკითხავს:

“კლიმატი ფერმერისთვის პირველმნიშვნელოვანია. ის

განსაზღვრავს მის მოქმედებებს. თავდაპირველად მან უნდა განსაზღვროს გეოგრაფიული მდებარეობა. აყალო მინის შემთხვევაში ის ასე და ასე უნდა მოიქცეს, ქვიშნარ ნიადაგთან კი სხვანაირად. ფერმერს, რომელსაც სურს მისი ნიადაგის განმენდა და გაუმჯობესება, ამის ყოველგვარი შესაძლებლობა ეძლევა. თუ ის საკმარისად ჭკვიანია, სამოქმედო გეგმას, მის განკარგულებაში არსებული ნაკელის რაოდენობის გათვალისწინებით დასახავს. პროფესორს წინასწარ შეუძლია მხოლოდ გეგმის მონახაზის შექმნა, რადგან ის უცილობლად დაკავშირებული ნებისმიერი ჰიპოთეზის არასაიმედოობასთან; პრობლემას მრავალი ფორმა, სირთულე და გარემოება ახასიათებს, რომელთა განჭვრეტა და დეტალებში დადგენა რთულია.”

ოჰ, ეს დიდი მწერლები! გთხოვთ, ზოგჯერ გაიხსენოთ, რომ ის, რასაც თქვენ მაგალითისთვის აყალო და ქვიშინ ნიადაგად თუ ნაკელად მოიხსენიებთ და, რომლებსაც ასე თვითნებურად განკარგავთ, სინამდვილეში ცოცხალი ადამიანები არიან! ისინი თქვენი თანასწორნი არიან! ისინი ისეთივე გონიერი და თავისუფალი არსებანი არიან, როგორც თქვენ! ისევე, როგორც თქვენ, მათაც ასევე მიიღეს ღვთისგან დაკვირვების, წინასწარ დაგეგმვის, ფიქრის და განსჯის უნარი!

დროებითი დიქტატურა

გადავხედოთ მახლის მოსაზრებებს კანონის და კანონმდებლების შესახებ. ნაწყვეტში, რომელიც უსწრებს აქ მოყვანილ ციტატას, მახლი ივარაუდა, რომ კანონები უსაფრთხოების უგულებელყოფის შედეგად მოძველდა. შემდგომ, ის ასე მიმართავს მკითხველს:

“მსგავს გარემოებებში ცხადია, რომ მთავრობის ზამბარები დასუსტებულია. *ბელაბლა* დაჭიმეთ ისინი და ბოროტება განიკურნება... ნაკლები იფიქრეთ შეცდომების დასჯაზე და მეტი ღირსებების ნაქეზებაზე, რომელიც თქვენ გჭირდებათ. ამ გზით თქვენ თქვენს რესპუბლიკას დაუბრუნებთ ახალგაზრდულ მხნეობას. რადგანაც თავისუფალმა ადამიანებმა უგულებელყვეს ეს პროცესი, მათ დაკარგეს თავისუფლება!

მაგრამ თუ ბოროტება ისეა წინ წასული, რომ მართვის ჩვეულებრივ ფორმებს არ ძალუძს მისი განკურნება, მაშინ მიმართეთ მოკლევადიანი და მნიშვნელოვანი ძალაუფლების მქონე საგანგებო ტრიბუნალს. მოქალაქეების წარმოსახვა ძლიერ ბიძგს საჭიროებს.”

მახლის დანარჩენი ოცივე ტომის შინაარსი ამის მსგავსია.

მსგავსი სწავლების გავლენით, რომელიც კლასიკური განათლების ნაყოფია, მოვიდა დრო, როცა თითოეულმა მოისურვა თავისი თავის სხვებზე მაღლა დაყენება, თავისი შეხედულებებისამებრ მათი მოწყობის, ორგანიზაციის და რეგულირების მიზნით.

სოციალისტებს ქონებრივი თანასწორობა სურთ

ამჯერად გადავხედოთ კონდილიაკის შეხედულებებს კანონმდებლებსა და კაცობრიობაზე.

“ჩემო ხელმწიფევ, წარმოიდგინეთ თქვენი თავი ლიკურგად ან სოლონად. სანამ ამ ნაწარმოების კითხვას დაასრულებდეთ, თავი გაირთეთ იმის წარმოდგენით თუ როგორ უწესებთ კანონებს ვილაც ველურებს, სადღაც ამერიკასა თუ აფრიკაში. შემოუსაზღვრეთ მათ მუდმივი სადგომი, ასწავლეთ ნახირის მწყემსვა... შეეცადეთ განუვითაროთ სოციალური შეგნება, რომელიც ბუნებამ მიანიჭა... აიძულეთ ისინი იკისრონ ადამიანური მოვალეობები... დასაჯეთ ისინი ავხორცი ვნებებისთვის, რათა ეს უკანასკნელნი უსიამოვნებებად ექცეთ. მაშინ თქვენ შეამჩნევთ, რომ თქვენი კანონმდებლობის თითოეული პუნქტი ველურებში მანკიერების აღმოფხვრის და სათნოების ზიარების სურვილს აღძრავს.

ყველა ერს აქვს კანონები, მაგრამ ცოტა თუა ბედნიერი რატომ? იმიტომ რომ კანონმდებლები თითქმის ყოველთვის უგულბებლყოფდნენ საზოგადოების მიზანს, რომელიც საერთო ინტერესებიდან გამომდინარე ოჯახების გაერთიანებაში მდგომარეობს.

კანონის მიუკერძოებლობა ორი რამისგან შედგება: ქონებრივი და წოდებრივი თანასწორობისგან... რადგანაც კანონები ყველაზე დიდი თანასწორობის საწინდარია, ისინი ყველა მოქალაქეზე ვრცელდება... როცა არსებობს ქონებრივი და წოდებრივი თანასწორობა და კანონი ამ თანასწორობის დარღვევის იმედს არ ტოვებს, როგორ შეიძლება რომ ადამიანები იყვნენ ხარბები, პატივმოყვარენი, ფუქსავატები, უსაქმურნი, ზარმაცები, მომურნენი, მოძულენი და ეჭვიანები?

ის, რაც თქვენ სპარტას რესპუბლიკიდან შეიტყვეთ, უნდა დაგეხმაროთ ამ კითხვაზე პასუხის გაცემაში. არც ერთ სხვა სახელმწიფოში კანონები არ იყო ასეთ თანხმობაში ბუნებისა და თანასწორობის მოთხოვნებთან.”

სოციალისტი მწერლების შეცდომა

სინამდვილეში არაფერია უცნაური იმაში, რომ XVII—XVIII საუკუნეებში კაცობრიობა ინერტულ მასალად აღიქმებოდა, რომელიც მზად იყო დიდი სახელმწიფოს, კანონმდებლის თუ გენიისგან მიეღო ყველაფერი: ფორმა, სახე, ენერგია, მოძრაობა და სიცოცხლე. ეს საუკუნეები საზრდოობდნენ ძველი დროის შესწავლით. ხოლო ძველი დრო, ანტიკურობა კი ყველგან — ეგვიპტეში, სპარსეთში, საბერძნეთში, რომში, წარმოადგენს სანახაობას, სადაც რამდენიმე ადამიანი ძალის პრესტიჟულობით და მოტყუებით ქმნის კაცობრიობას თავისი ახირებისსამებრ.

მაგრამ რას ამტკიცებს ეს? მხოლოდ იმას, რომ რადგანაც ადამიანები და საზოგადოება მიისწრაფვის გაუმჯობესებისკენ, ბუნებრივია, უნდა მოველოდეთ, რომ შეცდომები, უმეცრება, დესპოტიზმი, მონობა და ცრურწმენა მთელი არსით ისტორიის დასაწყისში გამოვლინდება. ზემოთ ნახსენები მწერლები არ სცდებოდნენ, როცა ანტიკურ ინსტიტუტებს ასე ახასიათებდნენ, მაგრამ ცდებოდნენ, როცა მათ მომავალ თაობებს სთავაზობდნენ, როგორც აღფრთოვანების და მიბაძვის ობიექტებს.

არაკრიტიკული და მოუმწიფებელი კონფორმისტები ანტიკური ხანის დიდებას, ტიტულებს, ზნეობას და ხელოვნური საზოგადოების ბედნიერებას აქსიომად აღიქვამდნენ. მათ არ ესმოდათ, რომ ცოდნა აღმოცენდება და ვითარდება დროსთან ერთად და, რომ ცოდნის ზრდის პარალელურად, ძალა სამართლის მხარეს იკავებს და საზოგადოება კვლავ თავის თავს ფლობს.

რა არის თავისუფლება?

საერთოდ რა არის პოლიტიკური ბრძოლა, რომლის მონაწილეც ვართ? ეს არის ყველა ადამიანის ინსტინქტური ბრძოლა თავისუფლებისთვის. რაღა არის თავისუფლება, რომლის წარმოთქმაც კი გულის გახშირებულ ფეთქვას იწვევს და მსოფლიოს სძრავს? ხომ არ არის ის ყოველგვარი თავისუფლების ერთიანობა, როგორცაა სინდისის, განათლების, გაერთიანების, მედიის, გადაადგილების, შრომის და ვაჭრობის თავისუფლება? ერთი სიტყვით, ხომ არ წარმოადგენს თავისუფლება თითოეული პიროვნების ნებას, სრულად გამოიყენოს მისი შესაძლებლობები სხვებისთვის ზიანის მიუყენებლად? ხომ არ არის თავისუფლება დესპოტიზმის, ასევე დაკანონებული დესპოტიზმის განადგურების იარაღი? დასასრულს, ხომ არ არის თავისუფლება კანონის შეზღუდვა მიზანშეწონილი ქმედების ფარგლებში, რომელიც გულისხმობს კანონიერ თვითდაცვაზე ცალკეული პიროვნებების უფლებების ორგანიზების ფორმას და უსამართლობის დასჯას?

უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ადამიანების მიწნაფება თავისუფლებისკენ ძლიერ ფეხდება, განსაკუთრებით კი საფრანგეთში. ამის მიზეზი ჩვენი საზოგადო მოღვაწეებისთვის დამახასიათებელი დამლუპველი იდეაა, რომელიც ანტიკური სწავლებიდან იღებს სათავეს და შემდგომში მდგომარეობს: მათ სურთ თავი ადამიანებზე მაღლა დააყენონ, რომ თავიანთი ფანტაზიის შესაბამისად მოაწყონ და მართონ მათი ცხოვრება.

ფილანტროპული ტირანია

სანამ საზოგადოება იბრძვის თავისუფლებისთვის, ეს ცნობილი პიროვნებები, რომლებმაც თავი საზოგადოებაზე მაღლა დაყენეს, XVII—XVIII საუკუნეების სულით არიან მოცულნი. ისინი მხოლოდ იმაზე ფიქრობენ, რომ საზოგადოება მათივე სოციალური გამოგონების ფილანტროპულ ტირანიას დაუმორჩილონ. რუსოს მსგავსად, მათაც სურთ კაცობრიობა აიძულონ მორჩილად ზიდოს საზოგადოებრივი კეთილდღეობის უღელი, რომელზეც თავად ოცნებობდნენ.

ეს ყველაზე ნათლად 1789 წელს გამოჩნდა. ძველი რეჟიმი არ დან-

გრეულა იმაზე ადრე, ვიდრე საზოგადოება არ აიძულებს გადაელახა სხვადასხვა ხელოვნური ნყოფა, რომელთა საწყისი ყოველთვის მსგავსი იყო: კანონის ყოვლისშემძლეობა.

გადავხედოთ იმ დროის ზოგიერთი მწერლის და პოლიტიკოსის შეხედულებებს:

სენ-ჟუსტი: კანონმდებელი მომავალს განკარგავს. მისი სურვილი განსაზღვრავს კაცობრიობის კეთილდღეობას. მას შეუძლია ადამიანები აიძულოს იყვნენ ისეთები, როგორც მას სურს.

რობესპიერი: მთავრობის ფუნქცია მდგომარეობს ერის ფიზიკური და მორალური ძალის მართვაში მანამ, სანამ არ მიიღწევა საერთო კეთილდღეობა.

ბიო-ვარენი: ხალხი, რომელიც თავისუფლებისკენ უნდა შემობრუნდეს, ხელახლა უნდა შეიქმნას. აუცილებელია მტკიცე ძალა და შეუბრალებელი მოქმედება, რომ განადგურდეს ძველი ცრურწმენები, შეიცვალოს ძველი ჩვევები, გამოსწორდეს გახრწნილი ვნებანი, შეიზღუდოს დაუცხრომელი სურვილები და აღმოიფხვრას ფესვგადგმული მანკიერებანი... მოქალაქეებო, სპარტას რესპუბლიკას მტკიცე საფუძველი შეუქმნა ლიკურგის უდრეკმა სისასტიკემ, ხოლო სოლონის სუსტმა და მიმდობმა ხასიათმა ათენს მონობა მოუტანა. ეს პარალელი მთავრობის მთელ არსს წარმოაჩენს.

ლე-პლეტიე: კაცობრიობის დეგრადაციის დონის გათვალისწინებით ვამტკიცებ, რომ აუცილებელია საყოველთაო რეგენერაცია და, თუ შეიძლება, ასე გამოვხატო ახალი ერის შექმნა.

სოციალისტებს სურთ დიქტატურა

და კვლავ გადავანყდით მტკიცებას, რომ ადამიანი უბრალო ნედლეულია და მეტი არაფერი. მათ არ მოეთხოვებათ *საკუთარი თავის სრულყოფის სურვილი*, მათ ეს არ შეუძლიათ. სენ-ჟუსტის თანახმად ეს მხოლოდ კანონმდებელს ძალუძს. ადამიანებს ევალებთ იყვნენ ისეთები, როგორც კანონმდებელი *მოისურვებს*. რობესპიერის თანახმად, რომელიც იმეორებს რუსოს, კანონმდებელი იწყებს მიზნის განსაზღვრას, *რომლის საშუალებითაც საერთო კეთილდღეობა მოქმედებაში მოდის*. განსაზღვრის შემდეგ მთავრობას ისლა დარჩენია *ერის ფიზიკური და მორალური ძალა* ამ მიზნის მიღწევაზე მიმართოს. ამასთანავე, ქვეყნის მოქალაქენი სრულიად პასიურები უნდა იყვნენ. ხოლო ბიოვარენის თანახმად, *ერს არ უნდა ჰქონდეს რაიმე ცრურწმენა, ვნება თუ სურვილი გარდა იმისა, რაც კანონმდებლის მიერაა ნებადართული*. ის იმდენად შორს მიდის რომ, აცხადებს თითქოსდა მმართველის უდრეკი სისასტიკე რესპუბლიკის საფუძველია.

იმ შემთხვევაში, როცა გაცხადებული ბოროტება იმდენად დიდია, რომ მართვის ჩვეულებრივი ნორმები უძლურია მის წინააღმდეგ, მაღბი გვთავაზობს დიქტატურას სათნოების აყვავებისთვის: *“მიმართეთ მოკლევადიანი და მნიშვნელოვანი ძალაუფლების მქონე საგანგებო ტრიბუნალს. მოქალაქეების წარმოსახვა საჭიროებს ძლიერ ბიძგს.”* ეს დოქტრინა არ მის-

ცემია დავიწყებას. მოუსმინეთ რობესპიერს:

“რესპუბლიკური მმართველობის პრინციპი სათნოებაა, ხოლო ამ სათნოების მიღწევის იარაღი კი — ტერორი. ჩვენ გვსურს, რომ ქვეყანაში შევცვალოთ მორალი ეგოიზმით, პატიოსნება ღირსებით, პრინციპები ჩვევებით, მოვალეობები წესიერებით, გონების იმპერია მოდის ტირანიით, მანკიერებისადმი ზიზღი სიღარიბისადმი ზიზღით, სიამაყე უტიფრობით, სულის სიღიადე ამაოებით, დიდების სიყვარული ფულის სიყვარულით, კარგი ადამიანები კარგი კომპანიონებით, დამსახურება ინტრიგით, გენიალობა ენამახვილობით, სიმართლე ბრწყინვალეობით, ბედნიერების მომხიბვლელობა სიამოვნების კაეშანით, ადამიანის სიღიადე სიღიადის უმნიშვნელობით, დიდსულოვანი, ძლევა მოსილი და ბედნიერი ადამიანები თავაზიანი, თავქარიანი და უბედური ადამიანებით; მოკლედ, მათ სურთ რესპუბლიკის სათნოების და საოცრების შეცვლა მონარქიის მანკიერებებით და აბსურდით.”

დიქტატორული ქედმაღლობა

კაცობრიობაზე რამდენად მალა აყენებს რობესპიერი თავის თავს! ყურადღება მიაქციეთ რა ქედმაღლობით ლაპარაკობს. ის არაა თანახმა ილოცოს კაცობრიობის სულის გაბრწყინებისთვის და არ ელოდება მსგავს შედეგს წესიერი მმართველობისგან. ის თავად შეცვლის საზოგადოებას ტერორის საშუალებით.

ზნედაცემული და ურთიერთგამომრიცხავი მტკიცებების ეს მასა რობესპიერის ტრაქტატიდანაა, რომელშიც მიზნად ის *მორალის პრინციპების* ახსნას ისახავს, *რომლებითაც უნდა იხელმძღვანელოს რევოლუციურმა მთავრობამ*. უნდა აღვნიშნოთ, რომ რობესპიერის მიერ დიქტატორობის მოთხოვნა მხოლოდ უცხოური შემოტევების მოგერიების ან მემბოხე დაჯგუფებების წინააღმდეგ ბრძოლის მიზანს არ წარმოადგენს. მას ტერორი უფრო იმისთვის სჭირდება, რომ მისი საშუალებით ქვეყანას მორალის მისეული პრინციპები მოახვიოს თავს. ის ამბობს, რომ ეს აქტი წარმოადგენს ახალი კონსტიტუციის წინმავალ დროებით ღონისძიებას. მაგრამ სინამდვილეში მისი მიზანი სხვა არაფერია თუ არა ტერორის საშუალებით საფრანგეთიდან განდევნოს ეგოიზმი, ღირსება, ჩვეულებანი, წესიერება, მოდა, პატივმოყვარეობა, ფულის სიყვარული, კარგი პარტნიორობა, ინტრიგა, ჭკუა, მგრძნობელობა და სიღარიბე. და სანამ თავად რობესპიერი არ დაასრულებს ამ სასწაულების შექმნას, როგორც ის მას ეძახის, მანამდე ის კანონს კვლავ გაბატონების უფლებას არ მისცემს.

“ჰეი, თქვენ საცოდავო არსებანო! თქვენ, რომლებსაც საკუთარ თავზე დიდი წარმოდგენა გაქვთ! თქვენ, რომლებიც კაცობრიობას უმნიშვნელო ნაწილაკად აღიქვამთ! თქვენ, რომლებსაც მისი შეცვლა გსურთ! რატომ არ შეცვლით საკუთარ თავს? ამ ამოცანის გადაწვეტა სრულიად საკმარისი იქნებოდა.”

დესპოტიზმთან არაპირდაპირი მიახლოება

ჩვეულებრივ, ამ ბატონებს – რეფორმატორებს, კანონმდებლებს და მწერლებს არ სურთ, რომ დესპოტიზმი პირდაპირ მოახვიონ კაცობრიობას. ისინი ზედმეტად თავშეკავებულნი და ფილანტროპნი არიან მსგავსი პირდაპირი ქმედებისთვის. სანაცვლოდ, ისინი ამ დესპოტიზმის, აბსოლუტიზმის და ყოველისშემძლეობისთვის კანონს იყენებენ. მათ მხოლოდ კანონის შექმნა სურთ.

საფრანგეთში ამ უცნაური იდეის გავრცელების საჩვენებლად არა მარტო მაბლის, რეინალის, რუსოს და ფენელონის, ამას დამატებული ბოსუიეს და მონტესკიეს გრძელი ციტატების, არამედ კონვენციის მთელი სასამართლო წარმოების მოყვანა დამჭირდება. მსგავს რამეს არ გავაკეთებ, მხოლოდ მკითხველს მივუთითებ მათ არსებობას.

ნაპოლეონს პასიური კაცობრიობა სჭირდებოდა

რა თქმა უნდა, არცაა გასაკვირი, რომ იმავე იდეამ ნაპოლეონის ყურადღებაც მიიპყრო. მან ის მხურვალედ მიიღო და მტკიცედ გამოიყენა. ქიმიკოსის მსგავსად, ნაპოლეონი ევროპას თავისი ექსპერიმენტისთვის საჭირო ნივთიერებად აღიქვამდა. მაგრამ ეს ნივთიერება მის სანინაალმდეგოდ ამუშავდა.

წმინდა ელენეს კუნძულზე ილუზიებისგან საბოლოოდ თავისუფალმა ნაპოლეონმა თითქოსდა აღიარა კაცობრიობის ინიციატივა. ამ აღიარების შემდეგ ის თავისუფლებისადმი ნაკლებად მტრულად განწყობილი გახდა. მიუხედავად ამისა, მისთვის ხელი არ შეუშლია რამეს, რომ შვილისთვის ეს გაკვეთილი ეანდერძა: „მართო, ნიშნავს გაზარდო და განავრცელო მორალი, განათლება და ბედნიერება.“ ყოველივე ამის შემდეგ არ არსებობს საჭიროება მოვახდინოთ მორელის, ბაბეფის, ოუენის, სენ-სიმონის და ფურიეს ციტირება. მაგალითისთვის მოვიყვანოთ ციტატას ლუი ბლანის ნიგნიდან შრომის ორგანიზაციაზე:

“ჩვენი გეგმის მიხედვით, საზოგადოება მამოძრავებელ ძალას მთავრობისგან იღებს.“

მოდით ახლა ეს გავაანალიზოთ: მამოძრავებელი ძალის იმპულსი უნდა გამომდინარეობდეს ლუი ბლანის *გეგმიდან*, მისი გეგმა თავსმოხვეული უნდა იყოს საზოგადოებაზე, საზოგადოება მიეკუთვნება კაცობრიობას. აქედან გამომდინარე, კაცობრიობამ მისი მამოძრავებელი ძალა ლუი ბლანისგან უნდა მიიღოს.

შემდეგში იტყვიან, რომ ადამიანები თავისუფალნი არიან თავიანთ არჩევანში მიიღონ ან უარყონ ეს გეგმა. სიმართლეა ის, რომ ადამიანები თავისუფალნი არიან თავიანთ არჩევანში მიიღონ თუ უარყონ *რჩევა*, ვისგანაც არ უნდა იყოს ის. მაგრამ ლუი ბლანი სულაც არ უყურებს ამას ამ კუთხით. ის იმედოვნებს, რომ მისი გეგმა დაკანონდება და კანონის ძალით ადამიანებზე იქნება თავსმოხვეული:

„ჩვენი გეგმის მიხედვით, სახელმწიფოს მხოლოდ შრომის შესახებ კანონის გატარება მოუწევს (მეტი არაფრის?), რომლის საშუალებითაც შე-

საძლებელია და უნდა განხორციელდეს ინდუსტრიული პროგრესი *სრული თავისუფლების პირობებში*. სახელმწიფო საზოგადოებას მხოლოდ გადახრის ადგილას ათავსებს (სულ ესაა?). შემდეგ უკვე საზოგადოება თავად მიხობავს ამ დახრის მიმართულებით საგნების ძალის ზემოქმედებითა და *დამყარებული მექანიზმის* ბუნებრივი მუშაობით.“

მაგრამ რა არის ეს დახრა, რომელზეც მიგვანიშნებდა ლუი ბლანი? არ მიგვიყვანს კი ის უფსკრულამდე? (არა, ის ბედნიერებისკენ მიგვიძღვის). თუ ეს ესეა, მაშინ რატომ არ მიდის საზოგადოება იქამდე თავისი სურვილით? (რადგანაც საზოგადოებამ არ იცის რა სურს, საჭიროა მისი სტიმულირება). რას შეუძლია მისი სტიმულირება? (ძალაუფლებას). და ვინ უნდა მისცეს ბიძგი ამ ძალაუფლებას? (მანქანის გამომგონებელმა, ამ შემთხვევაში ლუი ბლანმა).

სოციალიზმის მანკიერი წრე

ჩვენ ვერასდროს გავაღწევთ ამ წრეს — დიდი ადამიანის მიერ ხალხის სტიმულირების მიზნით გამოყენებული პასიური კაცობრიობის იდეა და კანონის ძალაუფლება.

ამ დახრილობაზე იგემებს კი საზოგადოება ოდესმე თავისუფლების გემოს? (რა თქმა უნდა). რა არის თავისუფლება ბატონო ლუი ბლან?

“თავისუფლება არ არის მხოლოდ ერთხელ და სამუდამოდ ბოძებული ძღვენი, ის არის ინდივიდუუმისთვის მინიჭებული ძალაუფლება, გამოიყენოს და განავითაროს მისი უნარი სამართლიანობის ბატონობის და კანონის მფარველობის ქვეშ. ეს სულაც არ არის უაზრო თავისებურება, მისი შინაარსი ღრმად, ხოლო შედეგები ძნელად შესაფასებელი. მოცემულ შემთხვევაში უდავოა, რომ პიროვნება ჭეშმარიტად თავისუფალი რომ გახდეს, მას უნდა ჰქონდეს უფლება, გამოიყენოს და განავითაროს მისი უნარები, აქედან გამომდინარეობს, რომ თითოეული ადამიანი საზოგადოებისგან ითხოვს განათლების იმ დონეს, რომელიც მას განვითარების საშუალებას *მისცემს*. აქედან ასევე გამომდინარეობს, რომ თითოეული პიროვნება საზოგადოებისგან ითხოვს წარმოების საშუალებებს, რომელთა გარეშე ადამიანის საქმიანობა არ იქნება სრულად ეფექტიანი. რა ქმედებით შეუძლია საზოგადოებას მისცეს თითოეულ პიროვნებას აუცილებელი განათლება და წარმოების საშუალებები, თუ არა სახელმწიფოს ზემოქმედებით?”

ასე რომ, თავისუფლება ძალაუფლებაა. რისგან შედგება ეს ძალაუფლება? (განათლების და წარმოების საშუალებების მფლობელებისგან). ვინ უნდა უზრუნველყოს განათლება და წარმოების საშუალებები? (საზოგადოებამ, *რომელიც ვალდებულია გაუნაწილოს ისინი ყველას*). როგორ უნდა მისცეს საზოგადოებამ წარმოების საშუალებები მათ, ვინც მათ არ ფლობს? (*სახელმწიფოს ჩარევით*). და ვის უნდა წაართვას სახელმწიფომ ისინი?

მკითხველს დავუთმობ ამ შეკითხვაზე პასუხის გაცემას. დაე მათაც დაინახონ ის მიმართულება, საითკენაც მივუძღვებით.

დემოკრატიების დოქტრინა

ჩვენი დროის უცნაური მოვლენა, რომელიც ალბათ გააოგნებს ჩვენს შთამომავლებს, მდგომარეობს დოქტრინაში, რომელიც დაფუძნებულია სამმაგ ჰიპოთეზაზე: კაცობრიობის ტოტალური ინერტულობა, კანონის ყოვლისშემძლეობა და კანონმდებლის შეუცდომლობა. ეს სამი იდეა წარმოადგენს წმინდა სიმბოლოს მათთვის, ვინც საკუთარ თავებს სრულ დემოკრატებად მიიჩნევენ.

ამ დოქტრინის დამცველები მას სოციალურად მოიხსენიებენ.

როგორც დემოკრატებს, მათ უსაზღვროდ სწამთ კაცობრიობის.

როგორც სოციალისტებს, კაცობრიობას ბრბოზე ცოტა მეტ პატივს თუ სცემენ. ეს კონტრასტი უფრო დეტალურად განვიხილოთ.

როგორია დემოკრატიის დამოკიდებულება პოლიტიკური უფლებების საკითხის განხილვისადმი? როგორ მიმართავს ის ხალხს, როცა უნდა აირჩეს კანონმდებელი? ამ შემთხვევაში ისინი აცხადებენ, რომ ხალხს აქვს ინსტიტუტური სიბრძნე, რომ ის დაჯილდოებულია აღქმის მშვენიერი უნარით, მისი სურვილი ყოველთვის ქვეშაობილია, საყოველთაო სურვილი შეუძლებელია იყოს მცდარი, არჩევნები არ შეიძლება იყოს ზედმეტად საყოველთაო.

როცა არჩევნების დროა, არაა აუცილებელი ამომრჩეველს მოსთხოვო მისი კეთილგონიერების გარანტიები. მისი ნება და უნარი, მიიღოს გონიერი გადაწყვეტილება, საჩუქრად არის აღიარებული. შესაძლებელია კი რომ ხალხი შეცდეს? განა განმანათლებელთა საუკუნეში არ ვცხოვრობთ? განა აუცილებელია ადამიანების მუდმივად საბელით დაბმა? ნუთუ მათ არ მოიპოვეს თავიანთი უფლებები დიდი ძალისხმევით და მსხვერპლით? ნუთუ მათ არ დაამტკიცეს თავიანთი ქუა და სიბრძნე? განა არ არიან ისინი ზრდასრულნი? განა მათ არ შეუძლიათ განსჯა? განა თავად არ იციან რა არის მათთვის უკეთესი? არსებობს ჯგუფი ან ადამიანი, რომელიც გაბედავდა და მის თავს ადამიანებზე მაღლა დააყენებდა, განსჯიდა და მათ ნაცვლად იმოქმედებდა? არა, არა და არა! ადამიანები არიან და უნდა იყვნენ თავისუფალნი. მათ სურთ თავად მართონ საკუთარი საქმეები და ასეც მოიქცევიან.

მაგრამ როცა უკვე კანონმდებელი ბოლოს და ბოლოს არჩეულია, აი მაშინ მათი საუბრის ტონი რადიკალურად იცვლება. ხალხს აბრუნებენ პასიურობის, ინერტულობის და შეუგნებლობისკენ, კანონმდებელი ყოვლისშემძლეობისკენ მიისწრაფვის. ახლა მასზეა დამოკიდებული ინიციატივის გამოხატვა, სტიმულირება და ორგანიზება. კაცობრიობას მორჩილება და დარჩენია. დესპოტიზმის დროც დადგა. ჩვენ უკვე ვაკვირდებით ამ დამლუპველ იდეას: ადამიანებს, რომლებიც არჩევნების დროს იყვნენ ასეთი ბრძენნი, თანასწორნი და სრულქმნილნი, ახლა არ გააჩნიათ რაიმე სახის ტენდენცია და თუ გააჩნიათ, მხოლოდ დეგრადაციისკენ მიმართული.

სოციალისტური წარმოდგენა თავისუფლებაზე

არ უნდა გააჩნდეთ კი ადამიანებს მცირედი თავისუფლება?

მაგრამ ბატონი კონსიდერანი გვარწმუნებს, რომ თავისუფლებას უცილობლად მონოპოლიისკენ მივყავართ!

ჩვენ გვესმის, რომ თავისუფლებიდან კონკურენცია გამომდინარეობს. მაგრამ ბატონი ლუი ბლანის მიხედვით, კონკურენცია არის სისტემა, რომელიც აკოტრებს მენარმეებს და ანადგურებს ხალხს. ეს არის იმის მიზეზი, რომ თავისუფალი ადამიანები კოტრდებიან და ილუპებიან მათი თავისუფლების ხარისხის შესაბამისად (ალბათ, ბატონმა ბლანმა უნდა გადახედოს კონკურენციის შედეგებს შვეიცარიაში, ჰოლანდიაში, ინგლისსა და აშშ-ში).

ბატონი ლუი ბლანი ჩვენ ასევე გვეუბნება, რომ კონკურენციას მონოპოლიისკენ მივყავართ და იმავე მიზეზებზე დაყრდნობით ის გვიცხადებს, რომ დაბალ ფასებს მაღალ ფასებამდე მივყავართ, რომ კონკურენცია დევნის წარმოებას დამანგრეველ აქტივობამდე, რომ კონკურენცია, პირიქით, აშრობს ენერჯის წყაროებს, რომ კონკურენცია ინვესტორების ზრდას და ამასთანავე, მოთხოვნის შემცირებას. აქედან გამომდინარეობს, რომ თავისუფალი ადამიანები მოხმარებისთვის არ აწარმოებენ, რომ თავისუფლება ადამიანებს შორის ჩაგვრას და უგუნურებას გულისხმობს და რომ ბატონმა ლუი ბლანმა ამას მთელი მისი ყურადღება უნდა დაუთმოს.

სოციალისტებს ყოველგვარი თავისუფლების ეშინიათ

ასე და ამგვარად, რა თავისუფლების ქონის უფლებას აძლევენ კანონმდებლები ადამიანებს? სინდისის თავისუფლებას? (ეს რომ ნებადართული იყოს, ჩვენ დავინახავდით, თუ როგორ ეპოტინებიან ადამიანები ათეიზმის შესაძლებლობას).

იქნებ განათლების მიღების თავისუფლებას? (მაგრამ მშობლები მასწავლებლებს აუნაზღაურებდნენ, რომ ამ უკანასკნელებმა მათ შვილებს უზნეობა და სიცრუე ასწავლონ? გარდა ამისა, ბატონი ტიერის მიხედვით: განათლება რომ თავისუფლებაზე იგებოდეს, მაშინ ის უკვე აღარ იქნებოდა ეროვნული და ჩვენ ჩვენ შვილებს ალბათ თურქების ან ინდუსების იდეებს შთავაგონებდით, ამასთან, უნდა ვალიაროთ, რომ განათლების სისტემაზე მსგავსი დესპოტიზმის დაკანონების წყალობით, ჩვენს ბავშვებს გაუმართლათ, რომ იზრდებიან რომაელების კეთილშობილ იდეებზე).

იქნებ შრომის თავისუფლებას? (მაგრამ ის კონკურენციას ნიშნავს, რომელიც საქონელს გამოუყენებლს ტოვებს, ბიზნესმენებს აკოტრებს და ხალხს ანადგურებს).

იქნებ ვაჭრობის თავისუფლებას? (მაგრამ ყველამ იცის და პროტექციონისტული ტარიფების დამცველებმა ეს უკვე ბევრჯერ დაამტკიცეს, რომ ვაჭრობის თავისუფლება ყველას აკოტრებს და კეთილდღეობის მიზნით მისი შეზღუდვა აუცილებელია).

მაშინ იქნებ გაერთიანების თავისუფლებაა? (მაგრამ სოციალისტური

დოქტრინის თანახმად ქვეშარიტი თავისუფლება და ნებაყოფლობითი გაერთიანება ერთმანეთთან წინააღმდეგობაშია და სოციალისტების მიზანს წარმოადგენს გაერთიანებების თავისუფლების შეზღუდვა ქვეშარიტი თავისუფლების პირობებში, ადამიანების ერთიანად შეკავშირების მიზნით).

აქედან ცხადია, რომ სოციალ-დემოკრატიების სინდისს არ შეუძლია პიროვნებას რაიმე თავისუფლების უფლება მისცეს, რადგანაც მათ სწამთ, რომ ადამიანური ბუნება ყოველთვის მიისწრაფვის დეგრადაციისა და უბედურებისკენ. ამის მიხედვით კანონმდებლებმა ერის გადარჩენის მიზნით, რასაკვირველია, გეგმები უნდა შეიმუშაონ.

განხილვის მსგავსი მიზანი ჩვენ გვაყენებს აღმამფოთებელი კითხვის წინაშე: თუ ადამიანები მართლაც ასეთი უძლურნი, უზნეონი და უცოდინარნი არიან, როგორებადაც პოლიტიკოსები მიგვანიშნებენ, მაშინ რატომ იცავენ ასეთი დაუინებით ამ ადამიანების უფლებას, მიიღონ არჩევნებში მონაწილეობა.

ზეადამიანის იდეა

ამ ორგანიზატორების მიერ კაცობრიობაზე უფლების განცხადება კიდევ ერთ კითხვას ბადებს, რომელსაც ხშირად ვუსვამდი მათ და რომელზეც, რამდენადაც მე მახსოვს, მათგან პასუხი არ მიმიღია: თუ კაცობრიობის ბუნებრივი ტენდენცია ისეთი ცუდია, რომ ადამიანებისთვის თავისუფლების მიცემა უსაფრთხო არ არის, მაშინ როგორ ხდება ის, რომ ორგანიზატორების ტენდენციები ყოველთვის კარგია? განა თავად კანონმდებლები და მათი აგენტები ადამიანურ რასას არ ეკუთვნიან? თუ მათ სწამთ, რომ თავად განსხვავებული თიხისგან არიან შექმნილნი ვიდრე დანარჩენი კაცობრიობა?

ორგანიზატორები ამტკიცებენ, რომ უმართავად დატოვებული საზოგადოება საკუთარი თავის გარდაუვალი განადგურებისკენ მიექანება, რადგანაც ადამიანის ინსტინქტები ძლიერ ბინიერია. კანონმდებლები ცდილობენ შეაჩერონ თვითმკვლელობამდე მიმავალი ეს კურსი და მისცენ მას ბევრად უფრო ჯანსაღი მიმართულება. ჩნდება შთაბეჭდილება, რომ ზეცამ კანონმდებლებს და ორგანიზატორებს ის ჭკუა და ღირსება მიანიჭა, რომლებიც მათ კაცობრიობაზე მალა აყენებს, თუ ეს ასეა, დაე მათ თავიანთი უფლებების დამამტკიცებელი საბუთი გვაჩვენონ.

ისინი ჩვენი ცხვრების მწყემსნი გახდებიან. ცხადია, მსგავსი გადანყვეტილება გულისხმობს მათ ბუნებრივ უპირატესობას დანარჩენებზე. რა თქმა უნდა, ჩვენ სრულიად სამართლიანად შეგვიძლია კანონმდებლებისა და ორგანიზატორებისგან მათი ბუნებრივი უპირატესობის დამამტკიცებელი საბუთი მოვითხოვოთ.

სოციალისტები თავისუფალ არჩევანს უარყოფენ

გთხოვთ, სწორად გამიგოთ, მე არ ვდაობ მათ უფლებაზე, დამოიგონონ სოციალური კომბინაციები, მოახდინონ მათი რეკლამირება, დაიცვან ისინი და გამოსცადონ თავიანთ თავზე საკუთარი ხარჯით და რისკით. მაგრამ მე სადავოდ ვხდი მათ უფლებას, თავიანთი უფლებები თავს კანონის, ე.ი.

ძალის მეშვეობით მოგვახვიონ და თან გვაიძულონ, რომ მათთვის გადავიხადოთ გადასახადები.

მე არ მოვიტხოვ, რომ სხვადასხვა სოციალური ფილოსოფიური სკოლის მიმდევრებმა — პრუდონისტებმა, კაბეტისტებმა, ფურიეს მიმდევრებმა, უნივერსიტარისტებმა და პროტექციონისტებმა თავიანთი იდეები უარყონ. მე მოვიტხოვ, რომ უკუაგდონ საერთო ჩანაფიქრი, უბრალოდ უარყონ იდეა იმისა, რომ გვაიძულონ უხმოდ დავეთანხმოთ მათ ჯგუფებს და მიდგომებს, სოციალურ პროექტებს, ბანკების მიერ უფასო კრედიტების გაცემას, ბერძნულ-რომაულ მხედველობებს ზნეობზე და სამეურნეო ურთიერთობების რეგულირების მათებურ ხედვას. მე მხოლოდ და მხოლოდ ვიტხოვ, რომ ამ გეგმებთან მიმართებაში ჩვენ თვითონ გვექონდეს გადაწყვეტილების მიღების უფლება, რათა არ გვაიძულონ, პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ვალიაროთ ისინი, თუ ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ეს გეგმები ჩვენს მთავარ ინტერესებს ან სინდისს ეწინააღმდეგება.

მაგრამ ამ ორგანიზატორებს თავიანთი გეგმების განსახორციელებლად ერთი სული აქვთ საგადასახადო ფონდებში შეაღწიონ და კანონის ძალაუფლება ჩაიგდონ ხელში. იმის გარდა, რომ ეს ჩაგვრა და უსამართლობაა, ამ სურვილში ძვეს დამლუპველი ჰიპოთეზა, რომ ორგანიზატორი უცდომელია, ხოლო ადამიანები — არაკომპეტენტურნი. მაგრამ აქაც იგივეა, თუ ადამიანებს არ ძალუძთ თავად განსაჯონ, მაშინ რა აზრი აქვს ამ საუბრებს საყოველთაო საარჩევნო უფლებაზე?

საფრანგეთის რევოლუციის მიზეზი

წინააღმდეგობა იდეებში სამწუხაროდ მაგრამ ლოგიკურად აისახა საფრანგეთში მიმდინარე მოვლენებზე. მაგალითად, ფრანგები დანარჩენ ევროპას საკუთარი უფლებებისთვის ბრძოლაში წინ გაუძღვნენ ან, უფრო სწორად თუ ვიტყვით, პოლიტიკური მოთხოვნებისთვის ბრძოლაში. მაგრამ ამ ფაქტს ხელი არ შეუშლია ჩვენთვის გაუმხდარიყავით ევროპაში ყველაზე მართვადი, რეგულირებადი, მოტყუებული, შებოჭილი და ექსპლუატირებული ერი. საფრანგეთი სხვა ერებსაც მიუძღვის მდგომარეობამდე, სადაც მუდმივად რევოლუციის საფრთხე იქნება. ამ შემთხვევაში სრულიად ბუნებრივია, რომ ასეც მოხდება.

ასე გაგრძელდება მანამ, სანამ ჩვენი პოლიტიკოსები იზიარებენ იდეას, რომელიც მშვენივრად გადმოსცა ბატონმა ლუი ბლანმა: “კაცობრიობა მამოძრავებელ ენერგიას ძალაუფლებისგან იღებს.” ასე გაგრძელდება მანამ, სანამ ადამიანები, რომლებსაც გრძნობები გააჩნიათ, პასიური დარჩებიან; მანამ, სანამ მათ სწამთ, რომ თავად თავიანთი ქუთით და ენერგიით ვერ შეძლებენ საკუთარი კეთილდღეობის და ბედნიერების მოპოვებას; მანამ, სანამ ისინი ყველაფერს კანონისგან ელიან. მოკლედ, მანამ, სანამ მათ სჯერათ, რომ სახელმწიფოს ეკუთვნიან ისე, როგორც ცხვრები მწყემსს.

მთავრობის გიგანტური ძალაუფლება

მანამ, სანამ არსებობს ეს იდეები, ცხადია, მთავრობის პასუხისმგებლობა უზარმაზარია. იღბალი და უიღბლობა, სიმდიდრე და სიღარიბე,

თანასწორობა და უთანასწორობა, სათნოება და მანკიერება — ყველაფერი ეს დამოკიდებულია ადმინისტრაციაზე. ის ყველაფერთაა დატვირთული, ის იღებს ყველაფერს, აკეთებს ყველაფერს და, აქედან გამომდინარე, ის პასუხისმგებელია ყველაფერზე.

თუ ჩვენ გაგვიმართლებს, მთავრობა ჩვენგან მადლობას ელის, ხოლო თუ არ გაგვიმართლებს, მთავრობაა ამაზე პასუხისმგებელი. განა ჩვენი პიროვნება და საკუთრება მთავრობის განკარგულებაში არაა? განა კანონი ყოველს შემდეგ არაა?

განათლებაზე მონოპოლიის მოპოვებისას, მთავრობამ უნდა გაამართლოს ოჯახის მამების იმედები, რომელთაც ამ გზით წაერთვათ თავისუფლება, ხოლო თუ იმედები არ გამართლდა, მაშინ ვინ არის დამნაშავე?

წარმოების რეგულირებით მთავრობა ცდილობს მის აყვავებას, სხვა მხრივ კი უაზრობაა წარმოებას წაართვა თავისუფლება. ხოლო თუ წარმოება გასაჭირშია, ვინ არის დამნაშავე?

ტარიფების საშუალებით სავაჭრო ბალანსის დარეგულირებით, მთავრობა ცდილობს ააყვავოს ვაჭრობა. მაგრამ თუ აყვავების ნაცვლად ეს მოქმედება კრახს გამოიწვევს, ვინ არის დამნაშავე?

მთავრობა ზღვაოსნობის მფარველობით მისი მომგებიანობის ზრდის ხელშეწყობას ლაშობს, მისივე თავისუფლების სანაცვლოდ. მაგრამ თუ ეს გადამხდელისთვის ზედმეტი ხარჯი გახდება, მაშინ ვინ იქნება დამნაშავე?

ასე რომ, არ არსებობს საზოგადოებაში პრობლემა, რომელზეც მთავრობა თავისი ნებით იღებს პასუხისმგებლობას. არის კი გასაკვირი ის, რომ ყოველი მარცხი საფრანგეთში კიდევ ერთი რევოლუციის საფრთხეს ზრდის?

რა საშუალება არსებობს ამის წინააღმდეგ? კანონის მოქმედების არეალის შეუზღუდავი გავრცელება, ანუ მთავრობის პასუხისმგებლობა.

მაგრამ თუ მთავრობა თავის თავზე იღებს კონტროლს, ხელფასების გაზრდას, სხვებზე ზრუნვას, ვინც ამას საჭიროებს, ყველა უმუშევრის მხარდაჭერას, უპროცენტო კრედიტის გაცემას ყველა მსურველზე და ამას ვერ ასრულებს, თუ იმ სიტყვებს მივმართავთ, რომლებიც, სამწუხაროდ, ბატონი ლამარტინის კალამს ეკუთვნის — “მთავრობას მიაჩნია, რომ მისი დანიშნულებაა ხალხის სულის ნათელყოფა, განვითარება, გავრცელება, გაძლიერება, გასულიერება და კურთხევა” — და ამასაც ვერ ასრულებს, მაშინ რაღა რჩება? ნუთუ არ დადგება მთავრობის ყოველი მარცხის შემდეგ, რომელიც ცხადზე უცხადესია, გარდაუვალი რევოლუცია?

პოლიტიკა და ეკონომიკა

ახლა იმ თემას დავუბრუნდეთ, რომელსაც დასაწყისში გაკვრით შევეხეთ: ეკონომიკის და პოლიტიკის კავშირი პოლიტიკონომიასთან.

ეკონომიკური მეცნიერება მანამდე უნდა განვითარდეს, ვიდრე მოხდება პოლიტიკური მეცნიერების ფორმულირება. პრინციპში, ეკონომიკა მეცნიერებაა, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანური ინტერესები ერთ-

მანეთთან ჰარმონიაშია თუ წინააღმდეგობაში. ეს უნდა ვიცოდეთ, სანამ მთავრობის ქეშმარიტი ფუნქციების განსაზღვრისთვის პოლიტიკური მეცნიერების ფორმულირებას მოვახდენდეთ.

ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების და პოლიტიკური მეცნიერების დასაწყისში ფორმულირების კვალდაკვალ სასწრაფოდ უნდა გაეცეს პასუხი ამ უმნიშვნელოვანეს კითხვას, რა არის კანონი? რა უნდა იყოს ის? როგორია მისი მოქმედების სფერო, ზღვარი? ლოგიკურად რა ნიშნულზე ჩერდება კანონმდებლის სამართლიანი ძალაუფლება?

ყოყმანის გარეშე ვუპასუხებ, *“კანონი არის ერთობლივი ძალა, ორგანიზებულად იმოქმედოს უსამართლობის წინააღმდეგ.”* ერთი სიტყვით, *კანონი სამართლიანობაა.*

ქეშმარიტი საკანონმდებლო ფუნქციები

არ არის მართალი, რომ კანონმდებლის უფლებამოსილება ჩვენს პიროვნებასა და საკუთრებაზე ვრცელდებოდეს. პიროვნების და საკუთრების არსებობა წინ უსწრებდა კანონმდებლის არსებობას და მისი ფუნქცია მხოლოდ მათი უსაფრთხოების გარანტირებაში მდგომარეობს.

არ არის მართალი, რომ კანონის ფუნქცია ჩვენი ცნობიერების, იდეოლოგიის, ნების, განათლების, აზრის, შრომის, ვაჭრობის, ნიჭის და სიამოვნების მართვაა. კანონის ფუნქციაა დაიცვას ამ უფლებების თავისუფალი გამოხატვა და არ დაუშვას ერთი ადამიანის მიერ მეორე ადამიანისთვის ამ უფლებების თავისუფალი გამოხატვის შეზღუდვა.

რადგანაც კანონი აუცილებლად მოითხოვს ძალის მხარდაჭერას, მისი გამოყენება კანონიერია მხოლოდ იქ, სადაც ამ ძალის გამოყენების აუცილებლობა წინასწარ არის დადგენილი. სწორედ ეს არის სამართალი.

ყველა ინდივიდუალს აქვს უფლება, გამოიყენოს ძალა თავდაცვის მიზნით. სწორედ აქედან გამომდინარე კოლექტიური ძალა, რომელიც წარმოადგენს ინდივიდუალური ძალების შერწყმის ორგანიზებას, შეიძლება იგივე მიზნისთვის კანონიერად იყოს გამოყენებული და დაუშვებელია, რომ მისი გამოყენება სხვა მიზნისთვის კანონიერად იქნეს მიჩნეული.

კანონი სხვა არაფერია თუ არა თავდაცვაზე ინდივიდუალური უფლებების ორგანიზაციული სახე, რომელიც მანამდე არსებობდა, სანამ კანონი ოფიციალურად გაცხადდებოდა. კანონი არის სამართლიანობა.

კანონი და ქველმოქმედება ერთი და იგივე არ არის

კანონის მისიას არ წარმოადგენს ადამიანების ჩაგვრა და მათი საკუთრების მიტაცება, იმისდა მიუხედავად, რომ კანონს შეიძლება ფილანტროპია ამოძრავებდეს. მისი მისიაა პიროვნების და საკუთრების დაცვა.

უფრო მეტიც, არ შეიძლება იმის მტკიცება, რომ კანონი შეიძლება ატარებდეს ფილანტროპულ ხასიათს, თუ ის წინააღმდეგება პიროვნების ჩაგვრას და ძარცვას, ეს წინააღმდეგობა იქნებოდა. კანონი ვერ გაექცევა პიროვნებებსა და საკუთრებაზე გავლენას და თუ კანონი დაკავებულია ყველაფრით, გარდა მათი დაცვისა, მაშინ მისი ქმედება ძალადობაა პი-

როვნების თავისუფლებასა და საკუთრების უფლებაზე.

კანონი სამართლიანობაა.

ის მარტივი და ნათელი, ზუსტი და განსაზღვრულია. მას ხედავს ყველა თვალი, აღიქვამს ყოველი გონება, სამართლიანობა ზომადი, მუდმივი და უცვლელია. სამართლიანობაზეც ზუსტად იმავს თქმა შეიძლება, არც მეტი და არც ნაკლები.

თუ თქვენ გადააბიჯებთ მის საზღვრებს, თუ შეეცდებით გახადოთ ის რელიგიური, ძმური, განონასწორებელი, ფილანტროპული, ინდუსტრიული, ლიტერატურული ან მხატვრული, თქვენ დაიკარგებით უცნობ მინაზე, გაურკვევლობასა და უზუსტობაში, იძულებით უტოპიაში ან უარესი, უამრავ უტოპიაში, სადაც თითოეული ცდილობს კანონი ხელში ჩაიგდოს და თავს მოგახვიოს. ეს ყველაფერი ასეა იმიტომ, რომ სამართლიანობისგან განსხვავებით, ძმობას და ფილანტროპიას არ აქვს ზუსტი საზღვრები. სად გაჩერდებით? სად გაჩერდება კანონი?

მთავარი გეზი კომუნიზმისკენ

ბატონი სენ-კრიკი მისი ფილანტროპული იდეების გავრცელებას მხოლოდ ზოგიერთ სამენარმეო ჯგუფებზე ვარაუდობს. მას სურს მოითხოვოს, რომ კანონმა დამკვეთები მწარმოებლების საკეთილდღეოდ აკონტროლოს.

ბატონი კონსიდერანი სამუშაო ჯგუფების საქმიანობის დაფინანსებას ვარაუდობს. ის ფიქრობს კანონის გამოყენებას მათთვის **მინიმუმი სა-მოსის, საცხოვრებლის, საკვების და სხვა საარსებო საშუალებების** უზრუნველყოფისა და გარანტიებისთვის.

ბატონი ლუი ბლანი ღრმად და დარწმუნებული, რომ სრული ძმობის საფუძველი მინიმუმის გარანტიებია; რომ კანონმა ყველა მშრომელი წარმოების საშუალებებით და უფასო განათლებით უნდა უზრუნველყოს.

სხვა მის ადგილაზე შენიშნავდა, რომ ასეთი მონყობაც კი ტოვებს ადგილს უთანასწორობისთვის. ის პრეტენზიას გამოთქვამდა იმაზეც, რომ კანონმა ყველაზე მიყრუებული სოფელიც კი უნდა უზრუნველყოს ფუფუნების საგნებით, ლიტერატურით და ხელოვნებით.

ყველა ეს მოსაზრება პირდაპირი გეზია კომუნიზმისკენ, სადაც კანონმდებლობა გადაიქცევა, და ფაქტობრივად ასეც არის, ფანტაზიებისა და სიხარბის ბრძოლის ველად.

სტაბილური მმართველობის საფუძველი

კანონი სამართლიანობაა.

ამ მტკიცების ქვეშ შეიძლება ვიგულისხმოთ მარტივი და მდგრადი მმართველობა, ვერ დავეთანხმები მათ, ვინც ამბობს თუ როგორ შეიძლება გაჩნდეს ფიქრი რევოლუციაზე, ბუნტზე, თუნდაც ყველაზე მსუბუქ ნინალმდეგობაზე მთავრობის მიმართ, რომლის ორგანიზებული ძალა მხოლოდ უსამართლობასთან ბრძოლით იფარგლება.

ასეთი რეჟიმის პირობებში ყველაზე მეტი კეთილდღეობა და თანაბ-

რობა იქნებოდა. რაც შეეხება კაცობრიობის განუყოფელ ტანჯვას, არავის აზრადაც არ მოუვიდოდა ამაში მთავრობის დადანაშაულება. ეს სიმართლეა, რადგანაც, თუ მთავრობის ძალები უსამართლობის აღკვეთით იქნებოდნენ შემოფარგლულნი, მაშინ მთავრობა ისეთივე უდანაშაულო იქნებოდა ამ ტანჯვაში, როგორც ტემპერატურის ცვლილებაშია.

ამის დასამტკიცებლად განვიხილოთ შემდეგი საკითხი. ყოფილა ხალხი ოდესმე შემჩნეული სააპელაციო სასამართლოს წინააღმდეგ ბუნტში ან მიუტანია ოდესმე იერიში მომრიგებელ სასამართლოებზე მაღალი ხელფასის, უფასო კრედიტის, წარმოების საშუალებებზე უფლების, სასურველი ტარიფების ან სამუშაო ადგილების მოთხოვნით? ყველამ კარგად იცის, რომ ამგვარი საკითხების გადანყვეტა არ შედის მომრიგებელი ან სამოქალაქო სასამართლოს უფლებამოსილებაში. თუ სახელმწიფო შემოფარგლული იქნება მისი ქვეშაირი ფუნქციებით, მალე ყველა მიხვდება, რომ ეს საკითხები არ შედის თვით კანონის უფლებამოსილებაში.

მაგრამ შექმნით კანონი ძმობის პრინციპზე დაყრდნობით, განაცხადეთ რომ ყოველივე კარგი და ცუდი კანონიდან გამომდინარეობს, რომ კანონი პასუხისმგებელია პირად გასაჭირსა და სოციალურ უთანასწორობაზე, მაშინ კარი ღიაა გაუთავებელი საჩივრებისთვის, გალიზიანებადობის, არეულობის და რევოლუციისთვის.

სამართლიანობა თანასწორ უფლებებს გულისხმობს

კანონი სამართლიანობაა.

მართლაც რომ უცნაური იქნებოდა კანონი სხვა რამე რომ იყოს! განა სამართლიანობა არ წარმოადგენს უფლებას? განა უფლებები თანასწორია? რა უფლებით მაიძულებს კანონი დავემორჩილო მიმერელის, მელიონის, ტიერის ან ლუი ბლანის სოციალურ გეგმებს? თუ კანონს აქვს ასე მოქცევის მორალური უფლება, მაშინ რატომ არ აიძულებს ის ამ ბატონებს დაემორჩილონ *ჩემს გეგმებს*? ლოგიკურია განა იმის მტკიცება, რომ ბუნებამ არ მომანიჭა შესაფერისი წარმოსახვის უნარი უტოპიის წარმოსადგენად? კანონმა მხოლოდ ერთი ფანტაზია უნდა აირჩიოს მრავალთაგან, რომელსაც მთავრობის ორგანიზებულ ძალას დაუქვემდებარებს?

კანონი სამართლიანობაა.

მოდით ნულარ ვიტყვით, როგორც დღემდე ამბობენ, რომ ამ მოსაზრებით ის შეიძლება გახდეს ათეისტური, ინდივიდუალისტური და შეუბრალებელი, რომ ის თავისი შეხედულებებისამებრ შექმნის კაცობრიობის სახეს. ეს აბსურდული დასკვა მხოლოდ იმათთვისაა, ვისაც მთავრობის სჯერა და იმის, რომ კანონი კაცობრიობაა.

სისულელეა! ნუთუ მთავრობის ამ თაყვანისმცემლებს მართლა სწამთ, რომ თავისუფალი ადამიანები შეწყვეტენ მოქმედებას? გამომდინარეობს კი აქედან ის, რომ თუ ჩვენ აღარ მივიღებთ ენერჯიას კანონისგან, საერთოდ არ მივიღებთ მას, რომ თუ კანონი შეზღუდულია ჩვენი უნარის თავისუფალი გამოყენების დაცვაში, ჩვენ ვერ შევძლებთ ამ უნარის გამო-

ყენებას?

დავუშვათ, კანონი არ გვავალდებულებს მივსდეთ რელიგიურ რწმენას, გაერთიანების სისტემებს, განათლების მეთოდებს, შრომის რეგულირებას, ვაჭრობის რეგულირებას, ქველმოქმედების გეგმებს, განაპირობებს ეს იმას, რომ ჩვენ ჩავეფლოებით ათეიზმში, განდეგილობაში, უფიცობაში, სიღარიბესა და სიხარბეში? თუ ჩვენ ვართ თავისუფალნი, აქედან უნდა დავასკვნათ, რომ ჩვენ დავკარგავთ ღვთისადმი რწმენას, შევწყვეტთ ურთიერთობას, ერთმანეთის დახმარებას, ჩვენი უიღბლო ძმების სიყვარულს და დაცვას, ბუნების საიდუმლოებების შესწავლას და თვითგანვითარებას?

გზა კეთილშობილებისა და პროგრესისკენ

კანონი არის სამართლიანობა.

სწორედ სამართლიანობის კანონის შესაბამისად, უფლების ბატონობის ქვეშ, თავისუფლების, უსაფრთხოების, სტაბილურობისა და პასუხისმგებლობის გავლენით ყოველი ადამიანი მოიპოვებს მის ჭეშმარიტ ფასეულობას და მისი არსებობის უტყუარ ღირებულებას. მხოლოდ სამართლიანობის ამ კანონის წყალობით ნელა, მაგრამ კაცობრიობა უდავოდ შეძლებს, ღვთის ჩანაფიქრის მიხედვით, საზოგადოების წესიერ და მშვიდობიან პროგრესს მიაღწიოს.

მე მიმაჩნია, რომ ეს თეორიულად მართალია, რადგანაც რა საკითხის გარშემოც არ უნდა იყოს განხილვა, იქნება ეს რელიგიური, ფილოსოფიური, პოლიტიკური თუ ეკონომიკური, რასაც არ უნდა ეხებოდეს ეს — კეთილდღეობას, ზნეობას, თანასწორობას, უფლებას, სამართლიანობას, პროგრესს, პასუხისმგებლობას, თანამშრომლობას, საკუთრებას, შრომას, ვაჭრობას, კაპიტალს, ხელფასებს, გადასახადებს, მოსახლეობას, ფინანსებს თუ მთავრობას, ჩემი მეცნიერული ჰორიზონტის გადასახედოდან რა დონიდანაც არ უნდა დავიწყო კვლევები, ყოველთვის ერთ დასკვნამდე მივდივარ: ადამიანების ურთიერთობის პრობლემის გადაჭრის გზები თავისუფლებაში უნდა ვეძიოთ.

იღვის მტკიცებულება

მტკიცდება თუ არა ეს გამოცდილებით? გადაავლეთ თვალი მსოფლიოს. რომელ ქვეყნებში ცხოვრობს უფრო მშვიდი, ზნეობრივი და ბედნიერი ხალხი? ქვეყნებში, სადაც კანონი ყველაზე ნაკლებად ერევა პირად საქმეში, სადაც მთავრობის ზემოქმედება ნაკლებ იგრძნობა, სადაც პიროვნებას ყველაზე მეტი შესაძლებლობები აქვს, ხოლო თავისუფალ აზრს დიდი გავლენა, სადაც ადმინისტრაციული ძალები სუსტნი და უმცირესობაში არიან, სადაც გადასახადები მსუბუქი და ყველასთვის თანაბარია და უკმაყოფილების გრძნობის გავლიძებას ადამიანებში თითქმის არ აქვს საფუძველი, სადაც ინდივიდუუმები და ჯგუფები უფრო აქტიურად ასრულებენ მათზე დაკისრებულ მოვალეობებს, სადაც ადამიანების ზნეობა, რომლებიც არასრულფასოვნებად არიან შერაცხულნი, მუდმივად ვითარდება, სადაც ვაჭრობა, საკრებულოები და ასოციაციები ნაკლებ შეზღუ-

დულია, სადაც შრომა, კაპიტალი და მოსახლეობა ყველაზე ნაკლებად ზარალდება იძულებითი გადაადგილებისგან, სადაც კაცობრიობა ყველაზე მეტად მისდევს მის ბუნებრივ მისწრაფებებს, სადაც ადამიანის გამოგონებანი თითქმის ჰარმონიაშია ღვთის კანონებთან. მოკლედ რომ ვთქვათ, ყველაზე ბედნიერი, ზნეობრივი და მშვიდობიანი ერი არის ის, ვინც მტკიცედ მისდევს შემდეგ პრინციპს: მიუხედავად იმისა, რომ კაცობრიობა არ არის სრულყოფილი, მთელი იმედი ემყარება პიროვნების თავისუფალ და ნებაყოფლობით მოქმედებას მისი უფლებების ფარგლებში; კანონი ან ძალა გამოყენებული უნდა იყოს მხოლოდ საყოველთაო სამართლიანობის ადმინისტრირების მიზნით.

სხვების მართვის სურვილი

უნდა ითქვას, რომ სამყაროში ძალიან ბევრი “დიდი” ადამიანია – კანონმდებლები, ორგანიზატორები, კეთილისმყოფელები, ხალხთა ლიდერები, ერის მამები, და ა.შ. და ა.შ. ძალიან ბევრი ადამიანი თავის თავს საზოგადოებაზე მაღლა აყენებს, ისინი თავიანთ კარიერას მისი ორგანიზების, პატრონობის და მართვის გზით იკეთებენ.

მაგრამ ვიღაც იტყვის: “თქვენც ხომ იგივეს აკეთებთ?”

მართალია, მაგრამ მე სრულიად განსხვავებული შინაარსით ვმოქმედებ, თუ მე შევუერთდი რეფორმატორთა რიგებს მხოლოდ იმ მიზნით, რომ დავარწმუნო თავი დაანებონ ადამიანებს. მე ადამიანებს ზემოდან არ ვუყურებ, როგორც ვანკაზონი თავის ავტომატს. როგორც ფიზიოლოგი ადამიანის სხეულს აღიქვამს ისეთად, როგორც არის, მეც ასევე ვიღებ ადამიანებს ისეთებად, როგორებიც არიან. მე მხოლოდ სწავლა და აღფრთოვანება მსურს.

სხვების მიმართ ჩემს დამოკიდებულებას კარგად აღწერს ერთი ცნობილი მოგზაურის მონათხრობი: ერთხელაც ის მოხვდა ველურ ტომში, სადაც ქალმა ის იყო ბავშვი დაბადა, რომელსაც ბეჭდებით, კაუჭებით და თოკებით შეიარაღებული წინასწარმეტყველის, ჯადოქრების და ექიმბაშების ბრბო შეესია. ერთმა თქვა: “ეს ბავშვი ვერასდროს შეიგრძნობს მშვიდობის სურნელს სანამ მის ნესტოებს არ გავწვავ”, მეორემ თქვა: “ის ვერაფერს გაიგონებს სანამ მე არ გავწვავ მისი ყურის ბიბილოებს მხრებამდე”, მესამემ თქვა: “ის ვერ ნახავს მზის სინათლეს, სანამ არ დაფურცავ თვალებს”, მეოთხემ თქვა: “ის ვერ გასწორდება, სანამ ფეხებს არ მოვუდრეკ”, მეხუთემ თქვა: “ეს ვერ ისწავლის ფიქრს, სანამ არ გავუბრტყელებ თავის ქალას.”

“შეჩერდით!” – დაიყვირა მოგზაურმა: “ღმერთმა ყველაფერი ისე შექმნა, როგორც საჭიროა, ნუ გგონიათ, რომ მასზე უკეთესი ხართ, ღმერთმა უბოძა ორგანოები ამ სუსტ არსებას, დაე ისინი განვითარდნენ და გაძლიერდნენ ვარჯიშით, მოხმარებით, გამოცდილებით და თავისუფლებით.”

ნება მოგვეცით, ვცადოთ რა არის თავისუფლება

ღმერთმა ადამიანებს მისცა ყველაფერი, რაც მათ სჭირდებათ მათი და-

ნიშნულების შესასრულებლად. მან გაითვალისწინა როგორც საზოგადოების, ისე ადამიანის ფორმა. სოციალური ორგანოები ისეა მოწყობილი, რომ თავისუფლების სუფთა ჰაერზე ჰარმონიულად განვითარდება. ძირს ექიმბაშები და ორგანიზატორები! ძირს მათი ბეჭდები, ჯაჭვები, კაუჭები, მარნუხები! ძირს მათი ხელოვნური სისტემები! ძირს სახელმწიფო ადმინისტრატორების ახირებანი, მათი სოციალური პროექტები, ცენტრალიზაცია, ტარიფები, სახელმწიფო სკოლები, სახელმწიფო რელიგია, უფასო კრედიტი, საბანკო მონოპოლიები, რეგულირება, შეზღუდვები, დაბეგვრის საშუალებით თანასწორობის მიღწევა და მათი ღვთისმოსაობა!

ახლა კი, როცა კანონმდებლებმა და კეთილისმოსურნეებმა საზოგადოებას ასე უჩუმრად მოახვიეს თავს ეს სისტემა, ახლა მაინც გაჩერდნენ იქ, საიდანაც დაიწყეს.

დაე მათაც უარყონ ეს სისტემა და შეიცნონ თავისუფლება, რომელიც ღვთის რწმენის აღიარება და მისი შრომის დაფასებაა.

კლთდ ურედერიკ ბასტია

1850

ის, რატ ჩანს და ის, რატ არ ჩანს

“ის რაც ჩანს და ის, რაც არ ჩანს” 1850 წელს რომში დაინერა. ტუბერკულო-ზით დაავადებული ბასტია ვერ მოესწრო მის გამოქვეყნებას.

- ადამიანები, როგორც წესი, ხედავენ მხოლოდ იმას, რაც ზედაპირზეა და უგულვებელყოფენ იმას, რაც დაფარულია;
- ადამიანების მოთხოვნილებები უსასრულოა, მათი დაკმაყოფილების შესაძლებლობები - შეზღუდული;
- ბუნება აწესებს საზღვრებს, რომელთა დაძლევა შეუძლებელია;
- სახელმწიფოს ნებისმიერი ჩარევა, რომელიც მიმართულია სამუშაო ადგილების შექმნისა თუ ე.წ. შიდა ბაზრის დაცვისკენ, საგადასახადო შემოსავლების გადანაწილებას იწვევს და ხელოვნურად ზრდის ფასებს;
- გადასახადები და ბაჟი ფულს დაგროვებიდან და წარმოებიდან გადანაწილებისკენ მიმართავს;
- საბაჟო ტარიფები იაფ და ექსკლუზიურ იმპორტს აძვირებს, რაც დაგროვებასა და ინვესტიციებს ამცირებს;
- სამეურნეო საქმიანობაში დაწესებული ნებისმიერი სახის ბარიერი, საბოლოო ჯამში, საყოველთაო კეთილდღეობას ამცირებს.

ის, რაც ჩანს და ის, რაც არ ჩანს

შესავალი

ეკონომიკის სფეროში ნებისმიერი ქმედება, ჩვევა, დადგენილება და კანონი ბადაბს არა ერთ, არამედ შედეგების მთელ ჯაჭვს. ამათგან მხოლოდ ერთი, პირველი მჟღავნდება უშუალოდ, მის გამომწვევ მიზეზთან ერთად – ეს არის *ის, რაც ჩანს*. დანარჩენი მჟღავნდება ერთი მეორის მიმდევრობით – ეს არის *ის, რაც არ ჩანს* და ჩვენთვის უკეთესია თუ მათ წინასწარ განვჭვრეტთ.

განსხვავება ცუდ და კარგ ეკონომისტს შორის ისაა, რომ პირველი ითვალისწინებს იმ შედეგებს, რომლებიც ჩანს, ხოლო მეორე იმასაც ითვალისწინებს რაც ჩანს და იმასაც, რისი განჭვრეტაც აუცილებელია.

ეს განსხვავება ძალიან დიდია, რადგან თითქმის ყოველთვის ისე ხდება, რომ პირველი შედეგები ხელსაყრელია, ხოლო შემდგომი — უკვე დამღუპველი და *პირიქით*. აქედან გამომდინარეობს, რომ ცუდი ეკონომისტი თავის არჩევანს აკეთებს მცირე კეთილდღეობაზე, რომელსაც მომავალში დიდი ბოროტება მოჰყვება, მაშინ, როცა ჭეშმარიტი ეკონომისტი მომავლის საყოველთაო კეთილდღეობაზე აკეთებს არჩევანს და დღეს მცირე ბოროტების არსებობას რისკავს.

იგივე პრობლემას ვაწყდებით ჰიგიენასა და ზნეობასთან მიმართებაში, ხშირად ამა თუ იმ ჩვევის პირველი ნაყოფი რაც უფრო ტკბილია, მით უფრო მწარეა დანარჩენები. მაგალითისთვის მოვიყვანოთ გარყვნილება, სიზარმაცე, მფლანგველობა. მაშასადამე, როცა ადამიანი მხოლოდ ხილულ შედეგებს ხედავს და არ შეუძლია იმის განჭვრეტა რაც არ ჩანს, იგი როგორც მიდრეკილებით, ისე გათვლებით დამღუპველ ჩვევებსაა დამორჩილებული.

ამით აიხსნება კაცობრიობის არსებობის ფატალურად მძიმე პირობები. უვიცობა კაცობრიობას აკვნიდანვე მოჰყვება, როცა მისი მოქმედებანი პირველი შედეგებითაა განპირობებული, იმ შედეგებით, რომლებსაც დაბადებისას აღიქვამს. მას საკმაოდ ბევრი დრო სჭირდება იმისთვის, რომ ისწავლოს დანარჩენი შედეგებისთვის ანგარიშის განევა. ამას კი მას ორი განსხვავებული მასწავლებელი ასწავლის: გამოცდილება და წინდახედულობა. გამოცდილება ეფექტური, მაგრამ მკაცრი მასწავლებელია. ის გვასწავლის ჩვენი ქმედებების შედეგების შეცნობას მათი ჩვენსავე თავზე გამოცდით და, რა თქმა უნდა, ბოლოს და ბოლოს მივხვდებით, რომ

ცეცხლი წვავს მას შემდეგ, რაც ჩვენს თავზე გამოვცდით. ასეთი მკაცრი მასწავლებლის ნაცვლად ვისურვებდი სხვას, შედარებით უფრო ღმობიერს — წინდახედულობას. სწორედ ამიტომაც განვიხილავ სხვადასხვა ეკონომიკური მოვლენების შედეგებს, სადაც ერთმანეთს დავუპირისპირებ იმას, რაც ჩანს და იმას, რაც არ ჩანს.

ჩამსხვრეული ფანჯარა

ოდესმე თუ შესწრებიხართ კეთილშობილ ბურჟუა ჟაკ ბონომის რისხვას, როცა მისმა დაუდევარმა შვილმა ფანჯარა ჩაუმსხვრია?

თუ თქვენ შეესწართ ამ სანახაობას, მაშინ თქვენც, ისევე, როგორც დანარჩენი თვითმხილველები, რომელთა რაოდენობა ოცდაათ კაცს აღემატებოდა, თითქოს პირი გქონოდათ შეკრული, იჩქარებდით სანყალი მეპატრონის დამშვიდებას შემდეგი სიტყვებით: “ზოგი ჭირი მარგებელია. მრენველობის საფუძველს მსგავსი შემთხვევები ქმნის, რა ბედი ეწეოდათ მემუშეებს, შუშები რომ არასდროს ტყდებოდეს?”

ამ ნუგეშსაცემ სიტყვებში მთელი თეორია იმალება, რომლის განხილვაც ამ მარტივი მაგალითის მიხედვით ურიგო არ იქნებოდა, რადგან ეს სწორედ ის თეორიაა, რომლითაც, სამწუხაროდ, ჩვენში ეკონომიკის მმართველი სახელმწიფო ინსტიტუტები ხელმძღვანელობენ.

თუ დავუშვებთ, რომ შუშის შესაკეთებლად საჭიროა 6 ფრანკი და ამით იმის თქმა სურთ, რომ ამ შემთხვევამ შუშის მრენველობას 6 ფრანკი შემატა და ამ 6 ფრანკით მას დიდი დახმარება გაენია, მაშინ მე ამ მსჯელობას სრულიად ვეთანხმები, რადგან ის აბსოლუტური ჭეშმარიტებაა. მოვა მემუშე, შეასრულებს თავის სამუშაოს, მიიღებს 6 ფრანკს, ხელეებს მოიფშენებს და გულში დალოცავს დაუდევარ ბავშვს, *ეს არის ის, რაც ჩანს*.

მაგრამ თუ მსჯელობის გზით მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ შუშების ხშირი მსხვრევა კარგია, რადგან ის ფულის ბრუნვას უწყობს ხელს, ანუ მთელი მრენველობის წახალისებას ემსახურება, ამ შემთხვევაში მე ვალდებული ვარ წამოვიძახო: “შეჩერდით! თქვენი თეორია მხოლოდ იმით იფარგლება, *რაც ჩანს* და არ სურს დაინახოს ის, *რაც არ ჩანს*.”

ხოლო არ ჩანს ის, რომ ბურჟუას 6 ფრანკის რაღაც სხვა ნივთზე დახარჯვა შეეძლო, მას ეს აღარ შეუძლია. არ ჩანს, მას რომ არ დასჭირვებოდა ახალი შუშის ჩასმა გატეხილის სანაცვლოდ, ის შეძლებდა თავისთვის ძველის ნაცვლად ახალი ფეხსაცმლის ან თავისი ბიბლიოთეკისთვის ახალი წიგნის ყიდვას. მოკლედ რომ ვთქვათ, ის ამ 6 ფრანკს სხვა რამეში გამოიყენებდა, რასაც ახლა ველარ მოახერხებს.

მოდით გადავხედოთ მრენველობას ზოგადად მოცემული მდგომარეობიდან. შუშა გატეხილია და ამით შუშის მრენველობა 6 ფრანკით გამდიდრდა; *ეს არის ის, რაც ჩანს*. ხოლო თუ მხედველობაში მიიღებდნენ *იმას, რაც არ ჩანს*, როგორც უარყოფით ფაქტს, ხოლო *იმას, რაც ჩანს*, დადებითს, მაშინ მიხვდებოდნენ რომ ზოგადად ეროვნული მრენველობისთვის არავითარი მოგება არ მოაქვს იმას, შუშა გატყდებოდა თუ არა.

მოდით ახლა თვით ჟაკ ბონომს შევხედოთ.

პირველი ვარაუდის მიხედვით, რომ ფანჯარა გატყდა, ის ხარჯავს 6 ფრანკს და სანაცვლოდ იძენს იგივე, არაფრით ნაკლებ ან მეტ შუშას. მეორე ვარაუდის მიხედვით, რომ ფანჯარა არ გატყდა, ის დახარჯავდა 6 ფრანკს ახალ ფეხსაცმელზე და ერთდროულად ექნებოდა როგორც ახალი ნყვილი ფეხსაცმელი, ისე ფანჯარა.

იქიდან გამომდინარე, რომ ჟაკ ბონომი საზოგადოების ნაწილია, ხოლო საზოგადოება ერთი მთლიანი ორგანიზმი, უნდა დავასკვნათ, რომ საზოგადოების ერთობლივი შრომისა და მოხმარების შეჯამების შედეგად, ჩამსხვრეული ფანჯრის ღირებულება დაკარგულად ჩაითვლება.

თუ ზემოთ თქმულს განვაზოგადებთ მივალთ მოულოდნელ დასკვნამდე, რომ “საზოგადოება ნივთების ღირებულებას კარგავს მათი უსარგებლო განადგურებით” და იგივე განზოგადებით ასევე მივალთ აქსიომამდე, რომლის გაგონებისას პროტექციონისტებს თმა ყალყზე დაუდგებათ: “გატყვია, გაფუჭება, განიავება ეროვნული წარმოების ნახალისებას სულაც არ ნიშნავს”, მოკლედ რომ ვთქვათ “ნგრევას მოგება არ მოაქვს.”

რას იტყვით თქვენ, მრეწველობის ხელმძღვანელო ან თქვენ, ბატონი დე სენ-შამანის მიმდევრებო, რომელმაც აღსადგენი სახლების რიცხვის მიხედვით, პარიზის დანვით მიღებული მოგება ზუსტად გათვალა?

ძალიან ვწუხვარ რომ ამ მეტად შემოქმედებით გათვლებში დაეჭვება მიხდება, არადა მათი სული ჩვენს კანონმდებლობაში ძევს, მაგრამ მე ვთხოვ ბატონ დე სენ-შამანს ხელახლა დაითვალოს ეს მოგება, ოღონდ ანგარიში გაუწიოს იმას, რაც არ ჩანს და დაუპირისპიროს იმას ის, რაც ჩანს.

მკითხველმა კარგად უნდა გაიაზროს, რომ ამ პატარა დრამაში, რომელიც შემოგთავაზეთ, მონაწილეობს არა ორი, არამედ სამი პირი. ერთი ჟაკ ბონომია. ის წარმოადგენს მოხმარებელს, რომელიც გატყეხილი შუშის გამო იძულებულია დასჯერდეს ერთ სიამოვნებას ორის ნაცვლად. მეორე პირია მეშუშე, რომელიც წარმოადგენს მწარმოებელს და რომელმაც ამ შემთხვევის შედეგად მოგება ნახა. მესამე პირია მენალე (ან სხვა ნებისმიერი ხელოსანი), რომლის შრომაც იგივე შემთხვევის გამო დაზარალდა.

ეს მესამე პირი, რომელიც ყოველთვის ჩრდილში დგას, წარმოადგენს იმას, რაც არ ჩანს და პრობლემის გადაჭრის აუცილებელი ელემენტია, გვასწავლის იმის დანახვას თუ როგორი უაზრობაა მოგების ნგრევაში ძიება. მოგვიანებით სწორედ ეს მესამე პირი დაგვანახებს, რომ მოგების შეზღუდვებში ძიება ასევე დიდი უაზრობაა, რადგანაც ეს სხვა არაფერია, თუ არა ნაწილობრივი განადგურება. კარგად გაიაზრეთ შეზღუდვების სასარგებლოდ მოყვანილი ყველა მტკიცებულება და თქვენ ვერაფერს აღმოაჩენთ გარდა შემდეგი გავრცელებული სიტყვების პარაფრაზებისა: “რა ბედი ეწეოდათ მეშუშეებს შუშები რომ არ ტყდებოდეს?”

ჯარის დათხოვნა

კონკრეტულ ადამიანებთან მიმართებაში ყველაფერი ისევე ხდება, როგორც მასებთან მიმართებაში; რაიმე სიამოვნების მისაღებად, ის, ბუნებრივია, ფიქრობს იმაზე, ღირს თუ არა მასში იმის გადახდა, რაც ის ღირს.

ერისთვის უსაფრთხოება უმნიშვნელოვანესი საკითხია და თუ ამ ამოცანის მისაღწევად საჭიროა ასი ათას კაციანი არმია, ამის საწინააღმდეგოს ვერაფერს ვხედავ. ეს სიამოვნება გარკვეულ მსხვერპლს მოითხოვს.

არ მსურს ჩემი პოზიცია არასწორად იყოს გაგებული; დავუშვათ, ასამბლეის წევრმა წინადადება წამოაყენა ასი ათასი კაცის დათხოვნის შესახებ, ასი მილიონი გადასახადების გადამხდელისთვის გადასახადების შემსუბუქების ხარჯზე.

თუ მხოლოდ შემდეგი პასუხით შემოვიფარგლებით, რომ “ეროვნული უსაფრთხოებისთვის ასი ათასი ადამიანი და ასი მილიონის ფული აუცილებელია, ეს მსხვერპლშენიშვებაა, მაგრამ მის გარეშე საფრანგეთი ან ფრაქციებისგან შუაზე იქნებოდა გაგლეჯილი, ან უცხო ძალების მიერ დაპყრობილი.” მე არაფერი მაქვს ამ არგუმენტის საწინააღმდეგო, რომელიც შეიძლება სწორიცაა ან არასწორიც, რადგან ის, ეკონომიკური თეორიის თვალსაზრისით, მცდარი არ არის. მაგრამ შეცდომა თავს მაშინ წარმოაჩენს, როცა პრიორიტეტად თავად მსხვერპლშენიშვება ცხადდება და ეს ვილაციისთვის მოგების წყარო ხდება.

ძლიერ შევცდებოდი თუ ვიფიქრებდი, რომ ამ წინადადების ავტორი თავის ადგილს დაუბრუნდება და არც ერთი ორატორი არ უპასუხებს შემდეგი შინაარსის სიტყვებით: “ასი ათასი კაცის დათხოვნა! ხვდებით მაინც რას ამბობთ? რა ბედი ეწევა მათ? სად იშოვიან საცხოვრებელს? ნუთუ არ იცით რომ სამუშაო ადგილები არასაკმარისია და ყველა ადგილი გადატვირთულია? ნუთუ ამ ხალხს ქუჩაში დატოვებთ კონკურენციის გაზრდის და ხელფასების განაკვეთზე ზენოლის მიზნით? ხოლო დღეს, როცა ცხოვრება ისედაც რთულია, განა შესაფერისი დროა, რომ სახელმწიფომ ასი ათასი ახალი უმუშევარი ადამიანი დააპუროს? იფიქრეთ იმაზეც, რომ ჯარი ღვინის, ტანსაცმლის და იარაღის მომხმარებელია, რაც გარნიზონის ქალაქებში წარმოების განვითარებას უწყობს ხელს. მოკლედ, ეს ღვთის წაყლობაა უამრავი მომმარაგებლისთვის. ნუთუ არ გაშფოთებთ მრეწველობის ამ უდიდესი მამოძრავებელი ძალის განადგურება?”

ამკარაა, ეს კამათი ასი ათასი ჯარისკაცის სასარგებლოდ წყდება, ამ სამსახურის აუცილებლობიდან გამომდინარე მიზეზებისა და ეკონომიკური შეხედულებების გამო. ეს სწორედ ის შეხედულებებია, რომელთაც უარეყოფ.

ასი ათას კაცს, რომელთა შენახვა გადასახადების გადამხდელებს ასი მილიონი უჯდებათ, მომწოდებლებისთვის იმდენი მოგება მოაქვს, რამდენის მიწოდებაც შესაძლებელია ამ ასი მილიონით; *ეს არის ის, რაც ჩანს*. მაგრამ ეს ასი მილიონი, რომელიც გადასახადების გადამხდელების ჯიბიდანაა ამოღებული, გადამხდელებს და მომწოდებლებს იმდენით აზარალებს, რამდენის მიწოდებაც შესაძლებელია მათთვის ამ ასი მილიონით; *ეს არის ის, რაც არ ჩანს*. ახლა მოდით ყველაფერი დაითვალოთ, შეაჯამეთ და მითხარით ადამიანები ამით რა მოგებას ნახავენ?

ჩემი მხრივ გეტყვით სად ძევს დანაკარგი, ხოლო სიმარტივისთვის ასი ათასისა და მილიონის მაგიერ, ერთი კაცი და ათასი ფრანკი განვიხილოთ.

დავუშვათ, ჩვენ ვიმყოფებით “ა” სოფელში. მოდიან სერჟანტები და ერთი კაცი ჯარში მიჰყავთ, ასევე მოდიან გადასახადების ამკრებნიც და ათას ფრანკს იღებენ. ეს ადამიანი თანხასთან ერთად ქ. მეცში მიჰყავთ. ეს თანხა ერთი წლის განმავლობაში ამ ადამიანის შესანახადაა განკუთვნილი, რომელიც, თავის მხრივ, არაფრითაა დაკავებული.

თუ თქვენ ყურადღებას მხოლოდ ქ. მეცზე გაამახვილებთ, თქვენ მართალი ბრძანდებით, ეს ქმედება საკმაოდ მომგებიანია, მაგრამ თუ ყურადღებას “ა” სოფელზე გაამახვილებთ, ყველაფერს განსხვავებულად განსჯით, რადგან მხოლოდ ბრმა თუ ვერ დაინახავს, რომ ამ სოფელმა დაკარგა მუშა და ათასი ფრანკი, რომელიც მისი გასამრჯელო უნდა ყოფილიყო, ისევე, როგორც ის წარმოება, რომელიც ამ ათასი ფრანკის დაბანდებით შეიძლებოდა გაფართოებულიყო.

ერთი შეხედვით შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ კომპენსაციას აქვს ადგილი. ფენომენი, რომელსაც ადგილი ექნებოდა სოფელში, ახლა მეცში გვხვდება. მაგრამ აი სად ჩანს დანაკარგი: სოფელში ის იყო მუშა, ბარავდა და შრომობდა. მეცში კი ის ჯარისკაცია, მწკრივში დგას და ხან ერთ, ხან კი მეორე მხარეს დააბიჯებს. ფული და მიმოქცევა ორივე შემთხვევაში ერთი და იგივეა, მაგრამ პირველ შემთხვევაში შრომის ნაყოფიერების სამას დღესთან გვაქვს საქმე, მეორე შემთხვევაში კი — არამწარმოებლური შრომის სამას დღესთან, რა თქმა უნდა, იმის გათვალისწინებით, რომ სამხედრო სამსახურის რაღაც ნაწილი საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისთვის აუცილებელი არ არის.

დავუშვათ, ჯარი დაითხოვეს, თქვენ მიმითითებთ ასი ათას უმუშევარზე და იმაზე, რომ კონკურენცია სახელფასო განაკვეთებს შეამცირებს, ეს არის ის, რასაც თქვენ ხედავთ.

მაგრამ ის, რასაც ვერ ხედავთ, შემდეგში მდგომარეობს: თქვენ ვერ ხედავთ, რომ ასი ათასობით ჯარისკაცის გათავისუფლება, ამასთანავე მილიონი ფრანკის აორთქლებას კი არა, არამედ მათ გადასახადების გადამხდელებისთვის დატოვებას ნიშნავს. თქვენ ვერ ხედავთ, რომ ბაზრისთვის ასი ათასი მუშის მიწოდებით, მას ასევე აჯერებთ ასი მილიონი ფრანკით, რომელიც მათი სამუშაოს ანაზღაურებაა. შესაბამისად, მოქმედება, რომლის საფუძველზეც მუშათა მიწოდება იზრდება, მოთხოვნასაც ზრდის. აქედან გამომდინარეობს, რომ ხელფასების შემცირების შიში უსაფუძვლოა. თქვენ ვერ ხედავთ, რომ როგორც ჯარის დათხოვნამდე, ისე მის მერე, ქვეყანაში ასი მილიონი ფრანკი ასი ათას კაცს შეესაბამება. მთელი განსხვავება იმაშია, რომ დათხოვნამდე ქვეყანა ას მილიონს ასი ათას კაცს არაფრის კეთებაში უხდოდა, ხოლო მას შემდეგ ის იგივე თანხას მათ მუშაობაში უხდის. ერთი სიტყვით კი, თქვენ ვერ ხედავთ, რომ როცა გადამსახადების გადამხდელი ჯარისკაცს არაფერში ან მუშას რაღაცაში უხდის ფულს, ორივე შემთხვევაში ფულის მიმოქცევის საბოლოო შედეგები ერთი და იგივეა, მხოლოდ მეორე შემთხვევაში, განსხვავებით პირველისგან, გადასახადების გადამხდელი სანაცვლოდ რაღაცას უშუალოდ იღებს. დასკვნა კი ისაა, რომ დანაკარგები ერს ანადგურებს.

სოფიზმი, რომელსაც ვეჭიდები, ვერ გაუძლებს განვრცობის გამოც-

დას, რაც პრინციპების შემონახვის საუკეთესო გზაა. თუკი ყველაფერი ანაზღაურებულია, ყველა ინტერესი დაკმაყოფილებულია, ხოლო ჯარის ზრდას ეროვნული მოგება მოსდევს, რატომაც არ უნდა გაერთიანდეს მისი დროშის ქვეშ ქვეყნის მთელი მამრობითი სქესის მოსახლეობა?

გადასახადები

ოდესმე თუ გქონიათ შესაძლებლობა, მოგესმინათ შემდეგი ფრაზა: ყველაზე კარგი ინვესტიცია გადასახადებია. ერთი შეხედვით რამდენი ოჯახი ხეირობს ამით და როგორ მოქმედებს ის ნარმოებაზე, ის ხომ დაუშრეტელი ნაკადულია, ის თვით სიცოცხლეა.

ამ მოსაზრების უკუსაგდებად წინამდებარე არგუმენტს მოვიყვან. პოლიტიკონომიას კარგად მოეხსენება, რომ მისი არგუმენტები ისეთი თავშესაქცევი არ არის რომ ხშირად განმეორდეს, სწორედ ამიტომ *“განმეორება სასიამოვნოა”* შეცვალა სიტყვებით *“განმეორება ცოდნის დედაა.”*

შესაძლებლობები, რომლებსაც ჩინოვნიკები ექომაგებიან, არის ის, რაც ჩანს. მიმწოდებლების სარგებლის ზრდა ასევე არის ის, რაც ჩანს. სწორედ ადრე რომ ეს გვაბრძავებს.

ხოლო უსიამოვნებანი, რომელთა თავიდან აშორება გადასახადების გადამხდელებს უხდებათ, არის ის, რაც არ ჩანს, ასევე არ ჩანს მომწოდებლების ზიანიც, მიუხედავად იმისა, რომ ეს თავისთავად ცხადი უნდა იყოს.

როდესაც სახელმწიფო მოხელე თავისი სიამოვნებისთვის ხარჯავს *ასი სუთი* (“სუ” ფრანგული ფულის ერთეული ბასტიას დროს. რედაქტორის შენიშვნა) *მეტს*, ეს იმას ნიშნავს, რომ გადასახადების გადამხდელი *ასი სუთი ნაკლებს ხარჯავს*.

სახელმწიფო მოხელის ხარჯები ცხადია, იმიტომ, რომ ეს ხდება ყველას თვალწინ, მაგრამ გადამხდელების ხარჯები არ ჩანს, რადგან, სამწუხაროდ, მათი განხორციელების საშუალებას არ აძლევენ.

თქვენ ერს გვალვისგან გამომშრალ ნიადაგს, ხოლო გადასახადებს შხაპუნა წვიმას აღარებთ. დაე იყოს ასე, მაგრამ შეეკითხეთ თქვენს თავს საიდან მოდის წვიმა? იქნებ სულაც გადასახადებია ის, რაც ნიადაგს სინოტივებს ართმევს და აშრობს?

თქვენ კვლავ უნდა ჰკითხოთ საკუთარ თავს: *“შესაძლებელია რომ ნიადაგი წვიმისგან იგივე რაოდენობის სინოტივებს იღებდეს, რომელსაც ის აორთქლების შედეგად კარგავს?”*

ერთი რამ ცხადია, როცა ჟაკ ბონომი ას სუს გადასახადის ამკრებს აძლევს, სანაცვლოდ არაფერს იღებს, ხოლო შემდგომ, როცა სახელმწიფო მოხელე ას სუს ხარჯავს და ჟაკ ბონომს შესაბამისი რაოდენობის პურის ან შრომის სანაცვლოდ უბრუნებს, საბოლოოდ, ჟაკ ბონომი მაინც კარგავს 5 ფრანკს.

ძალიან ხშირად, სავსებით სამართლიანად, სახელმწიფო მოხელე ჟაკ ბონომს შესაბამისი ღირებულების მომსახურებას უწევს, ამ შემთხვევაში ორივე მხარე მოგებული რჩება და უბრალოდ მომსახურების ურთიერთგაცვლას აქვს ადგილი.

ჩემს არგუმენტებს საჭირო მოხელეების სანინააღმდეგო არაფერი აქვს. იმის თქმა მინდა, რომ თუ თქვენ გაქვთ რაიმე თანამდებობის შექმნის სურვილი, ჯერ მისი საჭიროება დაამტკიცეთ, დაგვანახეთ, რომ ჟაკ ბონომისგან მისი წილი გადასახადის აღების შემთხვევაში, მას ის უკანვე შესაფერისი მომსახურების სახით დაუბრუნდება. აქ მოყვანილი არგუმენტის გარდა, ნუ წამოაყენებთ არგუმენტად რომელიღაც სახელმწიფო მოხელეს, მისი ოჯახის და მიმწოდებლების სარგებელს, ნურც იმის მტკიცებას შეეცდებით, რომ ეს დასაქმების ნახალისებას უწყობს ხელს.

როცა ჟაკ ბონომი სახელმწიფო ჩინოვნიკს ას სუს სასარგებლო სამსახურისთვის აძლევს, ეს იგივეა, რაც მენალიდან ახალ წყვილ ფეხსაცმელში ასი სუს გადახდა.

მაგრამ როცა ჟაკ ბონომი ჩინოვნიკს აძლევს ას სუს და სანაცვლოდ არაფერს იღებს, ეს იგივეა, რაც ამ ფულის ყაჩაღისთვის მიცემა.

სისულელეა იმის თქმა, რომ სახელმწიფო მოხელე ამ ფულს ეროვნული წარმოების ნახალისების დიდებული საქმისთვის დახარჯავს, ყაჩაღიც ხომ იმავეს მოიმოქმედებდა, ისევე, როგორც ჟაკ ბონომი, გზაზე კანონით და კანონის დარღვევით მოქმედ პარაზიტებს რომ არ გადააჰყროდა.

მოდით მივეჩვიოთ მოვლენების განსჯას არა მარტო იმის მიხედვით თუ რა ჩანს, არამედ იმის მიხედვითაც, რაც არ ჩანს.

გასულ წელს ფინანსური კომიტეტის წევრი ვიყავი. მაშინ ოპოზიციის წევრებს ჯერ კიდევ არ რიცხავდნენ კომისიებიდან სისტემატურად. ამ საკითხში დამფუძნებელთა კრება ბრძნულად იქცეოდა. სწორედ მაშინ მოკლემინე ბატონი მ. ტიერის სიტყვა: “ჩემი ცხოვრება ლეგიტიმისტების და კლერიკალების პარტიების წინააღმდეგ ბრძოლაში გავატარე. მას შემდეგ, რაც საერთო საშიშროებამ ერთმანეთს დაგვაახლოვა, უშუალო საუბრების შემდეგ მივხვდი, რომ ისინი ისეთი ურჩხულები არ არიან, როგორც დაც წარმომედგინა.”

უნდობლობა გაზვიადებულია, პარტიებს შორის, რომლებიც არასოდეს ერთიანდებიან, სიძულვილი მძვინვარებს; თუ უმრავლესობა უმცირესობას კომისიებზე დასწრების ნებას დართავს, შესაძლოა აღმოჩნდეს, რომ განსხვავებული მხარეების იდეები არც ისე შორს დგას ერთმანეთისგან და მათი განზრახვები არც ისე უზნეოა, როგორც ჩანს.

ასეა თუ ისე, შარშან ფინანსური კომიტეტის წევრი ვიყავი. ყოველთვის, როცა ჩვენი რომელიმე კოლეგა ამტკიცებდა, რომ პრეზიდენტს, მინისტრებს და ელჩებს უფრო ზომიერი ხელფასი უნდა დაენიშნოთ, მას შემდეგნაირად პასუხობდნენ: “სამსახურეობრივი მოვალეობის უკეთ შესრულების მიზნით, ზოგიერთი თანამდებობის პირის განსაკუთრებული ღირსებებით შემკობა გვინევს, რათა თანამდებობებზე ღირსეული ხალხი მოვიზიდოთ. უამრავი გაჭირვებული მიმართავს პრეზიდენტს თხოვნით და უსიამოვნო მდგომარეობაში აყენებს, მას ხომ მუდამ უარის თქმა უნევს. სამინისტროების მუშაობის სალონური სტილი კი კონსტიტუციური მთავრობების მექანიზმის ნაწილია.”

მართალია, ამგვარი არგუმენტების უარყოფა ძალიან მარტივია, მა-

გრამ ისინი უდავოდ იმსახურებენ სერიოზულ ყურადღებას და განხილვას, რადგან ისინი დაფუძნებულია საზოგადოებრივ ინტერესზე, მიუხედავად იმისა, სწორადაა იგი განსაზღვრული თუ არა. რაც შემეხება მე, ამ ყველაფერს გაცილებით უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩემთვის, ვიდრე რომელიმე თანამედროვე კატონისთვის (*ნარჩინებული გვარი ძველ რომში. მთარგმნელის შენიშვნა*), რომელიც შურიტ და წუნურაქობით გამოირჩევა.

ყველაზე მეტად რაც ჩემს სინდისს ალაშფოთებს და მაიძულებს ჩემი ქვეყნის ინტელექტუალური რესურსების გამო გავნითლდე, არის ფეოდალიზმის აბსურდული გადმონაშთი, რომელსაც დღემდე მხარს უჭერენ: “დიდებული სახელმწიფო მოხელეების ფუფუნება ახალისებს ხელოვნებას, მრენველობას და შრომას. როცა სახელმწიფოს თავკაცები და მინისტრები წვეულებებს და საღამოებს მართავენ, ეს სოციალური ორგანიზმის ყველა არტერიასა და ვენაში სიცოცხლეს ამოძრავებს. მათი შემცირება პარიზის და, ე.ი., მთელი ეროვნული წარმოების დაცემას გამოინვევს.”

გემუდარებით ბატონებო, მცირედი ანგარიში გაუნიეთ არითმეტიკას. ნუ მოსთხოვთ საფრანგეთის გენერალურ ასამბლეას, რომ მათდა სასიცხვილოდ დაგეთანხმონ, თითქოსდა შესაკრებების გადანაცვლებით ჯამი იცვლება.

მაგალითისთვის მე შევეუთანხმდი მინის მთხრელს, რომ მან ჩემს მინდორში ას სუდ ლარი გათხაროს, სწორედ მაშინ, როცა ჩვენ მივალნიეთ შეთანხმებას, მოდის გადასახადების ამკრები, მართმევს ას სუს და შინაგან საქმეთა მინისტრს უგზავნის. ჩემი გარიგება ჩაიშალა, ხოლო მინისტრმა ამით თავისი სადილის მაგიდას ახალი კერძი შემატა, როდემდე უნდა მისცეთ თქვენს თავს იმის მტკიცების უფლება, რომ ეს ფორმალური ხარჯი ეროვნულ მრენველობას უწყობს ხელს. ნუთუ ვერ ხედავთ რომ ეს უბრალოდ *ენინააღმდეგება* შრომისა და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას? მართალია მინისტრს თავისი მაგიდა უკეთესად აქვს განწყობილი, მაგრამ ისიც მართალია, რომ ფერმერის მინდორი უფრო მეტადაა გამოფიტული. პარიზელი სამიკიტნოს მეპატრონე გამდიდრდა ასი სუთი, ამაში გეთანხმებით, მაგრამ თქვენც დამეთანხმეთ, რომ პროვინციელმა მინის მთხრელმა 5 ფრანკი დაკარგა. ამ ყველაფრიდან გამომდინარეობს რომ სახელმწიფო მოხელე და მიკიტანი არის *ის, რაც ჩანს*, ხოლო გამომშრალი მინდორი და მინის მთხრელი, რომელიც სამუშაოს გარეშე დარჩა, *არის ის, რაც არ ჩანს*.

ღმერთო ჩემო, რა რთულია პოლიტეკონომიაში იმის მტკიცება, რომ ორჯერ ორი ოთხია და თუ ეს მაიც მოახერხეთ, მაშინ გეტყვიან: “ეს საკითხი ძალიან მარტივი და საკმაოდ გასაგებია”, ხოლო არჩევანს კი მაინც ისე აკეთებენ, თითქოს თქვენ არც არაფერი დაგიმტკიცებიათ.

უნდა დაუჭიროს თუ არა სახელმწიფომ მხარი ხელოვნებას?

ბევრი რამის თქმა შეიძლება როგორც ამ არგუმენტის მხარდასაჭერად, ისე მის საწინააღმდეგოდ. პირველ შემთხვევაში შეიძლება ითქვას, რომ ხელოვნება ადიდებს, ამაღლებს და ჰარმონიაში მოჰყავს ეროვნული სული. მატერიალური საზრუნავისგან ათავისუფლებს მას. სილამაზის სიყვარულ-

ლისკენ უბიძგებს. ამგვარად ეს დადებითად მოქმედებს მის ყოფაქცევაზე, ზნე-ჩვეულებებზე, ადათზე, მორალსა და მრენველობაზეც კი. ისმის კითხვა, რა მოუვიდოდა საფრანგეთში მუსიკას იტალიური თეატრისა და კონსერვატორიის გარეშე, დრამატულ ხელოვნებას “*Le Théâtre-Français*”-ის გარეშე, მხატვრობასა და ხელოვნებას კოლექციების, გამოფენების და მუზეუმების გარეშე?

შესაძლოა შემდეგი კითხვაც დაისვას, რომ ცენტრალიზაციის და სახვითი ხელოვნების მხარდაჭერის გარეშე განვითარდებოდა კი ის ჩინებული გემოვნება, რომელიც ფრანგული შრომის დიდებული დანამატია და რომელიც მთელი მსოფლიოს საკუთრებაა? ამ შედეგებიდან გამომდინარე, რაც ევროპის თვალში მის უპირატესობასა და სიდიადეს წარმოადგენს, მისი მოქალაქეებისგან მცირე გადასახადების აკრეფაზე უარის თქმა, ნუთუ თავხედობის უმაღლესი მწვერვალი არ არის?

ამ და სხვა მიზეზებს, რომელთა ძალაც უდავოა, არანაკლებ დამაჯერებელი არგუმენტები შეიძლება დავუპირისპიროთ. პირველ რიგში უნდა ითქვას, რომ საქმე ეხება სარგებლისა და ტვირთის განაწილების სამართლიანობას. აქვს კი კანონმდებელს უფლება, რომ ხელოსნის შემოსავალი ხელოვანის სასარგებლოდ დაბეგროს?

მ. ლამარტინმა თქვა: “თუ მხარში აღარ ამოუდგებით თეატრს, მაშინ სად შეჩერდებით? განა ასევე შეწყვეტთ კოლეჯების, მუზეუმების, ინსტიტუტების და ბიბლიოთეკების მხარდაჭერას?” ამას შემდეგი პასუხი შეიძლება გაცეს: თუ თქვენ ყველაფერი იმის მხარდაჭერა გსურთ, რაც სასარგებლო და კარგია, მაშინ სად შეჩერდებით? ნუთუ ამ შემთხვევაში არ ჩაუდგებით სათავეში სამოქალაქო სიის ჩამოყალიბებას სოფლის მეურნეობის, მრეწველობის, კომერციის, ქველმოქმედებისა და განათლების მხარდაჭერისთვის? მაშინ ამკარა იქნება, რომ სახელმწიფო ხელოვნების განვითარებას უჭერს მხარს?

საკმაოდ რთულია საკითხთან მიმართებაში კონსენსუსის მიღწევა, მაგრამ ამკარად ვხედავთ, რომ წარმატებული თეატრები საკუთარი სახსრებით არსებობს. თუ უფრო ჩავუღრმავდებით საკითხს, აღმოვაჩინთ რომ მოთხოვნილებები და სურვილები ერთიმეორისგან იბადება და იმ რეგიონებში ჩნდება, რომლებიც უფრო და უფრო დახვეწილია, რადგან საზოგადო დოვლათი მათი დაკმაყოფილების საშუალებას იძლევა; რომ მთავრობა ამ მხრივ არამც და არამც არ უნდა ჩაერიოს, რადგან დღევანდელი სიმდიდრის პირობებში დაბეგრით ხელოვნების წახალისება შეუძლებელია.

ჩემი დაკვირვებით მოთხოვნილებების, გემოვნების, შრომის ხელოვნურ ცვლილება და ხალხის ძალით გადასახლება საზოგადოებას, სრულიად უსაფუძვლოდ, გაურკვეველ და სახიფათო მდგომარეობაში აყენებს.

სახელმწიფო ინტერვენციის მონინაალმდეგებს მიზეზად მოჰყავთ ნესრიგი, სადაც ყველას მოთხოვნილებანი და სურვილები დაკმაყოფილებული უნდა იყოს, შესაბამისად, მათი მოქმედებანი — ორგანიზებული. ვაღიარებ, რომ ერთ-ერთი იმათგანი ვარ, ვინც მიიჩნევს, რომ არჩევანი და იმპულსი უნდა მოდიოდეს ქვემოდან და არა ზემოდან, მოქალაქისგან და არა კანონმდებლისგან. სანინაალმდეგო დოქტრინა კი, თავისუფლების და

ადამიანური ღირსების ხელყოფად მესახება.

ეს დასკვნა ყალბიც არის და უსამართლოც, იცით თუ არა რაში სდებენ ბრალს ეკონომისტებს? იმაში, რომ როცა ჩვენ მთავრობის მხარდაჭერას ვგმობთ, სავარაუდოდ, ჩვენ იმასაც ვგმობთ, რისი მხარდაჭერაც განიხილება და საერთოდ, ყველანაირი საქმიანობის მტრები ვართ, რადგან გვსურს, რომ ეს საქმიანობა, ერთი მხრივ, თავისუფლი იყოს და, მეორე მხრივ, კუთვნილი გასამრჯელო თავადვე მოიძიონ. ამგვარად, თუ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ სახელმწიფო გადასახადების გზით არ უნდა ჩაერიოს რელიგიურ საქმიანობაში, ათეისტები ვართ; თუ ვფიქრობთ, რომ სახელმწიფო ამ გზით განათლებაშიც არ უნდა ჩაერიოს, მაშინ ჩვენ განათლების მტრები ვართ; თუ ვამტკიცებთ, რომ სახელმწიფომ გადასახადების საშუალებით მიწაზე ან მრეწველობის სხვა დარგში ფიქტიური ღირებულება არ უნდა დაანესოს, ჩვენ საკუთრებისა და შრომის მტრები ვართ; ხოლო თუ ვფიქრობთ, რომ სახელმწიფომ მხარი არ უნდა დაუჭიროს ხელოვნებას, ჩვენ ბარბაროსები ვართ, რომლებიც ხელოვნებას არაფრად აგდებენ.

მთელი ჩემი ძალებით ვენინააღმდეგები ამგვარ შეხედულებებს. როცა ჩვენ ვამბობთ, რომ სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს ყველა ამგვარი ქმედების თავისუფალი განვითარება სხვების დისკრიმინაციის გარეშე, შორს ვართ რელიგიის, განათლების, საკუთრების, შრომის და ხელოვნების უარყოფის აბსურდული იდეისგან; მიგვაჩნია, რომ საზოგადოების ყველა ის მაცოცხლებელი ძალა თავისუფლების გავლენით ბევრად უფრო ჰარმონიულად განვითარდება და ამ გავლენის შედეგად არც ერთი მათგანი უსიამოვნების, ლანძღვის, ტირანის და არეულობის მსხვერპლი არ გახდება, როგორც ეს დღეს ხდება.

ჩვენი მონინააღმდეგეები მიიჩნევენ, რომ ქმედება, რომელიც არც მიწოდებით და არც მთავრობის მიერ არ არის ხელშეწყობილი, განწირულია, მათ სწამთ კანონმდებლის, ჩვენ კი კაცობრიობის.

ამის შემდეგ მ. ლამარტინი იტყვის: “ამ პრინციპის მიხედვით ჩვენ უნდა გავაუქმოთ საჯარო გამოფენები, რომლებიც ამ ქვეყნის სიმდიდრე და ღირსებაა.” მაგრამ პასუხად ვიტყვით: მ. ლამარტინ, თქვენი ნათქვამის მიხედვით, მხარის არდაჭერა განადგურებას გულისხმობს. ამ პრინციპიდან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფოს ნებისგან დამოუკიდებლად არაფერი არ არსებობს. იმის მტკიცებით, რომ სახელმწიფოს ნების გარეშე დამოუკიდებლად არაფერი არსებობს, თქვენ გულისხმობთ, რომ ყველაფერს, რაც ცოცხლობს, სახელმწიფო აძლევს სასიცოცხლო ძალას. მე ამ მოსაზრების წინააღმდეგი ვარ და გთხოვთ შენიშნოთ, რომ ყველაზე გრანდიოზული და წარჩინებული გამოფენა, რომელშიც გამოხატულია ლიბერალური და უნივერსალური სულისკვეთება და ასევე ვიტყვით, რომ ჰუმანურობაც, ლონდონში მზადდება, რომელშიც მთავრობას არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია და რომელიც გადასახადებით არ ფინანსდება.

მოდით დავუბრუნდეთ სახვით ხელოვნებას: აქაც გავიმეორებ, რომ ბევრი არგუმენტი არსებობს, როგორც მთავრობის მხარდასაჭერად, ისე მის წინააღმდეგ. მკითხველმა უნდა დაინახოს რომ ამ ნაშრომის მიზანი არ არის არც ამ არგუმენტების განხილვა, არც მათ სასარგებლოდ ან

ნინაალმდეგ რაიმე გადანყვეტილების მიღება.

მაგრამ მ. ლამარტინმა ერთი ისეთი არგუმენტი მოიყვანა, რომელსაც გულგრილად ვერ ჩავუვლი, რადგან ის მჭიდროდ არის დაკავშირებული ამ ეკონომიკურ სწავლებასთან. “ეკონომიკური საკითხი, რაც თეატრს ეხება, ერთ სიტყვაშია გამოხატული და ეს არის შრომა. მას არ აინტერესებს თუ როგორია ამ შრომის ბუნება. ის ისევე პროდუქტიული და ნაყოფიერი შრომაა, როგორც შრომის სხვა დანარჩენი სახეები. თეატრები საფრანგეთში არანაკლებ 80000 სხვადასხვა სახის მუშახელს უზრუნველყოფს საკვებით და ხელფასით, ესენია მხატვრები, კალატოზები, დეკორატორები, კოსტიუმერები, არქიტექტორები და სხვ., რომლებიც ამ კაპიტალის მაცოცხლებელი და მამოძრავებელი ძალაა და სწორედ ამიტომ, ისინი იმსახურებენ თქვენს მზრუნველობას.” თქვენს მზრუნველობას! — დავაკონკრეტებ: თქვენს ფულს.

ის აგრძელებს: “პარიზის ფუფუნება პროვინციების შრომასა და მოხმარებას განაპირობებს, ხოლო მდიდრების ხელგაშლილობა 200000 სხვადასხვა ხელობის მუშის შემოსავალი და პურია, რომლებიც მთელ რესპუბლიკაში მრავალფეროვანი თეატრების წყალობით არსებობენ, რომლებსაც ეს დიდებული სანახაობა საარსებო საშუალებით უზრუნველყოფს. ეს იგივეა, რაც მათთვის 60000 ფრანკის პირდაპირ ჯიბეში ჩადება” (ძალიან კარგი, ძალიან კარგი, ჩინებულია — გაისმის დარბაზიდან).

აი მე კი იძულებული ვარ შევძახო *“ძალიან ცუდი! ძალიან ცუდი!”* მის შეხედულებებს მხოლოდ აქ განხილული ეკონომიკური საკითხების ჩარჩოებში შევხებით.

არ უარვყოფ, რომ ამ 60000 ფრანკიდან რაღაც ნაწილს მუშახელიც მიიღებს, მაგრამ ეს მხოლოდ ნამცეცებიღა იქნება. ღრმად თუ ჩავუკვირდებით საკითხს აღმოვაჩინებთ, რომ ნამცეცხარი სხვას ერგო, ხოლო იმ მუშას, რომელსაც თუნდაც ნამცეცები შეხვდა, ძალიან გაუმართლა. მაგრამ მოდით დავუშვებ, რომ მთლიანი თანხა მიდის მხატვრებთან, დეკორატორებთან და ასე შემდეგ. *ეს არის ის, რაც ჩანს.*

მაგრამ საიდან ჩნდება ეს თანხა? ეს საკითხის მეორე მხარეა და ისევე მნიშვნელოვანი, როგორც პირველი. საიდან ჩნდება ეს 60000 ფრანკი? სად ნავიდოდა ის კანონმდებლის გადანყვეტილებით ღიუ დელივოლის გავლით ღიუ გლენელამდე (ქუჩების სახელწოდებები პარიზში. რედაქტორის შენიშვნა) რომ არ მიეღწია? *ეს არის ის, რაც არ ჩანს.*

რა თქმა უნდა, არავინ არ გაბედავს დაასაბუთოს, რომ კანონშემოქმედთა მიერ მიცემული ხმის შედეგად საარჩევნო ყუთში ფული აღმოჩნდება; რომ ეს ეროვნული სიმდიდრის დამატებაა და რომ არა ეს არაჩვეულებრივი ხმის მიცემა, ეს 60000 ფრანკი უხილავი და მიუწვდომელი დარჩებოდა. უნდა აღინიშნოს, რომ საპარლამენტო უმრავლესობას ამ თანხის მხოლოდ ერთი ადგილიდან მეორისკენ მიმართვა შეუძლია და თუკი მას ერთი ვერ მიიღებს, მეორეს მაინც შეხვდება.

ცხადია, გადასახადების გადამხდელი, რომელიც ერთი ფრანკით დაიბეგრა, ამ ფრანკს თავის განკარგულებაში ველარასდროს და ვერანაირი

სახით ვერ დაიბრუნებს, ხოლო მუშა, რომელსაც ის ამ ფრანკს გადაუხდოდა, დაკარგავს ამ თანხის შესაბამის ანაზღაურებას.

მოდით ნუ მივეცემით ბავშვურ ილუზიებს, რომ საპარლამენტო კენჭისყრის შედეგად 60000 ფრანკი ქვეყნის კეთილდღეობის და ეროვნული წარმოებისთვის იქნება გამოყენებული. ის მხოლოდ მოხმარებისა და ხელფასის გადაადგილებას იწვევს, სულ ესაა.

შეგვიძლია კი იმის თქმა, რომ ერთი ტიპის გასამრჯელოს და შრომას ის ცვლის უფრო მნიშვნელოვანი, ზნეობრივი და კეთილგონიერი გასამრჯელოთი და შრომით? მე ვიტყვი, რომ გადასახადების გადამხდელისაგან 60000 ფრანკის ალებით თქვენ ამცირებთ მუშების, მინათ-მოქმედების, ხუროების, მჭედლების შემოსავალს და, შესაბამისად, ზრდით მომღერლებისას.

ცხადია, უკანასკნელს უფრო მეტი მხარდაჭერა ხვდება, ვიდრე პირველს. მაგრამ ბატონი ლამარტინი ასე არ ფიქრობს. მას მიაჩნია, რომ თეატრების შრომა ისევე ნაყოფიერი და პროდუქტიულია, როგორც სხვა დანარჩენის. ეს კი სადავოა, რისი საუკეთესო მტკიცებულება იმაში მდგომარეობს, რომ ის თეატრების საქმიანობის სხვების ხარჯზე სუბსიდირებას ითხოვს.

მაგრამ სხვადასხვა სახის შრომის ღირებულების და მისი შედეგების შედარებას არანაირი კავშირი არ აქვს აღნიშნულ საკითხთან. ერთადერთი, რაც უნდა გავაკეთო, უნდა ვაჩვენო, რომ თუ მ. ლამარტინმა და მისმა მომხრეებმა დაინახეს მონეტის ერთი მხარე, კერძოდ მსახიობების ხელფასი, მაშინ მათ მეორე მხარეც უნდა დაენახათ, კერძოდ, დაბეგვრის შედეგად გადასახადების გადამხდელების შემცირებული შემოსავლები. სარგებლის არასწორი *გადანაწილებით* თავი სასაცილო მდგომარეობაში ჩაიდგეს. ისინი რომ მართლები იყვნენ თავიანთ მოძღვრებაში, სახელმწიფოსადმი მოთხოვნებს საზღვარი არ ექნებოდა. რაც ჭეშმარიტია ერთი ფრანკისთვის იგივეა 60000 ფრანკისა და ასობით მილიონი ფრანკისთვისაც.

ბატონებო, როცა გადასახადები განხილვის საგანი ხდება, საფუძვლიანი მიზეზებით უნდა ახსნათ მათი სარგებლიანობა და არა ისეთი უაზრობის მტკიცებით, რომ “საზოგადოებრივი ხარჯები მუშათა კლასის საყრდენია”. ეს მიდგომა უკუაგდება ერთ მნიშვნელოვან ფაქტს, რომ *საზოგადოებრივი ხარჯები ყოველთვის ენაცვლება პირად ხარჯებს*, მაშასადამე, ჩვენ საარსებო წყაროს ერთ მუშას მეორის ნაცვლად ვაძლევთ, მაგრამ მუშათა კლასს ამით არაფერი ემატება. თქვენი არგუმენტები საკმაოდ პოპულარულია, მაგრამ ამავდროულად ძალიან აბსურდული, რომ კეთილგონიერულად მივიჩნიოთ.

სახელმწიფოს მიერ შექმნილი სამუშაო ადგილები

არაფერია უფრო ბუნებრივი, ვიდრე ის, რომ როცა ერთი დარწმუნებული დიდი სანარმოს მომგებიანობაში, მის ასამუშავებლად მთელ ძალებს უყრის თავს. მაგრამ წონასწორობას ვკარგავ, როცა ამ პროექტის გასამართლებლად შემდეგი ეკონომიკური შედეგი მოჰყავთ: “ამის გარდა, ის სამუშაო ადგილებს ქმნის.”

სახელმწიფო ხსნის გზებს, აგებს სასახლეებს, ამაგრებს ქუჩებს, გაპყავს არხები და ამით ასაქმებს ადამიანებს, ეს არის *ის, რაც ჩანს*, მაგრამ, მეორე მხრივ, ის სამუშაოს გარეშე ტოვებს სხვებს, ეს არის *ის, რაც არ ჩანს*.

დავუშვათ, გზის მშენებლობა დაიწყო. ათასობით მუშა მოდის ყოველ დილას და მიდის სალამოთი, ისინი იღებენ გასამრჯელოს, ეს ცხადია. თუმცაღა გზის მშენებლობა რომ არ დაწყებულიყო და არ მოზიდულიყო ამდენი რესურსი, ამ ხალხს არც ეს სამუშაო და არც ეს ხელფასი ექნებოდა, ესეც ცხადია.

მაგრამ საკმარისია კი ეს? ეს საქმიანობა სხვა რამესაც ხომ მოიცავს? იმ მომენტში, როცა ბატონი დუპენი სიხარულით წარმოთქვამს, რომ “ასამბლეამ დაადგინა”, ივსება კი ბატონების ფულდისა და ბინოს სკივრები მილიონებით? იმისთვის რომ ევოლუცია დასრულდეს, სახელმწიფომ სწორად არ უნდა გაანანილოს მისი რესურსები და აუცილებელი ხარჯები? გადასახადის ამკრებებს გადასახადების აკრეფა, ხოლო გადამხდელებს მათი გადახდა არ უნდა დაუნესოს? შეისწავლეთ ეს საკითხი ორივე მხრიდან; მაშინ, როცა ამ მილიონებს ამ და არა სხვა დანიშნულებას მისცემთ, ნურც გადასახადების გადამხდელები დაგავინყდებათ, იფიქრეთ თუ რა დანიშნულებას მისცემდნენ ისინი ამ მილიონებს. შედეგად მიხვდებით, რომ სახელმწიფო სანარმოს არსებობას მონეტის მეორე მხარეც აქვს. მის ერთ მხარეზე გამოსახულია დასაქმებული მუშა დევიზით “*რაც ჩანს*,” ხოლო მეორე მხარეს უმუშევარი — დევიზით “*რაც არ ჩანს*.”

ჩემ მიერ ამ ნაშრომში დაგმოზილი სოფიზმი კიდევ უფრო სახიფათოა, რადგან სახელმწიფო სამუშაო ადგილებთან მიმართებაში ყველაზე გაუგონარ სანარმოო საქმიანობას და მფლანგველობას ამართლებს. თუ მართლა არსებობს რკინიგზის ან ხიდის საჭიროება, მხოლოდ ამის აღნიშვნა სრულიად საკმარისია, მაგრამ თუ ამის გაკეთება შეუძლებელია, ისინი იშველიებენ ასეთ მისტიფიკაციას: “მუშები უნდა უზრუნველვყოთ სამუშაო ადგილებით.”

შესაბამისად, ხან იმის ბრძანებას გასცემენ, რომ მარსის მოედანზე არხები გათხარონ, ხან პირიქით, ეს არხები ამოავსონ. ნაპოლეონს ეგონა დიდ საქმეს აკეთებდა, როცა არხებს ათხრევინებდა და შემდეგ უკანვე ავსებინებდა. ის ამბობდა: “რა მნიშვნელობა აქვს შედეგებს? რაც გვჭირდება არის ის, რომ კეთილდღეობა მუშათა კლასზე გავრცელდეს.”

მაგრამ მოდით უფრო ჩავუღრმავდეთ საკითხს, რადგანაც ფულმა დაგვაბრმავა. მოქალაქეებს ფულადი ფორმით მოსთხოვო დახმარება სახელმწიფო საქმიანობისთვის, იგივეა, რაც მათგან ნატურით მოითხოვო ეს დახმარება, რადგანაც თითოეული მათგანი შრომით მოიპოვებს იმ ფულს, რომელსაც ბეგრავთ. ამგვარად მოქალაქეებისთვის ნატურით გადახდა რომ მოგეთხოვათ რაღაც საერთო საქმისთვის, რომელიც ყველასთვის სასარგებლოა, ეს გასაგები იქნებოდა, მათი ჯილდო სამუშაოსთვის, თვით ამ საქმის შედეგები იქნებოდა.

მაგრამ თუ თქვენ მათ აიძულებთ გაიყვანონ გზები, რომლებზეც არ ივლიან, ააშენონ სასახლეები, სადაც არ იცხოვრებენ და არგუმენტად

სამუშაო ადგილების შექმნას მოუყვანთ, ისინი მოგიბრუნდებიან და გეტყვიან: “რამი გვჭირდება ასეთი სამუშაო, უკეთესია თუ შინ ვიმუშავებთ.”

გარკვეული საქმიანობისთვის მოქალაქეების მოზიდვა ფულადი სახსრებით და არა ფიზიკური შრომით, საერთო ჯამში, არ ცვლის შედეგებს, საქმე ისაა, რომ მეორე შემთხვევაში დანაკარგები ყველასთვის ერთია, ხოლო პირველ შემთხვევაში კი ისინი, ვისაც სახელმწიფო ასაქმებს, თავს არიდებენ დანაკარგებს, რომლებიც მთელი სიმძიმით დანარჩენ მოქალაქეებს დააწვება.

ჩვენს კონსტიტუციაში არის მუხლი, რომელიც ამბობს: “საზოგადოება მფარველობს და ხელს უწყობს შრომის განვითარებას სახელმწიფოს, დეპარტამენტების, ოლქების მიერ შექმნილი სამუშაო ადგილებით.”

როგორც დროებითი საშუალება, გადამხდელთა ქცევაში ამ ჩარევას შეიძლება სასარგებლო შედეგები მოჰყვეს, მაგალითისთვის შეგვიძლია ავიღოთ მძიმე ზამთარი მისი მთელი შედეგებით. ის ისევე მოქმედებს, როგორც დაზღვევა — მშვიდობიან დროს ის იღებს ამ შრომას და ხელფასს, რომ გაჭირვების ჟამს გასცეს, თუმცა შრომას ან ხელფასს არაფერს მატებს.

როგორც მუდმივი, საერთო და სისტემური საშუალება, ის მხოლოდ დამანგრეველი მისტიფიკაციაა — მიუღწევადი და წინააღმდეგობრივი, სწორედ ამიტომ ვხედავთ მხოლოდ შრომის მცირე ნაწილს, რომელიც *ჩანს* და ვერ ვამჩნევთ შრომას, რომელიც *დაფარულია*.

შუამავლები

საზოგადოება არის მომსახურების ერთობლიობა, რომელსაც ადამიანები იძულებით თუ ნებაყოფლობით უწევენ ერთმანეთს, შესაბამისად ის მოიცავს როგორც *სახელმწიფო*, ისე *კერძო მომსახურებას*.

პირველი, რომელიც კანონის მიერაა შექმნილი და რეგულირებული და რომლის შეცვლა სურვილის შემთხვევაშიც კი არაა მარტივი, შეიძლება გადარჩეს და შეინარჩუნოს სარგებლიანობა და კვლავ სახელმწიფო მომსახურებად იწოდებოდეს მაშინ, როცა ეს სახელმწიფო შეზღუდვა უფროა ვიდრე მომსახურება. მეორე მიეკუთვნება თავისუფალ ნებას და ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობას. ყველა გასცემს და იღებს იმას, რაც სურს და რაც შეუძლია ურთიერთშეთანხმების გზით; ყოველთვის განსაზღვრავენ რეალურ სარგებლიანობას მისი ფარდობითი ღირებულების პროპორციულად.

სწორედ ამიტომაც სახელმწიფო მომსახურება ერთ ადგილზეა გაყინული, მაშინ, როცა კერძო მომსახურება პროგრესის შესაბამისად იცვლება.

საკმაოდ უცნაურია რომ მაშინ, როცა სახელმწიფო მომსახურების გადაჭარბებული განვითარება ხელს უწყობს საზოგადოებაში დამლუპველი პარაზიტის დამკვიდრებას, თანამედროვე ფილოსოფიური სკოლები, რომლებიც თავისუფალ და კერძო მომსახურებას ასეთივე ხასიათს მიაწერენ, ცდილობენ პროფესიები მოვალეობებად აქციონ.

ეს სკოლები დიდ წინააღმდეგობას უწევენ ე.წ. *შუამავლებს*. ისინი ყვე-

ლა კაპიტალისტს, ბანკირს, სპეკულანტს, მენარმეს, ვაჭარს და დამგეგმარებელს სიამოვნებით გაანადგურებდნენ, მათ ბრალს სდებენ წარმოების და მოხმარების შეფერხებაში, რომ ისინი ორივეს ართმევენ, მაგრამ, სანაცვლოდ, არაფერს აძლევენ. უფრო მეტიც, ამ დაჯგუფებებს სურთ სახელმწიფოს ხელში იხილონ შუამავლების საქმიანობა, რადგანაც ამ შემთხვევაში ამ საქმიანობების შენარჩუნება მოხერხდეს.

სოციალისტების სოფიზში ამ საკითხთან მიმართებაში იმაში მდგომარეობს, რომ საზოგადოებას დაანახოს თუ *შუამავლებს* მათი მომსახურების სანაცვლოდ რას უხდის, ხოლო დამალოს ის, თუ იგივე მომსახურებაში რას გადაუხდიდა სახელმწიფოს. ქვემოთ მოყვანილია იმ კონფლიქტის ჩვეულებრივი მაგალითი, რომელიც არსებობს *“იმას, რაც ჩანს”* და *“იმას, რაც არ ჩანს”* შორის.

1847 წელს, როცა ქვეყანაში შიმშილი მძვინვარებდა, სოციალისტებმა სცადეს და შეძლეს მათი დამლუპველი თეორიის პოპულარიზაცია. მათ კარგად იცოდნენ, რომ ყველაზე უაზრო იდეების თავს მოხვევა მხოლოდ ტანჯული ხალხისთვის შეიძლება; *malesuado fames* – შიმშილი ცუდი მრჩეველია.

ფრაზებით, როგორცაა: *ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაცია, შიმშილით და მონოპოლიებით სპეკულაცია*, მათ ჩრდილი მიაყენეს ვაჭრობას და მისგან მიღებულ სარგებელს.

ისინი ამბობენ: “რა სარგებელს მოიტანს თუ ვაჭრებს შეერთებული შტატებიდან ან ყირიმიდან საქონლის იმპორტის უფლებას მივცემთ? სახელმწიფო, დეპარტამენტები ან ქალაქები თვითონ რატომ არ უნევენ ამ მომსახურებას? ისინი ხომ ღარიბ ხალხს პროდუქტს საცალო ფასებში მიაწვდიდნენ და ეს საცოდავი ხალხი გათავისუფლდებოდა ხარკისგან, რომელსაც ახლა თავისუფალ, ანუ ეგოისტურ, ინდივიდუალურ და ანარქიულ ვაჭრობას უხდის.”

ხარკი, რომელსაც ვაჭრებს უხდიან, არის *ის, რაც ჩანს*, ხოლო ხარკი, რომელსაც სოციალისტურ სისტემაში სახელმწიფოს ან მის აგენტებს გადაუხდიან – *არის ის, რაც არ ჩანს*.

რაში მდგომარეობს ეს ხარკი? იმაში, რომ ორი პიროვნება სრულიად თავისუფლად ცვლის მომსახურებას, რაზეც მხოლოდ კონკურენცია და თავისუფლად დანესებული ფასები მოქმედებს.

როცა მშვიერი კუჭი პარიზშია, ხოლო პური, რომელსაც შიმშილის დაკმაყოფილება შეუძლია – ოდესაში, შიმშილი არ შეწყდება მანამ, სანამ კუჭს პური არ მიეწოდება. ამის განხორციელების სამი გზა არსებობს:

- მშვიერი კაცი თავად წავა პურის საშოვნელად;
- პურის შოვნას იმას დაავალებს, ვინც ვაჭრობითა დაკავებული;
- საერთო შეთანხმების საფუძველზე, საქმე სახელმწიფო მოხელეებს დაევალება.

ამ სამი გზიდან რომელს აქვს უპირატესობა? ყველა დროსა და ქვეყანაში, სადაც ადამიანები უფრო თავისუფალნი, განათლებულნი და გამოცდილნი არიან, მეორე გზას ირჩევენ. ვალიარებ, ჩემთვის ეს სრულიად

საკმარისია, რომ უპირატესობაც მას მივანიჭო. მიჭირს იმის დაჯერება, რომ კაცობრიობა შეიძლება შეცდეს იმაში, რაც მისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია.

მაგრამ მოდით უფრო ჩავუღრმავდეთ საკითხს.

შეუძლებელია, რომ 36 მილიონი ადამიანი თავად წავიდეს და შეიძინოს პური ოდესაში. შესაბამისად, პირველი გზა არ გამოგვადგება. მომხმარებელი დამოუკიდებლად ვერ იმოქმედებს, მას სჭირდება *შუამავალი*, სახელმწიფო მოხელე ან აგენტი.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ პირველი გზა ყველაზე ბუნებრივია, რადგან რეალურად ადამიანმა, რომელსაც შია, თავად უნდა მოიპოვოს პური, ხოლო თუ სხვა ადამიანი გააკეთებს ამას მისთვის, შესაბამისად, მოსთხოვს გარკვეულ გასამრჯელოს. ამით იმის თქმა მსურს, რომ შუამავლების საქმიანობა ანაზღაურებასაც მოიცავს.

როგორც არ უნდა იყოს, სანამ შევეხებით იმას, რასაც სოციალისტები პარაზიტს უწოდებენ, მინდა ვიკითხო თუ რომელი უფრო დიდი პარაზიტია ვაჭარი თუ სახელმწიფო?

ვაჭრობას (რა თქმა უნდა თავისუფალს, სხვა შემთხვევაში ვერც კი შევძლებდი მის განსჯას), მისივე ინტერესებიდან გამომდინარე, წელიწადის დროების შესწავლა, ყოველდღიურად მოსავლისთვის თვალყურის დევნება, მსოფლიოს ყველა კუთხიდან ინფორმაციის მიღება, მოთხოვნილებების განჭვრეტა და წინასწარი ზომების მიღება უხდება. მისი ხომალდები მუდამ მზადყოფნაშია, ხოლო კორესპონდენტები მსოფლიოს ყველა კუთხეში აგროვებენ ინფორმაციას; მისი ინტერესი მდგომარეობს იმაში, რომ რაც შეიძლება იაფად იყიდოს, ამ პროცესის თითოეულ ეტაპზე გასწიოს ეკონომია და უმცირესი დანახარჯებით საუკეთესო შედეგები მიიღოს. როცა საფრანგეთს პური სჭირდება, მას არა მხოლოდ ფრანგი ვაჭრები აწვდიან, არამედ მთელი მსოფლიო, ხოლო თუ მათი პირადი ინტერესებიდან გამომდინარე, ისინი ისწრაფვიან, რაც შეიძლება ნაკლები დანახარჯებით განახორციელონ ესა თუ ის ოპერაცია, მაშინ მათ შორის არსებული კონკურენცია მათ მიერ გაკეთებული ეკონომიის გამოყენების საშუალებას აძლევს. როცა პური ქვეყანაში შემოდის, მისი ჩქარი რეალიზაცია ვაჭრობის ინტერესებშია, რომ თავიდან აიცილოს რისკები, დაიბრუნოს დახარჯული კაპიტალი და პირველივე შესაძლებლობისთანავე შეუდგეს იმავე საქმეს.

პურზე განსხვავებული ფასებიდან გამომდინარე, ვაჭრობა მას მთელ ქვეყანაში ანაწილებს და ყოველთვის იმ ტერიტორიიდან იწყებს, სადაც მოთხოვნა ყველაზე დიდია. შეუძლებელია ამ საქმის უკეთესი ორგანიზაციის წარმოდგენა, რომელიც ასევე იქნება მონოდებული ყველას ინტერესი დააკმაყოფილოს, ვისაც ეს სჭირდება, ხოლო ამ ორგანიზაციის მიმზიდველობა, რომელსაც სოციალისტები ვერ ამჩნევენ, მდგომარეობს მის თავისუფლებაში. მართალია, რომ მომხმარებელი ვაჭრებს უხდის ამ პურის მიწოდების, გემის ქირის, საწყობების, საკომისიო და სხვა ხარჯებს, მაგრამ რომელ სისტემაში ხდება, რომ ის, ვინც პურს ჭამს, არ ანაზღაურებს მისი მიწოდების ხარჯებს? მას

ყოველთვის უნევს ამ ხარჯების ანაზღაურება, ხოლო, რაც შეეხება ამ თანხის სიდიდეს, კონკურენციის შედეგად ის მინიმუმამდე დადის. სამართლიანობასთან მიმართებაში კი საკმაოდ უცნაური იქნებოდა პარიზელ ხელოსნებს მარსელის ვაჭრებისთვის არ ემუშავათ, მაშინ, როცა მარსელის ვაჭრები პარიზის ხელოსნებისთვის მუშაობენ.

დავუშვათ, სოციალისტური შეხედულების მიხედვით, სახელმწიფო ვაჭრობას ჩაუდგა სათავეში, რა მოხდება მაშინ? ამ შემთხვევაში მინდა ვიცოდე სად ექნება ადგილი ეკონომიას, შესყიდვის ფასში? წარმოიდგინეთ, რომ ერთ მშვენიერ დღეს და სწორედ ყველაზე დიდი გასაჭირისას, ოდესაში 40 ათასი კაცი ჩავიდა, წარმოიდგინეთ თუ რა შედეგები ექნება ამას ფასებზე. ხარჯების შემცირებით მივიღებთ კი ეკონომიას? განა უფრო ნაკლები გემები, ეკიპაჟი, ტრასპორტი ან კარპაჭი დაგვჭირდება ან იქნებ საერთოდ არც არავინ გადაიხდის რამეს? განა იქნება ეს ეკონომია ვაჭრების მოგების ხარჯზე? განა სახელმწიფო მოხელენი ოდესაში გასამრჯელოს გარეშე წავიდოდნენ ან იმოგზაურებდნენ და იმუშავებდნენ კი ისინი ძმობის პრინციპებიდან გამომდინარე? განა მათაც არ უნდა იარსებონ ან მათი დრო არ უნდა იყოს ანაზღაურებული? გჯერათ კი, რომ ეს ხარჯები ათასჯერ არ გადააჭარბებს ვაჭრების მოგების 2—3 პროცენტს?

შემდეგ გადასახადებით დაბეგვრის და საკვების განაწილების სირთულეებზე და იმ უსამართლობაზე იფიქრეთ, რომელიც მსგავსი მოვლენის თანმდევია. ასევე იფიქრეთ მსგავს პირობებში მთავრობის პასუხისმგებლობაზეც.

სოციალისტებმა, რომლებმაც ამდენი სისულელე მოიგონეს და შეჭირვების ჟამს მასებს მოახვიეს თავს, საკუთარ თავს “*მონინავე ადამიანების*” სახელი მიაკუთვნეს, ხოლო სიტყვების თავისუფალი გამოყენების ჩვევა გარკვეულ საფრთხეს შეიცავს, რომ მათზე ამ სიტყვების მნიშვნელობა გავრცელდეს. *მონინავე ადამიანები!* ეს განცხადება გულისხმობს, რომ ისინი უფრო მეტს და შორს ხედავენ ვიდრე ჩვეულებრივი მოკვდავნი, ხოლო მათი ერთადერთი დანაშაული ისაა, რომ ძალიან გაუსწრეს საზოგადოებას, ხოლო თუ ჯერ კიდევ არ მოსულა დარჩენილი თავისუფალი მომსახურებების განადგურების დრო, რომელსაც პარაზიტებს უწოდებენ, ეს მოხდა მხოლოდ საზოგადოების ნყალობით, რომელიც სოციალიზმს ჩამორჩა. სინდისი მკარნახობს, რომ სანინაალმდეგო სრული სიმართლეა და არ ვიცი რომელ ველურ საუკუნეში შეიძლება ვეძიოთ სოციალიზმის მსგავსი სწავლება.

თანამედროვე ფილოსოფიური სკოლები ყოველთვის უპირისპირებენ ნამდვილ საზოგადოებას ასოციაციას, მაგრამ ვერ ხვდებიან, რომ თავისუფალი რეგულირების პირობებში, საზოგადოება ქვეყნისთვის ასოციაციაა, რომელიც სხვა გაერთიანებებზე ბევრად უფრო მაღლა დგას.

მოდით ამის დასამტკიცებლად მაგალითს მოვიყვან: ადამიანი რომ დილით ადგეს და შეიმოსოს, ამისთვის მრავალი რამ უნდა გაკეთდეს; ჯერ მიწა უნდა დამუშავდეს, მოიხნას, განაყოფიერდეს, უნდა დაითესოს მცენარეები, შემდეგ სწორედ ამ მინდორზე ცხვრის ფარა უნდა გავიდეს

საძოვრად, რომ გარკვეული ხნის შემდეგ მოგვცეს მატყლი, შემდეგ ეს მატყლი გასუფთავდეს, გაირეცხოს, გაშრეს და გარდაიქმნას ქსოვილად, რომლისგანაც იკერება ტანსაცმელი. ამ ოპერაციებს კიდევ ბევრი სხვაც ემატება: მინის იარაღები, საძოვრები, სახელოსნოები, ქარხნები, ქვანახშირი, მანქანები, ურმები.

საზოგადოება რომ არ წარმოადგენდეს სრულყოფილ ასოციაციას, მაშინ ადამიანს, რომელსაც სჭირდება ტანსაცმელი, მოუწევდა რომ ეს პროცედურები თავად გაეყოლო, პირველი ბარის მოქნევით დაწყებული ეს თვალის ამოყვანით დამთავრებული. მაგრამ თანაზიარობის წყალობით, რომელიც ჩვენი რასისთვისაა დამახასიათებელი, ეს ოპერაციები უამრავ მუშას შორის ნაწილდება და საერთო კეთილდღეობისთვის მათ უფრო და უფრო მეტი სპეციალიზებისკენ მიმართავს; რაც უფრო იზრდება მოხმარება, ვაჭრობას ყოველი ახალი დამოუკიდებელი საქმის მხარდაჭერა ძალუძს. ამას შემდეგში მოგების განაწილება მოჰყვება და ყველას თავისი ერგება, თუ ეს არ არის ასოციაცია, მაშინ მსურს ვიცოდეთ რა არის.

შევნიშნავდით, რომ არც ერთ ამ მომუშავეს მისთვის აუცილებელი ნივთიერების უმცირესი ატომიც კი არ მიუღია. საერთო მიზნისთვის ისინი იძულებულნი არიან ერთმანეთს მომსახურება გაუწიონ და მხარში ამოუდგნენ, სწორედ ერთმანეთისადმი ეს დამოკიდებულება შეიძლება განვიხილოთ *შუამავლობად*. მაგალითად, თუ გარკვეული საქმიანობისთვის გადაზიდვა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ მოითხოვს ცალკე პიროვნებას, დართვა — მეორეს, ხოლო ქსოვა — მესამეს, მაშინ პირველი რატომ ითვლება უფრო დიდ პარაზიტობად დანარჩენებთან შედარებით? განა გადაზიდვა არ არის საჭირო? ხოლო ვინც ამითაა დაკავებული განა თავის დროს და შრომას არ ხარჯავს და შესაბამისად, არ ზოგავს სხვებისას? ხოლო ეს უკანასკნელნი განა მასზე მეტს მუშაობენ? განა ისინი ანაზღაურების ან პროდუქციის განაწილების თვალსაზრისით თანაბრად არ არიან დამოკიდებულნი კანონზე, რომლის მიხედვითაც *ფასები წესდება*? განა საერთო კეთილდღეობის მიზნით შრომის დანაწილება სრულიად თავისუფლად არ განხორციელდა? რაში დაგვჭირდა მაშინ სოციალისტი, რომელიც მართვის მიმართ პრეტენზიებით დესპოტიას ამკვიდრებს, რომ ჩვენი ნებაყოფლობითი შეთანხმებანი გაანადგუროს, შრომის დანაწილების პროცესი შეაჩეროს, კერძო საზოგადოთი შეცვალოს და ცივილიზაცია უკან დახიოს?

განა ასოციაცია, რომელსაც მე აღვწერ, ასოციაცია არ არის მხოლოდ იმიტომ, რომ ყველას აქვს თავისუფალი უფლება მას შეუერთდეს ან დატოვოს, აირჩიოს მისი ადგილი, განიკითხოს და თავად განსაზღვროს თავისი პასუხისმგებლობა, რომ ყველას თავისი ენერჯია და ინტერესების გარანტია მოაქვს თან? იმისთვის, რომ ასოციაცია ამ სახელს იმსახურებდეს, განა აუცილებელია, რომ ფსევდორეფორმატორმა თავისი გეგმა და სურვილი თავს მოახვიოს და, ასე ვთქვათ, თავის თავში განახორციელოს კაცობრიობა?

რაც უფრო მეტს განვიხილავთ ამ *განვითარებულ სკოლებს*, მით უფრო დავრწმუნდებით, რომ საფუძვლად მხოლოდ ერთი — უმეცრება უდევთ,

რომელიც თავის თავს შეუცდომლად აცხადებს და ამ შეუცდომლობის სახელით დესპოტიზმის კენ მოგვიწოდებს.

ვიმედოვნებ, მკითხველი ამ გადახვევას მაპატიებს, შესაძლებელია, ის სულაც არ არის უსარგებლო დღევანდელ დღეს, როცა სენ-სიმონის, ფალასტერის და იკარიანის შრომებში უხვადაა შუამავლების საწინააღმდეგო დეკლამაციები, რომლებსაც შეცდომაში შეჰყავთ პრესა და საზოგადოება და თავისუფალ შრომას და სავაჭრო ურთიერთობებს სერიოზულ საფრთხეს უქმნიან.

შეზღუდვები

ბატონმა პროჰიბანმა (მას ეს სახელი შარლ დუპენმა შეარქვა) მთელი მისი დრო და კაპიტალი თავის მამულში რკინის მადნის გადამუშავებას შეაღია. რადგანაც ბუნება ბელგიელების მიმართ უფრო გულუხვი აღმოჩნდა, ამიტომაც ისინი უფრო იაფად ყიდდნენ რკინას ფრანგებზე ვიდრე ბატონი პროჰიბანი, ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ფრანგებს ან საფრანგეთს ნაკლები დანახარჯებით შეეძლოთ შეეძინათ სასურველი რაოდენობის რკინა პატიოსანი ფლამანდიელებისგან. საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე, მათ შეცდომები არ დაუშვეს და ყოველდღე შესაძლებელი იყო შეხვედროდით მელურსმნეებს, მჭედლებს, მეთვლეებს, მექანიკოსებს, მუშებს, რომლებიც ბელგიაში რკინისთვის თავად მიდიოდნენ ან შუამავლებს აგზავნიდნენ. ეს ყველაფერი ბატონ პროჰიბანს საშინლად არ მოსწონდა.

თავდაპირველად მას აზრად მოუვიდა, რომ ეს ბოროტება საკუთარი ძალებით შეეჩერებინა. ეს იყო სულ მცირე რის გაკეთებაც შეეძლო, რადგანაც მხოლოდ ის ერთი იტანჯებოდა ამისგან. “შე ავიღებ იარაღს” — თქვა მან — “ოთხ პისტოლეტს ჩავდებ ქამარში, ავაჯებ სავაზნეს, შემოვირტყამ ხმაღს და ასე შეიარაღებული წავალ საზღვარზე. იქ კი პირველივე შემხვედრ მჭედელს, მელურსმნეს, მექანიკოსს ან ზეინკალს, რომელიც აკეთებს თავის და არა ჩემ საქმეს, მოვკლავ, დაე იცოდეს, როგორ უნდა ცხოვრება.”

გასვლის წინ ბატონი პროჰიბანი ჩაფიქრდა, რამაც ცოტათი გაანელა მისი საომარი შემართება, თავის თავს უთხრა: “ჯერ კიდევ უცნობია, თუ რა რეაგირება ექნებათ ჩემს თავდასხმაზე რკინის მყიდველებს, მოქალაქეებს და მტრებს, სანამ თავს მომაკვლევიანებენ ჯერ შეიძლება მე მომკლან. ჩემი ყველა მოსამსახურეც რომ თან წავიყვანო, მაინც ვერ დავიცავთ ყველა გასასვლელს. ბოლოს და ბოლოს ეს საქმე ძალიან ბევრს მოითხოვს, იმაზე ბევრს ვიდრე მოცემა შეუძლია.”

ბატონმა პროჰიბანმა ის იყო გულდანყვეტილმა გადანყვიტა თავის მამულში დარჩენა და სხვებივით თავისუფლად ცხოვრება, რომ თავში ერთმა არაჩვეულებრივმა აზრმა გაუელვა. მას გაახსენდა, რომ პარიზში კანონების მწარმოებელი უშველებელი ქარხანა არსებობს. “რა არის კანონი?” — გაიფიქრა მან — “ეს ისეთი ნორმაა, რომ ერთხელ მიღებული, გინდ ცუდი ან კარგი, ყველას მის მორჩილებას ავალდებულებს. მისი შესრულებისთვის საერთო ძალისხმევის ორგანიზება ხდება, რისთვისაც ხალხს მიმართავენ და მისგან ფიზიკურ და ფულად მხარდაჭერას ითხოვენ.”

რომ შემდეგ და ამ პარიზული წარმოებიდან მივიღო ერთი კანონი “ბელგიური რკინის აკრძალვის” შესახებ, შემდეგ შედეგებს მივიღებდი: მთავრობა ჩაანაცვლებდა იმ მცირე მომსახურეებს, რომელთა გაგზავნას საზღვარზე ვაპირებდი, 20 ათასი ადამიანით, ჯიუტი მჭედლების, ფერმერების, ხელოსნების, მექანიკოსების, ზეინკლების, მელურსმნეების და მუშების შვილებით. ხოლო ამ 20 ათასი მეზაჟის ჯანმრთელობისა და კარგი განწყობის შენარჩუნების მიზნით, მათ 25 მილიონ ფრანკს დაურთებდა, რომელსაც ისევ და ისევ იმ მჭედლების, მელურსმნეების, ხელოსნებისა და მუშებისგან ამოიღებდა. ისინი საზღვარს ბევრად უკეთესად დაიცავდნენ და მე არაფერი დამიჯდებოდა, დაცული ვიქნებოდი გადამყიდველების უხეშობისგან, რკინას საკუთარ ფასად გავყიდდი და დავტკებოდი იმის ხილვით, თუ ჩვენი დიადი ხალხი როგორ გახდა სამარცხვინო მისტიფიკაციის მსხვერპლი. ეს მათ გადააჩვევდა, რომ საკუთარი თავი ევროპაში პროგრესის მქადაგებლად და მის მამოძრავებელ ძალად მიეჩნიათ. ხო! ეს მართლაც დიდი ხუმრობა იქნება, ღირს ცდა.”

ასე რომ, ბატონი პროჰიბანი კანონების ქარხანაში წავიდა. სხვა დროს ალბათ მოგიყვებით მისი შავი საქმეების შესახებ, მაგრამ ახლა მხოლოდ ღია საქმეებს შევეხები. პირველ რიგში მან ბატონ კანონმდებლებს შემდეგი წერილი გადასცა:

“ბელგიური რკინა საფრანგეთში 10 ფრანკად იყიდება, რაც მაიძულებს მეც იგივე ფასად გავყიდო. მე ვისურვებდი 15 ფრანკად გამეყიდა, მაგრამ ამას ვერ ვაკეთებ ბელგიური რკინის გამო, რომელსაც ნითელი ზღვის ფსკერზე ვისურვებდი. მოგმართავთ თხოვნით, შემოიღოთ კანონი, რომელიც აკრძალავს ბელგიური რკინის შემოტანას, მე მაშინვე გავზრდი ფასს 5 ფრანკით და შედეგები შემდეგი იქნება: ყოველი ცენტნერი რკინის საფასურად, რომელსაც ბაზარს მივანვდი, მე ავიღებ 15 და არა 10 ფრანკს, მე გავმდიდრდები, გავზრდი წარმოებას და მეტ ადამიანს დავასაქმებ. მე და ჩემი მუშები მეტს ვაჭრებ და ვახარჯავდით და ისინი მეტს მოიგებდნენ. ეს უკანასკნელნი დიდი კლიენტურის ყოლის შედეგად, ვაჭრობას მეტი მუშა-მოსამსახურით უზრუნველყოფენ, რაც ქვეყანაში ორივე მხარის აქტიურობას გაზრდის. ფულს, რომელსაც თქვენ ჩემს ჯიბეში ჩაყრით, როგორც ზღვაში გადაგდებული ქვა, წარმოშობს უწყვეტ კონცენტრირებულ წრეებს.”

ამ მსჯელობით აღფრთოვანებულმა კანონმდებლებმა, რომლებიც გაცილებულნი დარჩნენ თუ რა მარტივად შეიძლებოდა კეთილდღეობის მიღწევა კანონმდებლობის საშუალებით, ხმა მისცეს ამ შეზღუდვას. “რა საჭიროა ამდენი საუბარი შრომასა და ეკონომიკაზე?” — ამბობენ ისინი — “რა საჭიროა ეროვნული სიმდიდრის გაზრდის ყველა ეს მტკიცებულები გზა, როცა ამ მიზნის მისაღწევად საკმარისია მხოლოდ ერთი დადგენილება?”

სინამდვილეში, ამ კანონს ზუსტად ის შედეგები მოჰყვებოდა, რაც ბატონმა პროჰიბანმა გამოაცხადა, მაგრამ ის იმ შედეგებსაც მოიტანდა, რაც მას არ გაუთვალისწინებია. მის გასამართლებლად უნდა ვთქვათ რომ მისი მსჯელობა მცდარი არ იყო, უბრალოდ არასრული იყო. უპირატესობის მოპოვების მიზნით მან მხოლოდ ის შენიშნა, რაც ნათელი იყო, ხოლო ის, რაც

ცხადი არ იყო, ჩრდილში დატოვა. მან მხოლოდ ორი მოქმედი პირი გამოიყვანა, მაშინ, როცა სინამდვილეში საქმე სამს ეხება. ხოლო ამ უნებლიე თუ გამიზნული შეცდომის გამოსწორება ჩვენზეა.

სიმართლეა რომ მონეტა, რომელიც კანონის ძალით ხვდება ბატონი პროჰიბანის ჯიბეში, მომგებიანია არა მხოლოდ მისთვის, არამედ მათთვისაც ვისი შრომაც მან უნდა ნაახალისოს. ეს მონეტა რომ მთვარიდან ჩამოვარდნილიყო, მაშინ მისი დადებითი შედეგები მავნე შედეგებით არ დაირღვილებოდა. სამწუხაროდ, ეს იდუმალი მონეტა მთვარიდან არ ვარდება, არამედ მჭედლის, მელურსმნის, მეთვლის, მუშის, ხუროს და სხვათა ჯიბეებიდან მოდის, ერთი სიტყვით, ყაკ ბონომის ჯიბიდან, რომელიც იხდის, ხოლო სანაცვლოდ გრამ რკინასაც კი არ იღებს მაშინ, როცა მასში 10 ფრანკს იხდის. ერთი შეხედვითვე ცხადია, რომ ეს გარემოება საკითხს სხვანაირად აყენებს, სრულებით ცხადია, რომ ბატონი პროჰიბანი ყაკ ბონომის *ბარჯზე* მდიდრდება, ხოლო ამ მონეტით ბატონ ბონომსაც იმავს გაკეთება შეუძლია ადგილობრივი მშრომელების სასარგებლოდ, რაც ბატონ პროჰიბანს. ქვა იმიტომ დავარდა წყლის ზედაპირის იმ წერტილზე, რომ კანონით აკრძალული იყო მისი სხვა წერტილზე გადაადება.

აქედან გამომდინარე, *ის, რაც ჩანს* (ხილული) ავსებს *იმას, რაც არ ჩანს* (უჩინარს). ამგვარი მოქმედების შედეგად თავს იჩენს უსამართლობა და, რაც ყველაზე სამწუხაროა, კანონით დადგენილი უსამართლობა.

მაგრამ ეს არ არის ყველაფერი. მე უკვე ვთქვი, რომ მხედველობის მიღმა ყოველთვის რჩება მესამე პირი. ახლა ის წინა პლანზე უნდა წამოვნიოთ, რომ 5 ფრანკის *მეორე დანაკარგი* დავგანახოს. ამ გარიგების სრულ სურათს მხოლოდ მაშინ მივიღებთ.

ყაკ ბონომი ფლობს 15 ფრანკს, რომელიც მისი შრომის ნაყოფია, ის ახლა თავისუფალია. რას აკეთებს ამ 15 ფრანკით? 10 ფრანკად ის იძენს ახალ საქონელს, ხოლო შემდგომ ამ საქონლით ის (თვითონ ან შუამავლის მეშვეობით) ცენტნერი ბელგიური რკინის საფასურს გადაიხდის. ამის შემდეგ მას კიდევ დარჩა 5 ფრანკი, რომელსაც მდინარეში კი არ ისვრის, არამედ (და სწორედ ეს არის *ის, რაც არ ჩანს*) რომელიმე ვაჭარს რალაცის (სიამოვნების მომგვრელის) სანაცვლოდ აძლევს, მაგალითად, წიგნების გამყიდველს — ბოსუიეს “ლექციები მსოფლიო ისტორიაზე” შესაძენად.

ასე და ამგვარად, *ეროვნული წარმოება* გაიზარდა 15 ფრანკით, სადაც 10 ფრანკი *ფრანგული წარმოების* პროდუქციის შექმნაზე, ხოლო 5 ფრანკი — წიგნებით მოვაჭრეზე დაიხარჯა.

რაც შეეხება ყაკ ბონომს, ის თავისი 15 ფრანკის სანაცვლოდ 2 პროდუქტს: ცენტნერ რკინას და ერთ წიგნს იღებს.

მაგრამ, როცა ახალი კანონი ძალაში შედის რა მდგომარეობაში აყენებს ის ყაკ ბონომს? როგორ მოქმედებს ის ეროვნულ წარმოებაზე?

ყაკ ბონომი თავისი 15 ფრანკის ყოველ სენტიმს ბატონ პროჰიბანს უხდის და შესაბამისად, კარგავს წიგნის ან სხვა რაიმე ნივთის ფლობის სიამოვნებას, ის კარგავს 5 ფრანკს. შეუძლებელია ამას არ დაეთანხმო, ისევე, როგორც შეუძლებელია არ დაეთანხმო იმას, რომ როცა შეზღუდვის

შედეგად ფასები იზრდება, მომხმარებელი ზარალდება.

თუმცა ამბობენ, რომ ეროვნული წარმოება მოგებულ რჩება.

მაგრამ ის სულაც არ რჩება მოგებულ, კანონის შემოღებით ის ისევ იღებს 15 ფრანკს, განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ კანონის შემოღების შემდეგ ჟაკ ბონომის 15 ფრანკი მთლიანად ლითონით ვაჭრობაში მიდის, მაშინ, როცა კანონის შემოღებამდე ის თერძსა და წიგნებით მოვაჭრეს შორის ნაწილდებოდა.

ბატონი პროჰიბანის ან კანონის მიერ საზღვარზე გამოყენებული ძალადობა ზნეობის მხრივ შეიძლება განსხვავებულად აღვიქვათ. ზოგს მიაჩნია რომ მძარცველობა სრულად გამართლებულია თუ კანონითაა დაშვებული, მაგრამ ჩემთვის წარმოუდგენელია ამ მდგომარეობაზე უფრო დამამძიმებელი რამ. მაგრამ, როგორც არ უნდა იყოს, ეკონომიკური შედეგები ორივე შემთხვევაში მსგავსია.

როგორც გენებოთ საკითხს ისე მიუდევით, მაგრამ თუ თქვენ მიუკერძოებელი ბრძანდებით, მაშინ დაინახავთ რომ კარგი არაფერი მოაქვს არც დაკანონებულ და არც კანონგარეშე ძარცვას. ჩვენ არ უარვყოფთ, რომ ბატონი პროჰიბანი, მისი ვაჭრობა და თვით ეროვნული წარმოება იღებს 5 ფრანკის მოგებას, მაგრამ ვამტკიცებთ, რომ ამას თან ორი დანაკარგი სდევს, ერთი — ჟაკ ბონომის, რომელიც იხდის 15 ფრანკს 10-ის ნაცვლად და მეორე — ეროვნული წარმოება, რომელიც არ მიიღებს განსხვავებას. აირჩიეთ ამ ორიდან ერთ-ერთი ჩვენ მიერ აღიარებული მოგების ანაზღაურების მიზნით, მაგრამ ერთ-ერთი მათგანი ყოველთვის იქნება სრული კრახი. ესეც მორალი: ძალადობა წარმოებას არ ნიშნავს, ის განადგურებას ნიშნავს. მართლაც, ძალადობა რომ წარმოებას ნიშნავდეს, ჩვენი ქვეყანა იმაზე ცოტათი უფო მდიდარი იქნებოდა, ვიდრე ახლა არის.

მანქანები

“დანყევლილი მანქანები! მათი გაზრდილი ძალაუფლება ყოველწლიურად მილიონობით მუშას სილატაკის მსხვერპლად აქცევს, ართმევს სამსახურს და ხელფასებს და პურს. დანყევლილი მანქანები!”

აი ასეთია საერთო ცრურწმენა, ხოლო მისი გამოძახილი კი ჟურნალ-გაზეთებში გაისმის.

მაგრამ მანქანების დანყევლა, ადამიანის გონების დანყევლაა!

ყველაზე მეტად ის მაცბუნებს, რომ მოიძებნება ერთი ადამიანიც კი, რომელიც ამ დოქტრინას შეურიგდება.

თუ ეს სიმართლეა, მაშინ რა არის ამის გარდაუვალი შედეგი? ის, რომ აქტიურობა, სიმდიდრე, კეთილდღეობა და ბედნიერება მხოლოდ სულები და გონებრივად ჩამორჩენილი ერისთვის არის შესაძლებელი, რომელსაც ღმერთმა არ უბოძა ფიქრის, დაკვირვების, განსჯის, გამოგონების და დიდი შედეგების მცირე ძალისხმევით მიღწევის დამლუპველი ნიჭი. და, პირიქით, ძონძები, ქოხმასები, სიღარიბე და გამოფიტვა იმ ერისთვისაა გარდაუვალი, რომელიც რკინაში, ცეცხლში, ქარში, ელექტროენერგიაში, მაგნეტიზმში, ქიმიისა და მექანიკის კანონებში, ერთი სიტყვით ბუნების

ძალებში ეძებს და პოულობს მისი ბუნებრივი ძალების დამატებას. ამას სწორედ რომ შეესაბამება რუსოს სიტყვები: “ყოველი ადამიანი, რომელიც ფიქრობს, გარყვნილი ცხოველია.”

ეს ყველაფერი არაა. თუ ეს დოქტრინა ჭეშმარიტია, მაშინ იქიდან გამომდინარე, რომ ყველა ადამიანი ფიქრობს და ქმნის, მისი არსებობის ყოველ მომენტში ბუნების ძალებთან კავშირს ეძებს, შრომისა თუ დანახარჯების შემცირებით ცდილობს გააკეთოს ნაკლები, რომ მოიპოვოს რაც შეიძლება მეტი კმაყოფილება ნაკლები შრომით, უნდა დავასკვნათ, რომ მთელი კაცობრიობა პროგრესისადმი ამ გონებრივი მისწრაფების შედეგად თვითგანადგურებისკენ მიექანება, რაც მის თითოეულ წევრს ალელვებს.

თუ ეს ასეა, მაშინ სტატისტიკურად უნდა იყოს დამტკიცებული, რომ ლანკასტერის მცხოვრებლები მანქანების გამო ტოვებენ თავიანთ კარმიდამოს და მიეშურებიან ირლანდიისკენ, რომელსაც თვალთაც არ უნახავს მანქანები, ხოლო ისტორიული წყაროებიდან ცნობილი უნდა იყოს, რომ ბარბაროსობა ცივილიზაციის ეპოქებს ანადგურებს, ხოლო ცივილიზაცია ყვავის უცოდინრობის და ბარბარიზმის ეპოქაში.

ცხადია, წინააღმდეგობების მთელ ამ მასაში არის რაღაც, რაც გვაშფოთებს და გვაიძულებს ვიფიქროთ, რომ პრობლემა თავად მოიცავს მისი გადაჭრის გზას, რომელიც საფუძვლიანად არ არის შესწავლილი.

ამაში ძვეს მთელი იდუმალება? იმის უკან, რაც ჩანს, ყოველთვის იმალება ის, რაც არ ჩანს. შევეცდები ამოვხსნა ეს საიდუმლოება. გზა, რომელითაც ამას გავაკეთებ, წინა შემთხვევების მსგავსი იქნება, რადგანაც პრობლემა ერთი და იგივეა.

ყველა ადამიანს აქვს თვისება — შეიძინოს ის, რაც იაფი უჯდება, თუ ამას წინ არ უდგას რაიმე სახის შეზღუდვები. მათ სურთ შეიძინონ რაც შეიძლება მეტი თავიანთი შრომით, იმისდა მიუხედავად თუ საიდან მოდის ეს, უცხოელი მწარმოებლისგან თუ გამოცდილი მანქანური წარმოებიდან.

ამ ბუნებრივი მიდრეკილების თეორიული წინააღმდეგობა ორივე შემთხვევაში ერთი და იგივეა. ორივე შემთხვევაში მას ამკარა პასიურობის გამოწვევას აბრალებენ, რომელიც ემუქრება შრომას. მაგრამ ახლა თავისუფალი და არა პასიური შრომა განსაზღვრავს მას. და ორივე შემთხვევაში ისევ ის პრაქტიკული წინააღმდეგობა იჩენს თავს ძალის სახით. კანონმდებელი ზღუდავს გარე კუნკურენციას და კრძალავს კონკურენციას მანქანურ წარმოებაში. სხვა რა გზითაა შესაძლებელი ადამიანებისთვის დამახასიათებელი მისწრაფების ჩახშობა, თუ არა თავისუფლების ჩამორთმევით?

თუმცა ბევრ ქვეყანაში კანონმდებელი ამარცხებს ამ კონკურენციებიდან ერთ-ერთს მაშინ, როცა ვერ ბედავს შეეხოს მეორეს, რაც მის მერყევ ხასიათზე მიუთითებს.

ეს არც უნდა გავვიკვირდეს. მცდარ გზაზე მერყეობა გარდაუვალია, ეს რომ არა, მთელი კაცობრიობა მსხვერპლად გადაიქცეოდა. ყალბი პრინციპი არასდროს და ვერასდროს ვერ იქნება ბოლომდე მიღწეული.

მოდით დავუბრუნდეთ ჩვენს ახსნა-განმარტებას, რომელიც დიდხანს

არ გაგრძელდება.

ჟაკ ბონომს აქვს 2 ფრანკი, რომელსაც ორ დაქირავებულ მუშას უხდის, მაგრამ ის თოკების და გირების საშუალებით ქმნის მონყობილობას, რომელიც მის დანახარჯებს ორჯერ ამცირებს. მისი მეშვეობით ის აღწევს მიზანს, ზოგავს ერთ ფრანკს და სამუშაოდან ათავისუფლებს ერთ მუშას.

ის სამუშაოდან ათავისუფლებს ერთ მუშას — *ეს არის ის, რაც ჩანს.*

ამის დანახვისას კი ამბობენ: “ხედავთ, ცივილიზაციას როგორ თანსდევს სიღარიბე, აი ასეა დამლუპველი თავისუფლება თანასწორობისთვის. მას მერე, რაც ადამიანის გონებამ გამარჯვება მოიპოვა, მუშა მაშინვე სილატაკის მორევში გადაეშვა. ჟაკ ბონომს შეუძლია ჰყავდეს ორი მუშა, მაგრამ მაშინ მათ მხოლოდ ხელფასის ნახევარს მისცემს, რაც მუშებს აიძულებს ერთმანეთს კონკურენცია გაუწიონ და საკუთარ თავს დაბალ ფასად სთავაზობენ. შედეგად მდიდრები ყოველთვის მდიდრდებიან, ხოლო ღარიბები კიდევ უფრო ღარიბდებიან.” მშვენიერი დასკვნაა, შესავლის შესაფერისი.

საბედნიეროდ, შესავალიც და დასკვნაც, ორივე მცდარია, რადგან იმის უკან, *რაც ჩანს*, იმალება ის ნაწილი, რომელიც *არ ჩანს*.

ჟაკ ბონომის მიერ დაზოგილი ფრანკი *არ ჩანს* და არც ამ დანაზოგის აუცილებელი შედეგები.

ამ გამოგონების გამოყენების შემდეგ ჟაკ ბონომი შრომის ანაზღაურებაზე მხოლოდ ერთ ფრანკს ხარჯავს, ხოლო მეორე ფრანკი მას რჩება.

თუ ქვეყანაზე არსებობს დაუსაქმებელი მუშა და კაპიტალისტი გამოუყენებელი ერთი ფრანკით, ეს ორი ელემენტი ერთმანეთს ხვდება და ერთდება და, ცხადია, შრომის მიწოდებასა და მოთხოვნას, ხელფასების მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის ურთიერთობა არ იცვლება.

გამოგონება და ერთი ფრანკით ანაზღაურებული მუშა ქმნიან სამუშაოს, რომელსაც ადრე ორი მუშა ასრულებდა. მეორე მუშა კი ახლა ახალ სამუშაოს ასრულებს.

რა განსხვავებას აქვს მაშინ ადგილი? დამატებითი ეროვნული დოვლათი შეიქმნა, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, გამოგონება კაცობრიობის უსასყიდლო მონაპოვარია, მოგება.

ჩემ მიერ მოყვანილი განმარტებების შემდეგ, შესაძლებელია ასეთი დასკვნა გამოვიტანოთ? “მხოლოდ ერთი, კაპიტალისტი იღებს მოგებას გამოგონებიდან. ხოლო მუშათა კლასი არა მხოლოდ დროებით იზარალებს, არამედ ვერასდროს გამოიყენებს ამ გამოგონების უპირატესობებს, რადგანაც თქვენი განმარტებების შესაბამისად, მანქანები ეროვნული წარმოების სტრუქტურას *კვლის* მხოლოდ და ამით *არც ამცირებს* და *არც ზრდის* მას.”

ამ ტრაქტატის შექმნით არ ვაპირებ პასუხი გავცე ყველა არსებულ წინააღმდეგობას, ჩემი ერთადერთი მიზანი იყო დამენგრია საერთო ცრურწმენა, რომელიც სახიფათოა და საკმაოდ გავრცელებულიც... მე მხოლოდ მინდა დავამტკიცო, რომ ახალი მანქანა, მართალია, დროებით უმუშევარს ტოვებს მუშებს, მაგრამ, ამასთანავე, ის უცილობლად ქმნის

ნახალისების ფონდს. მუშები და ფონდი ერთიანდება, რომ შექმნას ის, რისი შექმნაც გამოგონებამდე შეუძლებელი იყო, აქედან გამომდინარეობს საბოლოო შედეგი — *თანაბარი მუშაობის პირობებში სარგებელი იზრდება.*

ვინ არის მოგებული ამ დამატებითი სარგებლით?

პირველ რიგში, რა თქმა უნდა, კაპიტალისტი, გამომგონებელი, ვინც პირველი ხეირობს მანქანის გამოყენებით და ამაში მდგომარეობს მისი ჯილდო ნიჭიერებისა და გამბედაობისთვის. ამ შემთხვევაში, როგორც ჩვენ ვნახეთ, წარმოების ზრდის ხარჯზე ის აკეთებს დანაზოგს, რომელიც რაზეც არ უნდა დაიხარჯოს (და ის ყოველთვის რალაცაზე დაიხარჯება), ხელს უწყობს იმდენივე ადამიანის დასაქმებას, რამდენიც მანქანამ გამოდევნა.

მაგრამ კონკურენცია მას აიძულებს დაწიოს ფასები დანაზოგების პროპორციულად და უკვე არა გამომგონებელი, არამედ მყიდველი, მომხმარებელი, საზოგადოება, მუშების ჩათვლით, ერთი სიტყვით, მთელი კაცობრიობა სარგებლობს მისი გამოგონებით.

ხოლო ის, *რაც არ ჩანს*, შემდეგში მგომარეობს: დანაზოგები, რომელიც ყველა მომხმარებლის ხელში აღმოჩნდა, ქმნის ფონდს, საიდანაც გაიცემა მუშების ხელფასები, რომლებიც მანქანამ გამოდევნა.

ჩვენს მაგალითს რომ დავუბრუნდეთ, დავინახავთ, რომ ჟაკ ბონომი ხელფასებში 2 ფრანკის დახარჯვით ნახულობს მოგებას. მისი გამოგონების წყალობით კი შრომის ანაზღაურება მხოლოდ ერთი ფრანკი უჯდება. სანამ ის მის პროდუქტს ყიდის იგივე ფასად, ერთი მუშა ამ პროდუქტის დასამზადებლად უკვე ზედმეტია, *ეს არის ის, რაც ჩანს* და *რაც არ ჩანს* მდგომარეობს იმაში, რომ ჟაკ ბონომის დაზოგილი ფრანკით ანაზღაურებას სხვა მუშა იღებს.

როცა მოვლენათა ბუნებრივი განვითარების შედეგად ჟაკ ბონომი იძულებულია წარმოებული პროდუქციის ფასი ერთ ფრანკამდე დაწიოს, მაშინ ის უკვე აღარ ფლობს დანაზოგს, მას აღარ აქვს ფრანკი მის განკარგულებაში, რომ ეროვნულ წარმოებას ახალი პროდუქტის შექვეთა მისცეს, მაგრამ ასპარეზზე ახალი მოგებული გამოდის და ეს მოგებული კაცობრიობაა. ყველა, ვინც მის პროდუქტს ყიდულობს, იხდის ერთი ფრანკით ნაკლებს და ამ დანაზოგს ხელფასების ფონდში რიცხავს, ესეც კვლავ *არის ის, რაც არ ჩანს*.

მანქანების ამ პრობლემას კიდევ ერთი გადანყვეტა აქვს, რაც ფაქტებზე დაფუძნებული.

ვთქვით, რომ მანქანები ამცირებს წარმოების დანახარჯებს და პროდუქციის ფასს. მოგების შემცირება იწვევს მომხმარებლის ზრდას, რაც უცილობელს ხდის წარმოების ზრდას და ბოლოს და ბოლოს გამოგონების შედეგად ასაქმებს მუშების იმ რაოდენობას და მეტსაც, რაც გამოგონებამდე იყო. ამის დასამტკიცებლად კარგი მაგალითია ბექდური გამოცემები, სართავი სახელოსნოები და სხვ.

ეს განმარტება არ არის მეცნიერული. ზემოთ მოყვანილიდან უნდა და-

ვასკენათ, რომ თუ გარკვეული პროდუქტის მოხმარება იქნებოდა მუდმივი ან თითქმის არ შეიცვლებოდა, მაშინ მანქანები შრომას ზიანს მიაყენებდა, რაც არ არის მართალი.

დავუშვათ, რომელიღაც ქვეყანაში ყველა ატარებს ქუდს, თუ მანქანების მეშვეობით ქუდის ფასი განახევრდებოდა, ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ გაორმაგდებოდა წარმოება.

ვინმე იტყვის კი, რომ ამ შემთხვევაში ეროვნული წარმოების ნაწილი პარალიზებულია? საერთო გაგებით ეს ასეა, მაგრამ ჩემეული გაგებით – არა, ამ ქვეყანაში თუნდაც ერთით მეტი ქუდი რომც არ გაყიდულიყო, სახელფასო ფონდი ნაკლებ დაცული არ იქნებოდა. ის, რაც არ დაიხარჯა ქუდების წარმოებაში, მომხმარებლის განკარგულებაში დარჩება და ეკონომიკის სხვა სექტორში დაიხარჯება, რაც წარმოების სხვა დარგების განვითარებას წახალისებს და იმ მუშების ანაზღაურებაზე იქნება გამოყენებული, რომლებიც მანქანებმა უმუშევრები დატოვა. აი ასეთია მოვლენათა ბუნებრივი წესრიგი.

მინახავს გაზეთები, რომლებიც 80 ფრანკი ღირდა, ახლა კი — 48, აქ 32 ფრანკის დანაზოგს აქვს ადგილი. უცნობია დაიხარჯება თუ არა ეს 32 ფრანკი საგამომცემლო საქმეზე. ახლა ამას არც აქვს პრინციპული მნიშვნელობა, ერთი კი ცხადია და აუცილებელიც, რომ თუ ის დაიხარჯება ამ საქმეზე, მაშინ სხვა საქმეზეც დაიხარჯება. ერთნი გამოიყენებენ მეტი გაზეთის გამოსაწერად, მეორენი — უკეთესი ცხოვრებისთვის, მესამენი — უკეთესი ტანსაცმლისთვის, ხოლო მეოთხენი — უკეთესი ავეჯისთვის. წარმოებანი ერთმანეთთანაა დაკავშირებული. ისინი ქმნიან ერთ მთლიანს, რომელთა განსხვავებული მხარეები ერთმანეთთან საიდუმლო არხებითაა დაკავშირებული, რასაც ზოგავს ერთი, იყენებს მეორე. ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ გავიგოთ, დანაზოგები შრომას და ხელფასებს რა ზიანს აყენებს.

კრედიტი

ყოველ დროში, განსაკუთრებით კი ამ ბოლო დროს, კრედიტის გავრცელების გზით კეთილდღეობის გავრცელების უამრავი მცდელობა იყო.

ვფიქრობ, გადაჭარბების გარეშე უნდა ითქვას, რომ თებერვლის რევოლუციის შემდეგ პარიზულმა პრესამ ათი ათასობით ბროშურა გაავრცელა, სადაც *სოციალური პრობლემის* გადაჭრის ამგვარ გზაზე მიუთითებდა. მაგრამ ვაი, რომ გადანყვეტილება მხოლოდ ოპტიკურ სიცრუეზეა დაფუძნებული, თუ საერთოდ არის შესაძლებელი, რომ ოპტიკური სიცრუე რაიმეს საფუძველი იყოს.

პირველ რიგში ადგილი აქვს ფულის პროდუქტებთან არევის ფაქტს, შემდეგ ფულის მონეტებთან არევისას, ხოლო ამ ორი ფაქტის შედეგად რეალობის სურათის დახატვას ცდილობენ.

ამ პრობლემის გადანყვეტისას აუცილებელია დავივიწყოთ ფულის, მონეტების, თამასუქების და სხვა საშუალებების შესახებ, რომლებიც ხელს უწყობენ საქონლის ხელიდან ხელში მოძრაობას, ჩვენი საქმე ეხება თავად

პროდუქტებს, რომლებიც სესხის ჭეშმარიტი საგანია. როცა ფერმერი სესხულობს 50 ფრანკს გუთნის საყიდლად, ის სესხულობს არა ამ 50 ფრანკს, არამედ გუთანს. როცა ვაჭარი სესხულობს 20 000 ფრანკს სახლის შესაძენად, სინამდვილეში მას არა 20 000 ფრანკი, არამედ სახლი აქვს ვალად. ფული მხოლოდ ამარტივებს მხარეებს შორის გარიგებას.

პიერს შეიძლება სულაც არ სურდეს თავისი გუთნის გასესხება, მაგრამ ჟაკს სურდეს თავისი ფულის გასესხება. როგორ იქცევა ამ შემთხვევაში გილიომი? ის სესხულობს ფულს ჟაკისგან და ამ ფულით ყიდულობს პიერის გუთანს.

მაგრამ სინამდვილეში არავინ სესხულობს ფულს ფულისთვის, ფული მხოლოდ გაცვლის საშუალებაა სხვადასხვა პროდუქტის შეძენის მიზნით. შესაბამისად, შეუძლებელია რომელიმე ქვეყანაში ხელიდან ხელში ამ ქვეყანაში არსებულზე მეტი პროდუქტი გადაიცეს.

რამდენი მონეტა და ქალაქის ფულიც არ უნდა იყოს მიმოქცევაში, მსესხებლები ვერ მიიღებენ იმაზე მეტ გუთნებს, სახლებს, იარაღებს, ნედლეულს, რისი მიწოდებაც კრედიტორებს ძალუძთ, აქვე კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ თითოეულ მსესხებელს თავისი კრედიტორი ჰყავს, ხოლო ნასესხები სახსრები ვალის არსებობას გულისხმობს.

თუ ეს სიმართლეა, რა დადებითი თვისების მატარებელია საკრედიტო ინსტიტუტები? იმის, რომ ისინი მსესხებლებსა და კრედიტორებს შორის ურთიერთობის ფორმებს ადვილებენ, აძლევენ მათ ერთმანეთის პოვნის და ერთმანეთთან ურთიერთობის საშუალებას, მაგრამ მათ შესაძლებლობებს აღემატება ნასესხები და გასესხებული საგნების რაოდენობის ზრდა. ჩვენი რეფორმატორების მიზნების მისაღწევად ამ ინსტიტუტებს სწორედ რომ ეს უკანასკნელი თვისება უნდა ჰქონდეთ, რადგანაც ისინი მიისწრაფიან ყველასთვის ხელმისაწვდომი გახადონ გუთნები, სახლები, იარაღები და ნედლეული.

როგორ აპირებენ ამის განხორციელებას?

სესხების სახელმწიფო უზრუნველყოფის სისტემის დანერგვით.

მოდით უფრო ღრმად ჩავუკვირდეთ საკითხს, რადგანაც ის მოიცავს იმას, რაც ჩანს და იმასაც, რაც არ ჩანს. შევეცადოთ განვიხილოთ ორივე მათგანი.

დავუშვათ, მსოფლიოში არსებობს მხოლოდ ერთი გუთანი და მისი ფლობის მსურველი ორი ფერმერი.

პიერი ფლობს ამ ერთადერთ გუთანს, ხოლო ჟანს და ჟაკს მისი სესხება სურთ. ჟანი თავისი პატიოსნების, სიმდიდრის და კარგი რეპუტაციის გავლენით სთავაზობს უსაფრთხოებას. მას ენდობიან. მას აქვს კრედიტი. რაც შეეხება ჟაკს, მისდამი ნდობა ძალიან მცირეა ან საერთოდ არ არსებობს, შესაბამისად პიერი თავის გუთანს ჟანს ასესხებს.

მაგრამ სოციალისტების მოთხოვნით ამ გარიგებაში სახელმწიფო ერევა, რომელიც პიერს ეუბნება: “ასესხე შენი გუთანი ჟაკს, ხოლო თავდებად მე გამოვალ და ჩემ მიერ შემოთავაზებული უსაფრთხოება ჟანისაზე ბევრად უკეთესია, რადგან თავის თავზე ის მხოლოდ ერთია პასუხისმგებელი,

მაშინ, როცა მე განვკარგავ გადასახადის გადამხდელებს და საჭიროების შემთხვევაში მათი ფულით გადაგიხდი კაპიტალს და პროცენტებს”. ამის შემდეგ პიერი ასესხებს თავის გუთანს ჟაკს, *ეს არის ის, რაც ჩანს*.

სოციალისტები თითების ფშვნეცხით იტყვიან: “ხედავთ რა კარგად მუშაობს ჩვენი გეგმა, სახელმწიფოს ჩარევის შედეგად სანყალ ჟაკს აქვს გუთანი, ის უკვე აღარაა ვალდებული თხაროს მინა, ის სიმდიდრის გზას დაადგა. ეს ყველფერი ძალიან კარგია მისთვის და მთელი ერისთვის.”

არა ბატონებო, საქმე სულაც არ არის ამგვარად, ეს სულაც არ არის კარგი ერისთვის, რადგან ამ ყველაფრის უკან არის ის, *რაც არ ჩანს*.

არ ჩანს ის, რომ გუთანი ჟაკის ხელში იმიტომაა, რომ არ არის ჟანის ხელში.

არ ჩანს, რომ თუ ჟაკი ახლა მიწას თხრის მისი მოხვნის ნაცვლად, მაშინ ჟანს მიწის ამოთხრის ნაცვლად მოხვნი მოუწევს.

შესაბამისად, იმას, რასაც სესხის გაზრდის საშუალებად მიიჩნევენ, სხვა არაფერია თუ არა სესხის უბრალო გადანაცვლება, გარდა ამისა, ამ გადანაცვლების შედეგად უსამართლობის ორი აქტი მივიღეთ.

ჟანისადმი განხორციელებული უსამართლობა გულისხმობს, რომ მან ვერ მიიღო კრედიტი, რომელიც თავისი პატიოსნებით და აქტიურობით დაიმსახურა და მოიპოვა.

გადასახადის გადამხდელებისადმი განხორციელებული უსამართლობა გულისხმობს, რომ ისინი იძულებულნი არიან ის ვალი გადაიხადონ, რომელიც მათ არ ეკუთვნით.

იტყვის ვინმე, რომ მთავრობა ჟანს და ჟაკს მსგავს შესაძლებლობებს აძლევს? მაგრამ, რადგანაც გუთანი ერთია, ორ ადამიანზე მას ვერ გაასესხებ. აქაც იგივე არგუმენტს ვაწყდებით, კერძოდ იმას, რომ სახელმწიფოს ჩარევის შედეგად იმაზე მეტი იქნება ნასესხები, ვიდრე გასასესხებელი ობიექტებია, რადგანაც აქ მოყვანილი მაგალითის შემთხვევაში გუთანი თავისუფალი კაპიტალის ერთიანობას წარმოადგენს.

მართალია, მე ეს ოპერაცია მარტივი ფორმით წარმოვადგინე, მაგრამ აქ შემოძლია მოვიყვანო ყველაზე უფრო რთული სახელმწიფო საკრედიტო ინსტიტუტების მაგალითი და დარწმუნდებით, რომ შედეგი ერთია: ადგილი აქვს კრედიტის გადანაცვლებას და არა მის გაზრდას. მოცემულ ქვეყანასა და მოცემულ მომენტში არსებობს თავისუფალი კაპიტალის მხოლოდ გარკვეული რაოდენობა და ის ყოველთვის პოულობს თავის გზას. ცუდ გადამხდელებზე პასუხისმგებლობის ალებით, მთავრობას შეუძლია მსესხებლების რაოდენობის გაზრდა, და, შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთის გაზრდაც (ნებისმიერ შემთხვევაში გადამხდელთა საზიანოდ), მაგრამ მას არ შესწევს უნარი გაზარდოს კრედიტორთა რაოდენობა და კრედიტის მოცულობა.

მაგრამ არსებობს დასკვნა, რომლის ფუძემდებლად ყოფნას არავითარ შემთხვევაში არ ვისურვებდი: მე ვამტკიცებ, რომ კანონმა ხელოვნურად არ უნდა წაახალისოს სესხები, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ხელოვნურად წავიდეს მათ წინააღმდეგ. თუ ჩვენს გირაფობის სისტემაში

ან სხვაგან სადმე არსებობს კრედიტის გავრცელების და მისი გამოყენების წინააღმდეგობანი, ისინი უნდა აღმოიფხვრას, არაფერი არ იქნება ამაზე უკეთესი და სამართლიანი. სულ ეს არის თავისუფლების სახელით რისი მოთხოვნაც შეუძლიათ კანონისგან რეფორმატორებს, რომლებიც ამ სახელის ტარების ღირსნი არიან.

ალჟირი

სადაც პლატფორმაზე ოთხი ორატორი კამათობს, თავიდან ყველა ერთად საუბრობს, შემდეგ ცალ-ცალკე. რაზე საუბრობენ? ალბათ რამე ძალიან სასაცილოზე, საფრანგეთის ძალაუფლებასა და ბრწყინვალეობაზე, მოსავლის ალების მიზნით თესვის აუცილებლობაზე, ჩვენი ვეებერთელა კოლონიის ბრწყინვალე მომავალზე, შორეულ მანძილზე არსებული მრავალრიცხოვანი მოსახლეობის უპირატესობაზე და ა.შ. და ა.შ. ეს არის მჭერმეტყველების ღირსშესანიშნავი მაგალითი, რომელსაც შემდეგი დასკვნა აგვირგვინებს: “მიეცით 50 მილიონი (მეტი ან ნაკლები) ალჟირში პორტების და გზების მშენებლობისთვის, ემიგრანტების იქ გაგზავნისთვის, სახლების აშენებისა და მიწის დამუშავებისთვის. ამით თქვენ სამუშაოს შეუმსუბუქებთ ფრანგ მუშას, წაახალისებთ ალჟირელის შრომას და მხარს დაუჭერთ ვაჭრობას მარსელში. ეს ყოველმხრივ მომგებიანი იქნება.”

დიახ, ეს ყველაფერი მართალია, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ 50 მილიონს, სანამ მას სახელმწიფო არ დახარჯავს, თუ ჩვენ მხოლოდ იმას ვხედავთ, თუ სად მიდის ეს ფული და არა იმას, თუ საიდან მოდის. თუ ჩვენ ამას დადებითი კუთხით შევაფასებთ, როცა ის გადასახადის ამკრების ჯიბიდან მოდის და არ ტოვებს გზად ზიანს და არ სდევნის სიკეთეს, მაშინ დიახ, ამ ვიწრო გადასახედიდან ის მართლაც მომგებიანია. ბარბარიში აშენებული სახლი, იქ სამუშაო ადგილების არსებობა, ნაკლები მუშახელი საფრანგეთში და მარსელში გაჩაღებული საქონელგაცვლა, დიახ ეს ყველაფერი ის არის, რაც ჩანს.

მაგრამ ამათ გარდა არის ის, რაც არ ჩანს. სახელმწიფოს მიერ დახარჯულ 50 მილიონს გადასახადის გადამხდელნი სხვანაირად დახარჯავდნენ. სანამ ვიტყვით, რომ ჟაკ ბონომი არაფერს გააკეთებდა იმ ფრანკით, რომელიც მოიპოვა და რომელიც შემდგომ გადასახადით დაიბეგრა, საჭიროა სახელმწიფო დანახარჯების შედეგად მიღებულ სიკეთეს გამოვავლოთ ის ზიანი, რაც კერძო დანახარჯების თავიდან აცილებას მოჰყვება. ის, რომ მან ამ ფრანკისთვის ბევრი იშრომა, ნიშნავს, რომ მას მისი გამოყენება საკუთარი სურვილისამებრ სურდა, მაგალითად, შეეკეთებინა ბაღში ღობე, გაეპატივებინა მინდორი, დაემატებინა სახლისთვის ერთი სართული, შეეძინა ახალი იარაღები, უკეთესად გამოკვებილიყო, ჩაეცვა, უკეთესი განათლება მიეცა შვილებისთვის, უკეთესი მზითევი გაემზადებინა ქალიშვილისთვის, გამხდარიყო “*l'association des secours mutuels*”-ის წევრი, ამ ყველაფერს ის ახლა ველარ გააკეთებს, სწორედ ეს არის ის, რაც არ ჩანს. ერთ მხარესაა სიამოვნებანი, რომელიც მას წაართვეს და მოქმედების საშუალებები, რომლებიც ახლა განადგურებულია, ხოლო მეორე მხარესაა

მინის მთხრელის, ხუროს, მჭედლის, თერძის, სოფლის მასწავლებლის შრომა, რომლის ნახალისებაც შეეძლო და რაც ახლა შეუძლებელია, ეს ყველაფერი არის ის, რაც არ ჩანს.

ძალიან დიდია მოლოდინი ალჟირის მომავალი სიმდიდრისადმი, დაე ასე იყოს. მაგრამ საშიშროება, რაც შესაძლოა საფრანგეთს მოეღოს, არ უნდა დარჩეს მხედველობის მიღმა. მარსელში ვაჭრობა ჩემთვის გასაგებია, მაგრამ თუ ამის მიღწევა გადასახადების საშუალებით სურთ, მაშინ მე ყოველთვის დავამტკიცებ რომ ამ გზით თანასწორ ვაჭრობას სხვაგან ძირი ეთხრება. ამბობენ, რომ “ბარბარიში ადგილი აქვს ემიგრაციას, ეს კი ქვეყანაში დარჩენილი მოსახლეობისთვის შვებაა.” ამაზე ჩემი პასუხი ასეთია: “როგორ შეიძლება ეს მართლა ასე იყოს, როცა ალჟირში ემიგრანტთა ტრანსპორტირებასთან ერთად ხდება ორჯერ და სამჯერ მეტი კაპიტალის ტრანსპორტირებაც, იმ კაპიტალისა, რომლის გამოყენება აქ, საფრანგეთშიც შეიძლებოდა?”

სამხედრო მინისტრმა ბოლო დროს გააკეთა განცხადება, რომ ალჟირში ერთი ადამიანის ტრანსპორტირება სახელმწიფოს 8000 ფრანკი დაუჯდა, განა ცხადი არაა, რომ ეს საცოდავი არსებანი საფრანგეთში 4000 ფრანკად ძალიან კარგად იცხოვრებდნენ. როგორ ხდება ფრანგი ხალხის ყოფის შემსუბუქება, როცა მას ართმევენ ადამიანს და ორი კაცის საარსებო საშუალებას?

ჩემი მიზანია მკითხველს ნათლად დავანახო, რომ სახელმწიფო ხარჯების განწევას მოგებასთან ერთად ბევრი უარყოფითი შედეგიც მოაქვს, რომლის გარჩევაც არც ისე მარტივია. რადგანაც ეს ჩემში ზის, მინდა, ყველამ ამ ორი მომენტის დანახვა და მომავალში გათვალისწინება შეეძლოს.

როცა იგეგმება სახელმწიფო ხარჯის განწევა, ის კარგად უნდა იყოს შესწავლილი, გამოყოფილი შრომის ნახალისების პრეტენზიისგან, რომელიც მისგან მოდის, რადგანაც ნახალისება სრული სიცრუეა. ამ მხრივ რა შედეგიც არ უნდა მოჰყვეს სახელმწიფო ხარჯის განწევას, იგივე შედეგები ექნება კერძო ხარჯის განწევას, ამის გამოა, რომ მუშათა ინტერესი საკითხს მიღმა რჩება.

ამ ნაშრომის მიზანი არ არის ალჟირში განეული სახელმწიფო ხარჯების ნიშანდობლივი დამსახურების კრიტიკა, მაგრამ არ შემოიძლია თავი შევიკავო ზოგადი დაკვირვებისგან. საქმე ისაა, რომ გადასახადების მეშვეობით კოლექტიური ხარჯების განწევის განზრახვა ყოველთვის უსარგებლოა, რატომ? პირველ რიგში იმიტომ, რომ სამართლიანობა გარკვეულწილად ილახება. მას შემდეგ, რაც ჟაკ ბონომ მოიპოვა ის ფრანკი, რომელიც თავისი სიამოვნებისთვის სურდა, სამწუხაროა, ხაზინა რომ უნდა ჩაერიოს და წაართვას მას ეს ფრანკი და მისცეს სხვას. რა თქმა უნდა, ყოველივე ამისთვის ხაზინას ან მის მარეგულირებლებს კარგი მიზეზები აქვთ. ვაჩვენეთ, რომ, სამწუხაროდ, სახელმწიფო შემდეგნაირად განმარტავს მის საქციელს: “მე ამ ფრანკით ადამიანებს ვასაქმებ.” მაგრამ ჟაკ ბონომი, რომელიც ამ ყველაფერს ხედავს, რასაკვირველია უპასუხებს: “ეს ყველაფერი კარგი, მაგრამ მაგ ფრანკით მეც ხომ შემიძლო ხალხის დასაქმება.”

ამ მსჯელობის მიღმა, სხვები თავიანთ თავებს ნიღბების გარეშე წარმოადგენენ, რის გამოც დებატები ხაზინასა და ლარიბ ჟაკს შორის ბევრად უფრო მარტივდება, როცა მთავრობა ჟაკს ეუბნება, რომ მისგან ალბიური კრონები მისივე უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად იხარჯება პოლიციელების გასამრჯელოზე; ქუჩების მოკირწყვლაზე, სადაც ყოველდღიურად დადის; სახელმწიფო მოხელის ხელფასზე, რომელიც უზრუნველყოფს მისი უფლებების და საკუთრების დაცვას; ჯარისკაცის შენახვაზე, რომელიც იცავს საზღვრებს. მაშინ ჟაკ ბონომი მზადაა უყოყმანოდ გადაიხადოს ამ ყველაფრისთვის. მაგრამ როცა მთავრობა მას ეუბნება, რომ ამას აკეთებს იმისთვის, რომ მინის კარგად დამუშავების შემთხვევაში მას ჯილდოს სახით დაუბრუნოს ამ ფულის ნაწილი ან მის შვილს მისცეს განათლება, რომლის მიცემაც ჟაკს შეიძლება არც სურდეს, ან მინისტრმა თავის სადილის სუფრას კიდევ ერთი კერძი შემატოს, ან ალჟირში სახლი ააშენოს, ხოლო ამ უკანასკნელის შემთხვევაში ყოველწლიურად კიდევ ერთი ფრანკი უნდა ამოიღოს, რომ იქ იმიგრანტები შეინახოს. ამას კიდევ 100 ფრანკი უნდა დაემატოს ჯარისკაცების გასამრჯელოს სახით, რომლებიც იმიგრანტს იცავენ და კიდევ ერთი ფრანკი ჯარისკაცების გენერლის ანაზღაურებაზე და ა.შ. და ა.შ. სანყალ ჟაკს ალბათ აღმოხდება რომ: “კანონის ეს სისტემა თაღლითობაა და მეტი არაფერი!” რას აკეთებს სახელმწიფო ამ წინააღმდეგობის წინასწარგანჭვრეტის შემდეგ? ის ერთმანეთში ურევს საგნებს და წინ აყენებს იმ მიზეზს, რომელსაც არავითარი კავშირი არ აქვს ამ საკითხთან. ის საუბრობს ამ ფრანკის ხარჯვის შედეგებზე, მიგვიითითებს მინისტრის მზარეულსა და მომწოდებელზე, ის გვაჩვენებს ემიგრანტს, ჯარისკაცს და გენერალს, რომლებიც ამ ფრანკით ცხოვრობენ, მოკლედ ყველაფერ იმას, რაც ზანს და ჟაკს მხედველობაში რომ არ მიეღო ის, რაც არ ზანს, ის მოტყუებული დარჩებოდა, სწორედ ამიტომ ვცდილობ გავაკეთო ყველაფერი, რაც შემიძლია მისი გონების მისაპყრობად ამ პრობლემაზე და კვლავ და კვლავ იგივეს გავიმეორებ.

რადგან სახელმწიფო ხარჯები იწვევს შრომის გადაადგილებას მისი ზრდის გარეშე, მათ წინააღმდეგ მეორე მნიშვნელოვანი ვარაუდი არსებობს. შრომის გადაადგილება მომუშავეთა გადაადგილება და ბუნების კანონში ჩარევაა, რომელიც არეგულირებს ქვეყნის მასშტაბით მოსახლეობის განაწილებას. თუ 50 მილიონი ფრანკი გადასახადის გადამხდელობა განკარგულებაში დარჩება, და რადგანაც ისინი ყველგან არიან, შრომის ნახალისება საფრანგეთის 40 000 კომუნაში მოხდება. ისინი მოქმედებენ ბუნებრივი ერთობის პრინციპიდან გამომდინარე, რომლის მიხედვითაც ყველა თავის მშობლიურ მხარესთანაა დაკავშირებული. ისინი თანაბრად ნაწილდება მშრომელებს და ყოველგვარ წარმოებას შორის. როცა სახელმწიფო მოსახლეობისგან ალბიურ 50 მილიონ ფრანკს რაღაც გარკვეულ ტერიტორიაზე ხარჯავს, ეს ამ ტერიტორიისკენ მშრომელების გარკვეულ რაოდენობას იზიდავს. ასეთ შემთხვევებშიც, ადამიანები მშობლიურ ადგილებს ტოვებენ, ხალხი გადაადგილდება და კლასობრივ კუთვნილებას კარგავს. თავს უფლებას მივცემ და ვიტყვი, რომ ეს ყველაფერი სახიფათო ხდება, როდესაც მათ სასიცოცხლო სახსრები ეწურებათ. ამას კი შემდეგი შედეგები მოჰყვება (რაც ჩემს ნათქვამს ადას-

ტურებს): ეს გაცხოველებული აქტივობა ერთ ვინრო სივრცეშია მოქცეული, ის ყველას ყურადღებას იპყრობს და სწორედ *ეს არის ის, რაც ჩანს*. ხალხი მოხიბლულია, ის გაოცებულია გემის მშვენიერებით და სიმარტივით და მის გაგრძელებას და განვრცობას მოელის. ის, რასაც ისინი *ვერ ხედავენ*, არის ის, რომ მთელ დანარჩენ საფრანგეთში მშრომელების იგივე რაოდენობა უმოქმედობამ მოიცვა.

დანაზოგი და ფუფუნება

მხოლოდ სახელმწიფო ხარჯების შემთხვევაში არ ხდება, რომ *ის, რაც ჩანს*, ფარავს *იმას, რაც არ ჩანს*. პოლიტიკონომიის ნახევრის გვერდზე გადადებით ამ ფენომენს მცდარ დასკვნამდე მივყავართ. ის აიძულებს ხალხს ერთმანეთს დაუპირისპიროს ზნეობრივი და მატერიალური ინტერესები. რა შეიძლება იყოს უფრო თავგზაამბნევი და დასანანი?

არ არსებობს ოჯახის თავი, რომელსაც თავის მოვალეობად არ მიაჩნია შვილებისთვის წესრიგის, წყობის, მზრუნველობის, ეკონომიკის და ფულის ხარჯვაში ზომიერების სწავლება.

არ არსებობს რელიგია, რომელიც არ ილაშქრებს ზეიმების და ფუფუნების წინააღმდეგ. ეს ასეც უნდა იყოს, მაგრამ, მეორე მხრივ, რამდენად პოპულარულია შემდეგი შენიშვნები?

“დაგროვება ადამიანს სისხლს უშრობს.”

“ძლიერთა ფუფუნება უძლურთ შვებას ანიჭებს.”

“მფლანგველები ზიანს აყენებენ თავიანთ თავს, მაგრამ ამდიდრებენ ქვეყანას.”

“სწორედ მდიდრების დოვლათი უზრუნველყოფს საკვებს ღარიბებისთვის.”

აქ, რა თქმა უნდა, დიდ წინააღმდეგობას აქვს ადგილი ზნეობასა და სოციალურ აზრს შორის.

რამდენი ცნობილი ადამიანის სული განისვენებს მშვიდად ამგვარი განცხადებების გაკეთების შემდეგ. ამის გაგება არასდროს შემეძლო, მგონი რომ არაფერია იმაზე უფრო სამწუხარო, ვიდრე იმის აღმოჩენა, რომ კაცობრიობას ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენცია ახასიათებს. რატომ განიცდის დეგრადაციას ყოველგვარი უკიდურესობა – ეკონომიკას სიღარიბემდე, ხოლო მფლანგველობას კი ზნეობრივ დეგრადაციამდე მივყავართ. საბედნიეროდ, ეს გავრცელებული უკიდურესობანი დანაზოგებს და ფუფუნებას მცდარი კუთხით წარმოაჩენს, ითვალისწინებენ რა მხოლოდ უცაბედ შედეგებს, *რომლებიც არ ჩანს* და უგულბელყოფენ გრძელვადიან შედეგებს, *რომლებიც არ ჩანს*. მოდით, ვნახოთ, შეგვიძლია თუ არა ამ მცდარი შეხედულების გამოსწორება.

მონდორს და მის ძმას, არისტოსს მშობლების მემკვიდრეობის გაყოფის შედეგად თითოეულს 50000 ფრანკი ერგო. მონდორი მოდურ ფილანტროპიასაა აყოლილი, თამამად შეიძლება მას ფულის მფლანგველი ვუნოდოთ, ის ავეჯს სახლში წელიწადში რამდენჯერმე ანახლებს, თავის აღჭურვილობას ყოველ თვე ცვლის. ბევრს ლაპარაკობენ მის გონებამახვილურ

გამოგონებებზე, რომლებსაც ცოტა ხანში დაასრულებს, ერთი სიტყვით, ბალზაკის და დიუმას თავყანისმცემლებში შურს აღძრავს.

ირგვლივ ყველა მის შესახებ საუბრობს: “მოგვიყევით რამე მონდორზე! გაუმარჯოს მონდორს! ის მუშათა კეთილისმყოფელია, ხალხის მფარველი. მართალია, რომ ის თავაშვებული ცხოვრებით ტკბება, რომ გამვლელებს თავზე ლაფს ასხამს, რომ მისი და კაცობრიობის ღირსება საფრთხის ქვეშაა, მაგრამ ამით რა? მაგრამ თუ ის არ ზრუნავს თავისი თავისთვის, ის ზრუნავს თავის სიმდიდრეზე. ის ფულის მიმოქცევას იწვევს, მასთან მისუ-ლი ვაჭრები უკან ყოველთვის კმაყოფილნი ბრუნდებიან; განა ფული იმის-თვის არაა მრგვალი, რომ იტრიალოს?”

არისტოსმა ცხოვრების განსხვავებული გეგმა შეიმუშავა. შეიძლება მას არ ვუნდოთ ეგოსტი, მაგრამ ინდივიდუალისტი კი ნამდვილად არის, თავისი დანახარჯები კარგად აქვს გააზრებული, მისი მოხმარება მოკრძა-ლებული და გამიზნულია, ზრუნავს თავისი შვილების განათლებაზე და, ერთი სიტყვით, *დანაზოგებს აკეთებს*.

მოდით მოვუსმინოთ თუ რას ამბობენ მასზე: “რა ხეირია მასავით მდი-დარი და ნუნურაქი კაცისგან? მისი ცხოვრების უბრალო სტილში არის რა-ღაც შთამბეჭდავი, ისიც ადამიანია, ქველმოქმედი და კეთილშობილი, მაგ-რამ ის ანგარიშობს, არ ფლანგავს შემოსავლებს, მისი სახლი მართალია არ ბრწყინავს, მაგრამ არც უსუფთაოა. რა ხეირი მოაქვს მას შპალერის გამკ-ვრელისთვის, თვლების მკეთებელისთვის, ცხენებით მოვაჭრისა და კონ-დიტერისთვის?”

ეს შეხედულებანი, რომლებიც ზნეობისთვის დამღუპველია, დაფუძნე-ბულია იმაზე, რასაც თვალი აღიქვამს, ჩვენს შემთხვევაში ეს მფლან-გველის დანახარჯია და იმაზე, რასაც თვალი ვერ აღიქვამს, დამზოგველის თანაბარ და უფრო მნიშვნელოვან დანახარჯებზე. სოციალური ნესრიგი ღვთისმეტყველი გამომგონებლის მიერ ისე შთამბეჭდავდაა ორგანიზე-ბული, რომ, როგორც ყველგან, ასევე აქაც პოლიტიკური ეკონომიკა და ზნეობა შორსაა უთანხმოებებისგან, მათ შორის თანხმობა სუფევს. ხოლო არისტოსის გონიერება არათუ დიდებული, არამედ მონდორის უგუნურე-ბასთან შედარებით ბევრად უფრო მომგებიანია. მაგრამ მომგებიანობაში არა მარტო არისტოსის ან მთელი საზოგადოების მომგებიანობას ვგუ-ლისხმობ, არამედ მუშათა და მრეწველობის მომგებიანობასაც.

ამის დასამტკიცებლად საჭიროა ჩვენი გონება მივაპყროთ შედეგებს, რომელიც ადამიანის თვალისთვის შეუმჩნეველი რჩება.

რა თქმა უნდა, მონდორის მფლანგველობას ნებისმიერ შემთხვევაში ხი-ლული შედეგები მოჰყვება. ყველა ხედავს მის ლანდოს, ფაეტონს, ბერლი-ნას (ეტლების ნაირსახეობები. მთარგმნელის შენიშვნა), ძვირფას ნახატებს კედლებზე, ხალიჩებს, სახლის ბრწყინვალეობას, ყველამ იცის რომ მისი ცხენები დოღში მონაწილეობენ, სადილები, რომელსაც პარიზის სახლში მართავს, ათასობით ადამიანს იზიდავს ბულვარებიდან, ისინი ამბობენ: “ეს ხელგაშლილი ადამიანი შორსაა შემოსავლების დაზოგვისგან, ის ალ-ბათ მთელ მის ქონებას ანიავებს”, *ეს არის ის, რაც ჩანს*.

მუშათა ინტერესებიდან გამომდინარე, არ არის მარტივი იმის დანახვა, თუ რა მოსდის არისტოსის შემოსავლებს. თუ კარგად დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ მისი მთელი შემოსავალი, უკანასკნელი ობოლიც (ფულის უმცირესი ერთეული ბასტიას დროინდელ საფრანგეთში. რედაქტორის შენიშვა) კი მუშათა ინტერესებს ემსახურება, ისევე, როგორც მონდორის სიმდიდრე; მაგრამ მათ შორის არსებობს განსხვავება: მონდორის უგუნური მფლანგველობა მისი შემოსავლის შემცირებას და გაქრობას იწვევს, მაშინ, როცა არისტოსის გამიზნულ ხარჯებს წლიდან წლამდე მოგება მოაქვს. ხოლო თუ ეს ასეა, მაშინ საზოგადოების ინტერესები ზნეობასთან თანხმობაშია.

არისტოსი თავის თავსა და მეურნეობაზე წელიწადში 20000 ფრანკს ხარჯავს, თუ ეს თანხა არ არის საკმარისი მისი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, მაშინ ის არ იმსახურებს ჭკვიანი კაცის სახელს. ის განიცდის ღარიბ-ღატაკთა ყოფას და თავს მოვალედ თვლის 10000 ფრანკის ოდენობის დახმარება გაუწიოს მათ, რაც მისგან ქველმოქმედებაა. ვაჭრებს, მრეწველებსა და აგრონომებს შორის მას ბევრი მეგობარი ჰყავს, რომლებსაც მუდმივად რაღაც სირთულეები აქვთ, ის ყოველთვის ეცნობა მათ მდგომარეობას და კეთილგონიერსა და ეფექტურ დახმარებას უწევს, ხოლო ამის განსახორციელებლად კიდევ 10 000 ფრანკი აქვს გამოყოფილი. მას არ ავინყდება არც ქალიშვილები, რომლებსაც მზითევი სჭირდებათ და არც ვაჟიშვილები, რომელთა მომავლის უზრუნველყოფა მისი მოვალეობაა და ამისთვის ცალკე დამატებით 10 000 ფრანკს ზოგავს.

მის ხარჯებს შემდეგი სახე აქვს:

- პირადი ხარჯები 20 000 ფრანკი
- ქველმოქმედება 10 000 ფრანკი
- კლუბი 10 000 ფრანკი
- დანაზოგები 10 000 ფრანკი

მოდით უფრო დეტალურად განვიხილოთ თითოეული და დავინახავთ, რომ ეროვნულ წარმოებას ერთი ობოლიც კი არ აკლდება.

პირადი ხარჯები. აქ შედეგები იგივეა, რაც მონდორის მიერ დახარჯული თანხისას, ეს თავისთავად ცხადია და ამაზე მეტს არ შევჩერდებით.

ქველმოქმედება. 10 000 ფრანკი, რომელიც ამ საქმეს ხმარდება, ვაჭრობისთვის ასევე მომგებიანია, რეალურად ეს თანხა ყასაბის, მცხობელის, თერძისა და ხუროს შემოსავალში შედის; აქ მთავარი ისაა, რომ ჰურს, ხორცს თუ ტანსაცმელს არა არისტოსი, არამედ ისინი მოიხმარენ, ვის დასახმარებლადაც ეს თანხა იყო მიმართული. ერთი მომხმარებლის მეორეთი შენაცვლება ვაჭრობაზე, როგორც ასეთი, არ მოქმედებს, არისტოსი დახარჯავს ფრანკს თუ ლატაკი მის ნაცვლად, ერთი და იგივეა.

კლუბი. მეგობარს, რომელსაც არისტოსი 10000 ფრანკს ასესხებს, ეს ფული მიწაში ჩასადებად არ სჭირდება, ეს უკვე შეენინაალმდეგებოდა ჰიპოთეზას. ის ადამიანი ამ ფულს საქონლის შესაძენად ან ვალების გასასტუმრებლად მოიხმარს, პირველ შემთხვევაში საქმე ვაჭრობასთან გვაქვს, იტყვის კი ვინმე, რომ მონდორის მიერ 10000 ფრანკად შეძენილი ჯიშინი ცხენი ვაჭრობისთვის უფრო მეტად ფასობს, ვიდრე არისტოსის ან მისი

მეგობრის მიერ 10 000 ფრანკად ღირებული საქონლის შექენა? რაც შეეხება მეორე შემთხვევას, ანუ ვალის გასტუმრებას, უკვე ჩნდება მესამე პირი — კრედიტორი, რომელიც ამ ფულს ვაჭრობაში, საოჯახო მეურნეობას ან ფერმაში დააბანდებს. ის არისტოსსა და მუშებს შორის შუამავლად გველინება. ამ შემთხვევაში მხოლოდ სახელები იცვლება, ხოლო ხარჯი და ვაჭრობის ნახალისება იგივეა.

დანაზოგები. ამ ყველაფრის შემდეგ დარჩა 10 000 ფრანკის დანაზოგი, აქ კი ჩანს, რომ ხელოვნების, ვაჭრობის, შრომისა და მუშათა ნახალისების თვალსაზრისით, მონდორი თითქოსდა არისტოსზე ბევრად მაღლა დგას, თუმცა, ზნეობრიობის თვალსაზრისით, არისტოსი მონდორს აღემატება.

ბუნების დიდ კანონებს შორის ასეთი ცხადი წინააღმდეგობის ყურება შემოფოთებისა და დარდის გარეშე არასდროს შემეძლო. კაცობრიობა იძულებული რომ ყოფილიყო მხოლოდ ორ პარტიას შორის გაეკეთებინა არჩევანი, სადაც ერთი მის ინტერესებს აყენებს ზიანს, ხოლო მეორე — სინდისს, მაშინ მომავლის იმედი აღარ გვექნებოდა. საბედნიეროდ, ასე არ ხდება, ხოლო არისტოსის ეკონომიკური უპირატესობის დანახვა საკმარისია შემაჯამებელი აქსიომის გასაგებად, რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ პარადოქსულად ჟღერს, სრულ ქეშმარიტებას წარმოადგენს: *“დაზოგო ნიშნავს დახარჯო.”*

რა მიზანს ემსახურება არისტოსის საქციელი დაზოგოს 10000 ფრანკი? განა ბაღში დასამარხავად სჭირდება? არა, რა თქმა უნდა. მას თავისი კაპიტალის და შემოსავლის გაზრდა აქვს მიზანდასახული, შესაბამისად ეს თანხა მიწის იჯარაზე, სახლის ამენებაზე და სხვ. იხარჯება ან კიდევ ვაჭრის ან ბანკირის ხელში ხვდება. თვალს თუ მივადევნებთ ამ ფულის მიმოქცევის პროცესს, დავრწმუნდებით, რომ ვაჭრების და მსესხებლების ხელში ეს ფული ზუსტად ისევე ახალისებს შრომას, როგორც არისტოსს, ძმის მსგავსად, ავეჯის, ძვირფასეულობის და ცხენების შესაძენად რომ დაეხარჯა იგი.

როცა არისტოსი 10000 ფრანკად ყიდულობს ან იჯარით იღებს მიწას, მისი ეს ქმედება ეყრდნობა მოსაზრებას, რომ მას ამ ფულის დახარჯვა არ სურს, სწორედ აქედან იღებს სათავეს მისდამი არსებული პრეტენზიები.

მაგრამ ადამიანის ქმედება, რომელიც ყიდის ან იჯარით გასცემს მიწას, დაფუძნებულია მოსაზრებაზე, რომ ის ამ ფულს სხვა რამეში გამოიყენებს და, ბუნებრივია, დახარჯავს. ასე რომ, ფული ნებისმიერ შემთხვევაში იხარჯება, არისტოსის თუ სხვა პირის მიერ.

მუშათა კლასის ინტერესებიდან და შრომის ნახალისებიდან გამომდინარე, არისტოსსა და მონდორს შორის არსებობს ერთი განსხვავება. მონდორი ფულს თავის თავზე ხარჯავს და, შესაბამისად, შედეგებიც ადვილად აღსაქმელია, მაგრამ არისტოსი ფულს შუამავლების მეშვეობით ხარჯავს და შედეგი აქ რთული აღსაქმელია; მაგრამ, სინამდვილეში, მათ, ვინც იცის თუ როგორ დაუკავშიროს შედეგი მის გამომწვევ მიზეზს, ადვილად შეიცნობს, რომ, რაც არ ჩანს ისეთივე რეალურია, როგორც ის, რაც ჩანს, ეს დამტკიცებულია იმ ფაქტით, რომ ფული მუდმივად მიმოიქცევა, მას არ ინახავენ მძიმე ზანდუკებში, საიდანაც თვითონვე ფლანგავენ. შესა-

ბამისად, სიცრუეა იმის მტკიცება, რომ დანაზოგი ვაჭრობას ზიანს აყენებს და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ის ფუფუნებასავით სასარგებლოა.

ვნახოთ თუ რამდენად მნიშვნელოვანია, რომ მხოლოდ მყისიერ შედეგებით დაკმაყოფილების ნაცვლად, საბოლოო შედეგებიც განვჭვრიტოთ.

რა ბედი ელის 10 წლის შემდეგ მონდორს, მის სიმდიდრეს, პოპულარობას. ის გაკოტრდება. თუ ადრე წელიწადში 60000 ფრანკს ხარჯავდა, ახლა უკვე ამაში შეზღუდულია. ნებისმიერ შემთხვევაში ის უკვე აღარ არის სასურველი მაღაზიის მეპატრონეთათვის, აღარ არის ხელოსნების და ვაჭრობის მფარველი, აღარც მას თავად და არც მის შთამომავლებს, რომლებიც განირა, მუშებისთვის აღარავითარი სარგებელი არ მოაქვთ. იგივე 10 წლის შემდეგ არისტოსი არათუ ძველებურად აბრუნებს შემოსავლებს, არამედ წლიდან წლამდე ზრდის მას. მისი საშუალებით იზრდება ეროვნული კაპიტალი — ფონდი, საიდანაც გაიცემა ხელფასები და რომლის სიდიდეზეცაა დამოკიდებული მუშახელზე მოთხოვნა, ის მონანილეობს მუშათა კლასისთვის ანაზღაურების ზრდაში, ხოლო სიკვდილის შემდეგ, მას რჩება მემკვიდრეები, რომელთაც ასწავლა მასზე უკეთესნი ყოფილიყვნენ.

ზნეობრივი თვალსაზრისით, ფუფუნებასთან შედარებით დაზოგვის უპირატესობა უდავოა. დამამშვიდებელია იმაზე ფიქრი, რომ პოლიტიკონომიაში ეს ასეც არის, და რომ ყველამ, ვინც არ იზღუდება გარკვეული მოვლენის პირველადი, ხილული შედეგებით, იცის როგორ გაანაწილოს ინვესტიციები ბოლო შედეგამდე.

ვისაც მუშაობის უფლება აქვს, მოგების უფლებაც აქვს

“ძმანო, თქვენ საერთო ძალებით უნდა მიშოვოთ სამუშაო თქვენი ფასით”, ეს არის მუშაობის უფლება, ე.ი. პირველ საფეხურზე მდგარი მარტივი სოციალიზმი.

“ძმანო, თქვენ საერთო ძალებით უნდა მიშოვოთ სამუშაო ფასით, რომელსაც მე ვითხოვ,” ეს არის მოგების მიღების უფლება, ე.ი. მეორე საფეხურზე მდგარი დახვეწილი სოციალიზმი.

ორივე ამ უფლების არსებობას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ მათი შედეგები ჩანს, ხოლო მათი განადგურების საფუძველი იქნება ის შედეგები, რომლებიც არ ჩანს.

ის, რაც ჩანს, არის შრომა და მოგება, რომლის საფუძველსაც სოციალური წილი წარმოადგენს, ხოლო ის, რაც არ ჩანს, არის შრომა და მოგება, რომელიც წილის შესაბამისად გაიზრდება თუ გადასახადის გადამხდელთა ხელში იქნებოდა.

1848 წელს შრომაზე უფლება რაღაც მომენტში ორი სახით წარმოგვიდგა, ეს საკმარისი აღმოჩნდა საზოგადოებრივი აზრის გასანადგურებლად.

ერთს ერქვა *ეროვნული სახელოსნოები*, ხოლო მეორეს *ორმოცდახუთი სენტიმი*. ყოველდღიურად მილიონობით ფრანკი ღირს დელივილიდან სახელოსნოებში მიდიოდა, ეს მედლის სამართლიანი მხარეა.

ესეც სანინალმდეგო — თუ ამ საქმეზე მილიონები დაიხარჯა, ეს თანხა თავიდან ვილაცას უნდა გაელო, ამიტომაც შრომის უფლების

ორგანიზატორები მიმართავენ გადამხდელებს, რის შედეგადაც გლეხის პოზიცია ასეთი იქნება: “ორმოცდახუთი სენტიმის გადახდით მე იძულებული ვარ უარი ვთქვა ტანსაცმელზე, მინდვრის მოხვნასა და სახლის ამენებაზე”.

სოფლის მუშის პოზიცია კი შემდეგია: “რადგანაც ბურჟუა იძულებულია უარი თქვას ტანსაცმელზე, ვეღარ ამუშავებს მინდორს და ვერ ახერხებს სახლის შეკეთებას, შესაბამისად, თერძს, დრენაჟორს, ხუროსა და კალატოზს ნაკლები სამუშაო ექნება.”

ცხადია, ერთი გასროლით ორ კურდღელს ვერ დაიჭერ; მთავრობის მიერ შეთავაზებული სამუშაო ადგილები გადამხდელთა ხარჯზე შეიქმნა. ეს შრომის უფლების დასამარება იყო, რომელიც თავისთავად ქიმერა და უსამართლობაა, ხოლო, რაც შეეხება თვალსაზრისის მოგების უფლების შესახებ, რომელიც მხოლოდ შრომის უფლების გაზვიადებაა, ჯერ კიდევ არსებობს და ბატონობს.

არ არის კი სამარცხვინო პროტექციონისტის როლი, რომელსაც საზოგადოებაში თამაშობს?

ის ამბობს: “შენ უნდა მომცე სამუშაო და, უფრო მეტიც, შემოსავლიანი სამუშაო. მე შეცდომით ავირჩიე ვაჭრობა, რომელიც 10 პროცენტს მაკარგვინებს. თუ შენ 20 ფრანკით დაბეგრავ ჩემს თანამემამულეებს და ამ ფულს მე მომცემ, მაშინ ნაგების ნაცვლად მოგებას მივიღებ და შენ ვალდებული ხარ ეს გააკეთო, რადგანაც მოგების მიღება ჩემი უფლებაა.” ამის შემდეგ კი ნებისმიერი საზოგადოება, რომელიც ამ სოფისტს მოუსმენს, მის დასაკმაყოფილებლად თავს დაიბეგრავს, იმის გაუცნობიერებლად, რომ დანაკარგი, რომელიც ვაჭრობის თანმდევი, სულაც არაა დანაკარგი, რადგანაც სხვები იძულებულნი არიან მოახდინონ მისი კომპენსაცია. ასეთია საზოგადოება და მასზე დანესებულ შეზღუდვებს იმსახურებს კიდევ.

* *

ამ მაგალითებით გავიგეთ, რომ პოლიტიკონომიის არცოდნისას მოვლენის პირველადი ეფექტებით ვართ დაბრმავებულნი, მაგრამ მის შესაცნობად, ცნობიერით და ქვეცნობიერით შედეგებს უნდა ჩავწვდეთ.

მე შემოძლია აქ სხვა მაგალითებიც მოვიყვანო, მაგრამ თავს შევიკავებ გამეორებისგან და დასკვნის სახით ისტორიაზე შატობრიანის შეხედულებას წარმოგიდგენთ: “ისტორიაში არსებობს ორი შედეგი: ერთი, რომელიც მაშინვე იჩენს თავს და მეორე, რომელიც დროთა განმავლობაში წარმოგიდგება. ეს ორი შედეგი ხშირად ეწინააღმდეგება ერთმანეთს, პირველი მათგანი ჩვენი შეზღუდული აზროვნების ნაყოფია, ხოლო მეორე — ხანგრძლივი აზროვნების. წინასწარგანსაზღვრული მოვლენა ადამიანის ქმედების შემდეგ ჩნდება, ღმერთი ადამიანებს მიღმა რჩება. უარყავით, თუ შეძლებთ, უმაღლესი საბჭო, მისი ქმედებანი, იკამათეთ სიტყვების შესახებ, გარემოებათა ძალა და არსი, როგორც ამბობენ, განჭვრიტეთ, მაგრამ შეხედეთ დასრულებულ მოვლენას, დაინახავთ, რომ მისი შედეგები ყოველთვის ეწინააღმდეგება მოსალოდნელს თუ თავიდანვე არ იყო დაფუძნებული ზნეობასა და სამართლიანობაზე.”

ეკონომიკური ცოდნის გამავრცელებელი საზოგადოება “ახალი ეკონომიკური სკოლა - საქართველო” (აესკო) 2001 წლის აგვისტოდან საქმიანობს, ხოლო საქართველოს კანონმდებლობით ოფიციალურად დარეგისტრირდა 2003 წლის 2 აპრილს, გლდანი-ნაძალადევის რაიონული სასამართლოს 1/9-48 გადაწყვეტილებით.

საზოგადოების ხელმძღვანელობა, მისი თითოეული წევრი და მსმენელი მადლიერი იქნება ნებისმიერი პირის, რომელიც გამოიჩინს ყურადღებას “აესკო”-ს საქმიანობის მიმართ და თავისი მორალური და მატერიალური მხარდაჭერით უზრუნველყოფს მისი მოღვაწეობის გამრავალფეროვნებას.

საზოგადოების საქმიანობის შესახებ უფრო დანვრილებითი ინფორმაციისთვის იხილეთ ელექტრონული გვერდი:

www.nesgeorgia.org

ან დაგვიკავშირდით ელექტრონული ფოსტით:

office@nesgeorgia.org